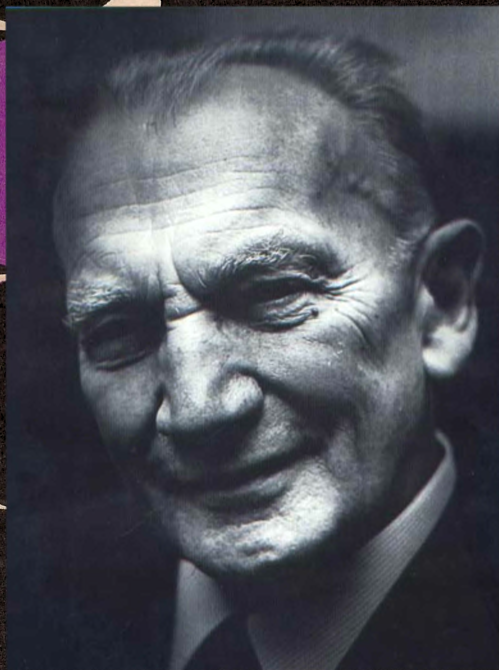
KRAEMER – MIKSI JUURI KRISTINUSKO

MIS SIO · SLS

HENDRIK KRAEMER

MIKSI JUURI KRISTINUSKO?

MISSI I

SUOMEN LÄHETYSSEURA

HENDRIK KRAEMER

MIKSI JUURI KRISTINUSKO?

Suomentanut
SEPPO KJELLBERG

SUOMEN LÄHETYSSEURA
Helsinki

Alkuteoksen nimi Waarom nu juist het Christendom?
Kustantaja G. F. Callenbach N. V. — Nijkerk

1. luku

TARPEELLISIA ESIHUOMAUTUKSIA

Marraskuussa 1958 minua pyydettiin pitämään Haagissa esitelmä aiheesta "Miksi juuri kristinusko?" Tämä kysymys oli kärjistetty ilmaisu siitä, mistä yleensä on kysymys keskusteltaessa kristinuskon ja muitten uskontojen välisestä suhteesta. Kiinnostus tätä ongelmaa kohtaan ilmeni suuresta osanottajamäärästä ja kysymysten runsaudesta. Koska useimmat kysymykset ajanpuutteen vuoksi jäivät vastausta vaille, minua pyydettiin saattamaan painoon tämä esitelmä, jota varten minulla oli vain muutamia muistiinpanoja. Vaikka olinkin sitä mieltä, että tätä ongelmaa käsittelevä kirja tulisi suureen tarpeeseen, emmin kuitenkin ryhtyä kirjoittamaan sitä.

Lopulta päätin yrittää esittää tämän vaikean ja mutkallisen ongelman yksinkertaisesti ja yleistajuisesti. Kysymyksessä ei kuitenkaan ole mainitun Haagin-esitelmän toisinto, sillä käsillä oleva kirja sisältää paljon enemmän kuin tunnin kuluessa voitiin lausua. Tähdennettäköön erityisesti, etten voi taata kirjan *sisällön* yksinkertaisuutta, vaikka olenkin tehnyt kaikkeni kirjoittaakseni helposti ja yleistajuisesti. Jo aiheen tärkeys ja laajuus asettavat omat vaatimuksensa. Syvimmät kysymykset eivät salli pinnallista käsittelyä. Siispä vaaditaan yksinkertaisuudesta ja helppotajuisuudesta huolimatta lukijalta jonkin verran ponnistelua.

Tavallisesti herättää maininta, että kirja on kirjoitettu asiantuntematonta yleisöä varten, hiljaisen tai suorastaan ääneen lausutun arvelun, ettei siinä puhuta asiantuntijalle eikä kirja niin ollen ole häntä varten. Sen tähden tahtoisin sanoa, että mielelläni näkisin tämän kirjan lukijain joukossa enemmän tai vähemmän asiantuntevien henkilöiden ohella jopa "ammattimiehenkin".

Nykyisin keskustelevat sekä asiantuntijat että maallikot kirjani aiheesta innokkaasti, joskin usein sangen sekavasti. Tämä johtuu sekä aiheen laadusta että aikamme hämärästä ajattelutavasta. Aihe on jokaiselle rehelliselle, ajattelevalle ihmiselle tavattoman tärkeä. Siksi mielestäni ammattihenkilöidenkin kannattaa tutustua tällaiseen puheenvuoroon, joka pyrkii olemaan yleistajuinen ja jossa ei käytetä ammattisanastoa. Uskonto on yleisinhimillinen asia, suhtauduttiinpa siihen torjuvasti tai myönteisesti. Sen tähden olisi väärin erottaa toisistaan maallikot ja "ammattilaiset", käsiteltäessä inhimillisen elämän peruskysymyksiä, ikäänkuin kyseessä olisi kirja tähtitieteen tai kemian alalta. Tähtitieteestä tai kemiasta puhuttaessa on selviö, ettei yleistajuinen tutkielma ole tarkoitettu asiantuntijoille. Aivan toisin on meidän aiheemme laita, sillä "yleistajuinen" ei välttämättä merkitse pintapuolista. Tarkoituksenihan

on juuri välttää pintapuolisuutta ja pyrkiä — vaikkapa vähäisissäkin puitteissa — selvyyteen ja perusteellisuuteen. Tämän teen kunnioituksesta aihetta ja asiantuntemattomia lukijoitani kohtaan. Jälkimmäisille pintapuolisuus olisi miltei suuremmaksi vahingoksi kuin "ammattimiehille", sillä perusteellisuuden puuttuessa he tulisivat harhaanjohdetuiksi. Heillä jos kellään on oikeus vaatia kysymyksen asiallista käsittelyä.

Kun tämän kirjan tarkoitus ja päämäärä näin on tullut selvitetyksi, siirrymme sisältöön. Mitä lukijalle on tarjolla ja mitä ei? Miltä pohjalta ja mistä näkökulmasta kirjoittaja aikoo käsitellä ja kehitellä aihetta? Nämä kysymykset vaativat selkeän vastauksen, jotta lukeminen voisi olla tuloksellista. Ilman tällaista selvittelyä lukija kenties kohdistaisi kirjaan odotuksia, jotka eivät koskaan täyttyisi, tai hän tuntisi pelkoa, joka olisi aiheetonta. Ennen kaikkea: sellaisella maailmankatsomuksellisella alueella kuin uskonnon — olipa kysymyksessä kuka tahansa — on mahdotonta olla vailla "kantaa", joka vaikuttaa kirjoitettavan teoksen aineiston ja kysymysten käsittelyyn. Lukijalla on sen tähden oikeus, erityisesti tällä kohdalla, saada kuulla selvää puhetta. Siihen aionkin pyrkiä.

Ensimmäinen kysymys kuuluu: mitä tässä kirjassa annetaan lukijalle ja mitä ei? Alan lopusta. Ei pidä etsiä tai odottaa mitään suppeita katsauksia tärkeimpiin eläviin uskontoihin. Sellaiset katsaukset kuormittaisivat kirjaa liiaksi, eivätkä ne silti lyhyytensä tähden olisi tyydyttäviä ja tajuttavia. Pysymme tiiviisti aiheemme piirissä, nimittäin kysymyksessä kristinuskon suhteesta toisiin uskontoihin. Siinä on jo enemmän kuin tarpeeksi kohtuullisen kokoiseen teokseen. Esitysten selittämiseksi otamme silloin tällöin puheeksi eräitä uskontojen piirteitä tai ilmiöitä, pyrkimättä kuitenkaan antamaan kokonaiskuvaa näistä uskonnoista. Joka haluaa luotettavia tietoja, löytää kirjakaupoista pieniä ja suuria teoksia kirjavan valikoiman. Nämä teokset yleensä vain kuvailevat uskontoja, pyrkimättä pohtimaan niiden arvoa ja totuutta tai arvottomuutta ja valheellisuutta. Tämän kirjan tarkoituksena sen sijaan voi olla vain päinvastainen — se johtuu aiheen luonteesta: ei siis kuvailua ja tietoja, vaan erittelyä, arvostelua ja arviointia. Toisin sanoen, päämäärämme ei ole uskontoja koskeva informaatio, vaan sen totuuskysymyksen läpivalaisu, joka sisältyy aiheeseen kristinuskon suhde muihin uskontoihin. Ymmärrettävästi monet vaatisivat selvennystä tähän. Se johtaa meidät välittömästi toiseen kysymykseen: Millä perusteella ja mistä näkökulmasta käsin tämä hankala ongelma on ratkaistava?

Mitä selvemmin ja yksiselitteisemmin tähän vastataan, sen parempi. Kirjoittaja on vakaumuksellinen kristitty, joka on käyttänyt suuren osan elämästään uskontojen tutkimiseen niiden omien

lähteiden ja laajan tieteellisen kirjallisuuden avulla. Sen lisäksi hän on vuosikaudet elänyt ja työskennellyt muhamettilaisissa maissa, tutkinut opintomatkoillaan Intiassa hindulaisuutta ja Ceylonissa ja Burmassa buddhalaisuutta sekä saanut näihin elävän kosketuksen. Näin hänellä on ollut arvokas tilaisuus tutustua näiden uskontojen menneisyyteen ja nykyisyyteen. Tästä hän on sangen kiitollinen, sillä elävä kosketus "toisiin uskontoihin", niiden vaikuttaviin toimintaperiaatteisiin ja tapoihin, pääasiassa kuitenkin niiden kannattajiin lähimmäisinä, joilla on samat pyrkimykset kuin meilläkin, on opettanut hänelle hyvin paljon ja avartanut häntä. Vähin, minkä oppii näin pitkästä kokemuksesta on (monien muiden asioiden lisäksi) se, että kaikki kristinuskon ja muiden uskontojen mustavalkoinen kuvaus menettää arvonsa. Samoin oppii, että sellaisilla päätelmillä kuin esim. "kaikissa uskonnoissa on paljon hyvää" (mikä sinänsä on totta) tai "kaikella on kuitenkin sama lopputulos" ei ole mitään merkitystä ongelmamme selvittäjinä. Tämänkaltainen päättely ei vaadi mitään erikoista tietämistä eikä sisällä mitään uutta, sillä kaikkialla maailmassa ihmiset ovat henkisten saavutustensa puolesta hyvän ja pahan sekoitus. Sitä mielipidettä, että kaiken lopputulos kuitenkin on sama, edustavat vain ihmiset, jotka eivät koskaan ole vaivautuneet tutustumaan "kaikkeen". Sitä paitsi nämä lauselmat sivuuttavat kokonaan pääasian, nimittäin kysymyksen totuudesta.

Itse asiassa vain sellainen, joka on tehnyt valinnan oman rehellisen uskonnollisen tai filosofisen vakaumuksen perusteella, voi antaa ongelmaamme selvän vastauksen — mikäli hän sen esittää hyvin perustellen. Tällaista on totuttu nimittämään "subjektiivisuudeksi", tarkoittaen sillä, että asia näin joutaa pois päiväjärjestyksestä. Ei voi kieltää, että väärä ja mielivaltainen "subjektiivisuus" usein ja etupäässä uskon alalla saa tai voi saada liian suuren merkityksen. Tämä väärinkäsitys kummittelee kaikkialla kuin oikullinen pikkupiru. Sitä ruokkii ennen kaikkea nykypäivän ihmisen vaistomainen kiintymys taikatemppujen tekemiseen sanoilla "subjektiivinen" ja "objektiivinen". Myöhemmin palaamme vielä tarkemmin kysymykseen subjektiivisuudesta ja objektiivisuudesta sekä oman että muiden uskontojen piirissä. Tämä kysymyshän askarruttaa mieliä tämänkaltaisissa keskusteluissa ja tekee usein mahdottomaksi kaiken keskinäisen ymmärtämisen. Tämä koskee yhtä hyvin "oppineita" kuin "tavallisia" ihmisiä. Huomautettakoon jo tässä ennakoiden subjektiivisuus-objektiivisuus -kysymyksen perusteellisempaa pohdintaa, että joka tapauksessa on myös olemassa "oikeutettua" subjektiivisuutta. Sen käsittely kuuluu merkittävänä osana ongelmamme yhteyteen; sitä osoittaa sekin yksinkertainen tosiasia, ettei henkilö, jolla ei ole todellista uskonnollista tai filosofista vakaumusta eikä siten myöskään to-

dellista mittaa, jolla arvioisi ja arvostelisi, kykene antamaan vastausta ongelmaamme, olipa hän millainen "asiantuntija" uskontojen alalla tahansa. Enintään hän voi sanoa, ettei se kuulu hänelle, koska häntä ei kiinnosta totuuskysymys, tai että kaikissa uskonnoissa on tai täytyy olla "jotakin hyvää ja todellista", tai että ne kaikki johtavat samaan päämäärään huolimatta suurista eroavuuksistaan. Painotan tätä näin voimakkaasti, koska eräät "asiantuntijat", jotka ovat vailla lujasti perusteltua vakaumusta, todellakin käsittelevät — tai oikeammin sanottuna kiertävät — ongelmaamme näin. Tällöin he usein vielä unohtavat, että heidän "näkökulmastaan" tai "sokeasta kulmastaan" katsoen ainoa kelpuutettava vastaus olisi: "En tiedä" tai "Se ei liikuta minua". Ne kaksi muuta vastausta, jotka jo mainittiin (jokaisessa uskonnossa "täytyy" olla jotakin hyvää ja totta, ja ne johtavat kaikki samaan), ovat jo heidän pätevyytensä ulottumattomissa, koska ne edellyttävät arvostelun mittapuuta, jota heillä ei, vakaumuksen puuttuessa, ole — eikä voi olla.

Oli tarpeen sanoa kaikki tämä, jotta saataisiin parempi tausta tunnustukselleni, että olen vakaumuksellinen kristitty. Tällä on tietenkin ratkaiseva merkitys asenteelleni ja lausunnoilleni ongelmaamme pohdittaessa. Tämän ei tarvitse merkitä haluttomuutta ja kyvyttömyyttä rehellisesti arvostaa ja ymmärtää "muita uskontoja" ja kristinuskoa sellaisena kuin se ilmenee ja kaikkia sellaisina kuin ne syvimpien tarkoitustensa ja toimintaperiaatteidensa perusteella todellisuudessa ovat. Päinvastoin, juuri meidän ongelmamme kohdalla joudutaan toteamaan, että jos asia tahdotaan selvittää mahdollisimman tarkasti, ainoa järkevä menettely on lähteä tietyltä perustalta ja tietystä näkökulmasta edetemään kohti arvoarvostelmaa. Ellei näin tehdä ja jos piirretään ensin kyseisestä uskonnosta pilakuva, petetään näin sekä itseä että muita. Tämä selvittämistyö on paljon vaikeampaa kuin yleensä luulisi. Sitä kohti on kuitenkin kaikin voimin pyrittävä.

Perusta, jolla seison ja näkökulma, josta aion ongelmaamme tarkastella vakaumuksellisena kristittynä, jolla on pitkä koulutus ja kokemus uskontojen tutkimuksen alalla, on itse asiassa uskontunnustus. Tarkoitukseni on lyhyesti sanottuna asettaa uskonnot, kristinusko mukaanluettuna, Jeesuksen Kristuksen valoon. Hän on Jumalan *ilmoitus* ja kaikkien uskontojen ja kaiken sen mikä ihmisessä tapahtuu ja millä on lähtökohtansa ihmisessä ainoa vanhurskas tuomari (so. erotteleva, tutkiva arvostelija). Tämä selitys, joka tulee saamaan vielä enemmän sisältöä, on näkemykseni mukaan ehdoton eikä anna sijaa millekään väärinkäsityksille. Tähän yhteyteen on minun vielä lisättävä, että tarkoitan Jeesuksella Kristuksella Jeesusta sellaisena kuin tunnemme hänet Uuden testamentin evankelistain ja apostolien todistusten perusteella.

Hän ei sanonut, että tämä tai tuo on totuus, vaan: ”Minä olen totuus.” Hän on siis minulle tässä kirjassa totuuden kriteerio, arvostelun ja arvioinnin mittapuu.

En väitä, että tämä olisi yksinkertaista. Päinvastoin, se on vaikeaa, jatkuvaa henkistä taistelua, jossa vain askel askeleelta koetaan, että yksin hänen kirkkaudestaan saadaan valoa kaikkiin ihmisiin ja asioihin. Meillä ei siis ole h a l l u s s a m m e mitään mittapuuta tai kriteeriota. Se olisi pyhän häpäisemistä ja itsepetosta. Ainoa mitä voidaan ja tulee tehdä on asettua hänen elävän, persoonallisen todellisuutensa hallittavaksi ja siten — toivon mukaan myöskin mitä tulee suhtautumiseemme muihin uskontoihin — kulkea kirkkaudesta kirkkauteen.

Nyt olen paljastanut korttini, eikä kukaan lukija voi olla epätietoinen siitä, mikä on kantani. Olen tahallani jättänyt tämän ydinkohdan yhteydestä pois kaiken ylimääräisen perustelun sekä luopunut kaikista rajoituksista, tai sanoakseni iskevämmin, polttanut kaikki sillat takaani. Puolustelluitta ja kaikessa yksinkertaisuudessaan on siis minulle tässä kirjassa kaiken (eikä ainoastaan uskonnollisen) totuuden ja todellisuuden mittapuuna Jeesus Kristus, T o t u u s.

Tässä ei ole vielä kaikki. Jotta lukija saisi mahdollisimman selvän kuvan, on vielä lisättävä jotakin. Jos sen sivuuttaisin, olisi olemassa vaara, että ongelmamme mutkikkuutta ja vaikeusastetta sittenkin aliarvioitaisiin. Jatkuvasti nimittäin ilmenee, että itseänsä totisina kristittyinä pitävät, joilla opintojen ansiosta on laaja uskontojen tuntemus, pohtivat tätä ongelmaa ja käsittelevät sitä monin eri tavoin. Usein on kysymys sivuseikoista, mutta monissa tapauksissa eroavuudet ovat syvällä. Tämän vuoksi minulla ei ole oikeutta pitää omaa katsantokantaani ainoana kristillisenä kantana. Minulle henkilökohtaisesti se kuitenkin on sellainen, vaikka myönnänkin, että on mahdollista kehitellä muotoilemaani lähtökohtaa eri tavoin. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että olen velvollinen sanomaan lukijoilleni kaunistelematta, että tällä alalla on asiantuntevia, vakaita kristittyjä, jotka nimenomaan hylkäävät minun lähtökohtani ongelmamme yhteydessä ja valitsevat toisen tien, joka heidän mielestään on ”kristillinen”. Olisi kiintoisaa osuvien esimerkkien avulla seurailla näitä eri ”kristillisiä” näkemyksiä, samoin kuin sellaisia käsityksiä, jotka vain epäolennaisissa eroavat omastani, ja niitä, jotka edustavat syvällekäyviä eroja. Tämä veisi meidät kuitenkin liian kauaksi. Selvennykseksi mainitsen vain lyhyesti eräästä esimerkistä, joka hyvin valaisee käsitysten erilaisuutta.

Professori C. J. Bleeker, uskontotieteilijä ja vakaa kristitty, on kirjoittanut suositeltavan teoksen, joka antaa uskonnoista lyhyen ja selkeän yleiskuvan. Hän on nyt julkaissut Tokiossa 1958 pide-

tyn uskonnonhistoriallisen kongressin pohjalta artikkelin "Uskonnollinen keskustelu idän ja lännen välillä". Tässä artikkelissaan hän lausuu eräitä ajatuksia, joita en pidä joka suhteessa väärinä; mutta hänen lausumansa ytimeen nähden on minun otettava toisenlainen kanta. Prof. Bleeker sanoo mm., että olisi jo aika lakata teologisesti epäilemästä rehellistä, ei-kristillisten uskontojen totuuden ja arvon tunnustamista. Sinänsä minulla ei ole mitään huomauttamista tähän, mikä käy myös jäljempänä seuraavasta tarkastelusta ilmi. Prof. Bleekerin tarkempien perustelujen äänensävy ja sisältö kuitenkin ilmaisevat minulle, ettei aina välttämättä tarkoiteta samaa, kun kaksi henkilöä sanoo saman asian. Hän nimittäin jatkaa: "Jokainen, jolla on maailmanlaaja näköpiiri, voi tajuta, että nämä uskonnot ovat henkisiä voimatekijöitä, joista ei päästä puhumalla eroon." Vielä hän lisää, että kristityn on luovuttava vaatimuksestaan, että koko maailman on tunnustettava hänen uskonsa absoluuttinen totuus, viimeistään silloin, kun hän joutuu keskusteluun toisten uskontojen kanssa.

En tahdo omavaltaisesti väittää näkeväni maailmanlaajasti, mutta prof. Bleekeriin yhtyen olen vakuuttunut maailmanlaajan näköpiirin välttämättömyydestä "uskontojen keskustelussa" ja monessa muussa merkittävässä asiassa. Mielelläni myös kannatan hänen mielipidettään, että "ei-kristilliset" uskonnot ovat henkisiä voimatekijöitä, joita ei tyrmätä puhumalla. Olen tähdentänyt tätä jo vuosikausia, sillä se on vaikuttava ja selvä tosiasia.

Vastaväitteeni prof. Bleekerin artikkelin tähän kohtaan koskeekin toista asiaa, nimittäin sitä, että hän käyttää nykyhetkisiä tosiasioita perusteluina ei-kristillisten uskontojen arvon ja totuuden rehelliselle tunnustamiselle. Tämä vastaansanomattomien tosiasioiden ja kokonaan toisaalle kuuluvien perustelujen sekoittaminen paljastaa mielestäni ajattelun, joka ei erota tosiasioita selvästi ja asiallisesti, eikä sen vuoksi juuri palvele asiaa, josta on kysymys, vaan pikemminkin aiheuttaa sekaannusta. Eräs esimerkki selitykseksi. Kukaan maailmanlaajan näkemyksen omaava ei rohkene kieltää, että kommunismi kuuluu aikamme suuriin henkisiin voimatekijöihin; tai mainitaksemme toisen, vähäisemmän, vaikkakaan ei varmaan vähäpätöisen esimerkin, että Jehovan todistajat ovat henkinen voimatekijä, josta — yhtä vähän kuin kommunismista — selvitään selittelyillä. Mutta harva löytää tästä tosiasiasta varman perustelun sille, että kommunismi tai Jehovan todistajien kylmä oppi ansaitsevat "totuutensa ja arvonsa rehellisen tunnustamisen". Muutenhan pelkästään se seikka, onko kyseessä vaikutusvaltainen voimatekijä, jolla on lukumääräisesti suuri kannatus, ratkaisisi totuuskysymyksen.

Samoin paljastaa mielestäni prof. Bleekerin toinen lausuma, se,

että kristityn on luovuttava vaatimasta absoluuttisuutta, selkeän päättelyn puuttumisen. Merkillistä kyllä, olen valmis jälleen aluksi sanomaan: Yhdyn täysin prof. Bleekeriin siinä, että "kristityn on luovuttava vaatimuksestaan, että koko maailman olisi tunnustettava hänen uskonsa absoluuttinen totuus", jos tarkastelemme vaatimusta sellaisenaan. Kuten jäljempänä tulee tässä kirjassa käymään ilmi, tämä juuri sisältyy kriteerioon, jonka valitsin. Vastaväitteeni tähän prof. Bleekerin lausuntoon ei siis koske sitä puolta, että kristityn on luovuttava vaatimasta uskonsa tunnustamista absoluuttiseksi totuudeksi, johon koko maailman olisi alistuttava. Tämä vaatimus on menneisyydessä ja nykyajassa kieltämätön t o s i a s i a, mutta tosiasia, joka juuri Kristuksen, kaikkien uskontojen ja asioiden t u o m a r i n, valossa paljastuu epäoikeudenmukaiseksi ja syvimmältään epäkristilliseksi vaatimukseksi. Sillä ei kristillinen usko ole absoluuttinen, vaan tämän uskon lähde ja kohde, Jeesus Kristus, jossa Jumala ilmoittaa itsensä, on absoluuttinen. Jeesuksen Kristuksen absoluuttisuuden tunnustamiseen ja ymmärtämiseen nähden tosin kristityt ja ennen kaikkea teologit ovat eri mieltä.

Sen lisäksi, että kristityt tekevät tämän kysymyksen ja käsittelevät sitä eri tavoin, koska kaikilla ei ole samaa kristologiaa (ts. käsitystä Kristuksen olemuksesta, asemasta ja merkityksestä), tähän liittyy myös toinen syy. Kysymyksen käsittelyyn nimittäin vaikuttaa myös se, millainen asema ja arvo annetaan raamatulliselle — ja nimenomaan uustestamentilliselle — todistukselle. Tätä ei voida kuvata sellaisilla käsitteillä kuin "normatiivinen" tai "huomionarvoinen" sen paremmin kuin sanoilla "oikeaoppinen" tai "vapaamielinen" raamatun t u l k i n t a. Kaikki riippuu siitä, otetaanko Raamatun todistus Jeesuksen h e n k i l ö s t ä rajoituksitta todesta ja annetaanko t ä m ä n eikä minkään oikeaoppisten tai vapaamielisten mielipiteiden h ä n e s t ä, o h j a t a, p a r a n t a a ja i n n o i t t a a. Tämä on jotakin muuta kuin orjallista sääntöihin alistumista. Jeesuksen Kristuksen persoonan edessä olemme niiden erojen tai vastakohtien yläpuolella, jotka ilmaistaan sanoilla "vapaamielinen" tai "oikeaoppinen".

Tässä olivat esihuomautukset, jotka mielestäni olivat tarpeen lukijan varoittamiseksi niistä loukuista ja pauloista, jotka kätkeytyvät monimutkaiseen aiheeseemme. Sen lisäksi, mitä sanottiin Kristuksesta kriteeriona, osoittavat nämä huomautukset samalla, että se mitäänsanomaton ilmaisu, jonka ongelmamme useimmiten saa, kun se muotoillaan: "Kristinuskon suhde muihin uskontoihin", samoin kuin tämän kirjan taisteluun vaativa nimi "Miksi juuri kristinusko?" pikemminkin peittävät kuin ilmaisevat sen syvällisen, ratkaisevan tärkeän asian, josta on kysymys. Käytännölliset

ja psykologiset perustelut saivat minut valitsemaan tämän sinänsä väärän nimen. Se liittyykin spontaaniin ilmaisuun, joka syntyi aiheestamme keskusteltaessa.

Tällainen on siis metodini käsitellessäni tätä teemaa. Kaksi seuraavaa lukua koskevat kylläkin itse aihetta, mutta kuitenkin johdattelun tavoin, mikä mielestäni on tarpeen. Useistakin syistä on aiheemme ympärillä niin paljon ajattelun sekavuutta, että on pakko, jotta asiat ymmärrettäisiin oikein, ensin tarkastella itse aihetta. Näin voidaan paremmin ymmärtää ja saada enemmän irti kahdesta jäljellä olevasta luvusta, joissa tartutaan härkää sarvista.

2. luku

MISTÄ TÄMÄ KYSYMYS?

Viime vuosina on yleisön piirissä, erityisesti myös monien oppikoululaisten keskuudessa, havaittu jatkuvasti lisääntyvää kiinnostusta suuriin ei-kristillisiin uskontoihin.

Toisaalta tämä perustuu valistuksen tarpeeseen, jota kasvava kirjojen ja julkaisujen määrä koettaa tyydyttää, milloin luotettavalla, milloin taas epäluotettavalla tavalla. Julkaisu, joka viime vuosina on herättänyt suurta huomiota, on ylellisesti ja värikkäästi kuvitettu kirja ”Suuret maailmanuskonnot”,[1]) jossa myös kuvataan kristinuskoa.

Toisaalta voidaan todeta, että tämän kiinnostuksen juuret ovat syvemmällä. On herätty huomaamaan ongelman merkitys, josta tässä kirjassa on kysymys. Enemmän tai vähemmän selvästi tajutaan ne kysymykset, jotka suurten ei-kristillisten uskontojen esiinmarssi on herättänyt kristinuskon pätevyydestä. Moni rehellinen kristitty on tämän johdosta huolestunut ja täynnä kysymyksiä ja epäilyksiä, eikä hän tiedä miten niistä selviäisi. Hän herää enemmän tai vähemmän säikähtäen totunnaisesta varmuudesta, jossa hän on elänyt, ja tuntee itsensä avuttomaksi, koska ei tiedä mitä tästä järkytyksestä seuraa. Häntä ei auteta selittämällä vaativaan äänensävyyn, että toisissakin uskonnoissa on paljon hyvää ja kaunista, ja lisäämällä, ettei hänen pidä kuvitella kristinuskoa ainoaksi oikeaksi, vaan päinvastoin hänen sekaannustaan ja epämääräistä mielipahaansa näin lisätään. Hän jää oman epävarmuutensa loukkuun sitäkin varmemmin, kun monia, jotka näin puhuvat, ei lainkaan vaivaa kysymys kristinuskon ja muiden uskontojen suh-

---

[1]) Amerikkalaisessa aikakauslehdessä LIFE ilmestynyt artikkelisarja ”The World’s Great Religions”.

teesta. He osoittavat mieltymyksensä näihin uskontoihin tietämättä todella, mitä sanovat, koska itse ovat aivan liiaksi sivussa näistä asioista.

Tiedot ja valistus ovat tarpeen ja hyödyksi, jopa välttämättömiä, mutta ne eivät sinänsä edistä tähän ongelmaan kytkeytyvien yleisinhimillisten e l ä m ä n kysymysten tekemistä, lähestymistä ja valaisemista. Ne voivat liian yksipuolisesti ja ehdottomasti esitettyinä yhtä hyvin johtaa henkiseen lamatilaan kuin valistumiseen. Tähdennettäköön vielä kerran, että on vallan toista kirjoittaa valaisevasti uskonnosta kuin tähtitieteestä ja kemiasta. Nämä molemmat esimerkin vuoksi valitut alat sopivat sataprosenttisesti kaavaan: Mitä minä tiedän? ("Que sais-je?") Tämä tunnetun ranskalaisen julkaisusarjan otsikko ilmaisee asian hyvin. Uskonnon teemaa ei kuitenkaan voi otsikoida: Mitä minä t i e d ä n? Tämä kysymys nimittäin voi ainoastaan tyydyttää tiedonjanoa eikä vastata syvempiin, todellisiin kysymyksiin.

Tämänhetkinen elävä kiinnostus on huippukohta kehityksessä, joka on saanut alkunsa jo kauan sitten. Ajateltakoon vain tuttua uskontoja käsittelevää julkaisusarjaa, jonka kustantamo Hollandia julkaisi 50 vuotta sitten, ja monia kirjoja, joiden nimenä on: "Keskustelua..." ja joissa eivät ainoastaan kristikunnan suuret persoonallisuudet saaneet puheenvuoroa, vaan myös toisten uskontojen edustajat. Noihin aikoihin oli tämä julkaisuinto seurausta ensisijaisesti siitä, että uskontotiede saavutti loistavia voittoja ja pystyi selkeämmin ja monipuolisemmin kuvaamaan uskontojen sisältöä ja henkeä kuin aikaisemmin.

Kysymys siis kuuluu: Mistä johtuu tämän hetken kiinnostus? Mistä tämä uteliaisuus (holl. nieuwsgierigheid, sananmuk. uudenahneus) ja toisilla epämääräinen levottomuus ja mielipahan tunne, jota he eivät voi torjua? Mistä tämä kummallinen tosiasia, että uskontojen tuntemus, joka kauan oli melkein yksinomaan asiantuntijoiden asia, nyt yhtäkkiä onkin tullut yleiseksi harrastukseksi? Syy ei varmaankaan ole siinä, että kadun mies tahtoisi ryhtyä uskontotieteen professoriksi tai tieteelliseksi neuvonantajaksi, sillä siihen hän kyllä tarvitsee vähän enemmän kuin vain yleistä tietoa ja näkemystä. Yhtä vähän se johtuu (vaikka tällä kylläkin on merkityksensä) siitä, että nykyajan ihminen elää siinä harhaluulossa, että "asiantuntijoiden" on tiedettävä, että "t i e d e" on kiistämätön esikuva ja ehdottoman luotettava tiennäyttäjä. Kuvataksemme tätä kiinnostusta lyhyesti, meidän on tunkeuduttava syvemmälle. Jotta saataisiin todella selkeä kuva, olisi itse asiassa esiteltävä läntisen maailman koko henkinen ja sivistyksellinen tilanne.

Sellainen yritys tietysti ylittäisi ne rajat, jotka tälle kirjalle on suunniteltu. Rajoittamista vaaditaan, ja siihen tässäkin pyritään

luonnostelemalla erillisiä keskeisiä kohtia, oireita ja henkilöitä ja näiden merkitystä tämän kiinnostuksen syntymiselle.

Ensi sijassa toteamme sen selvän ja valtavan tosiasian, että maailmankuvamme on viimeksi kuluneiden viidentoista vuoden aikana suunnattomasti muuttunut. Pääasiallisina aiheuttajina ovat olleet äkilliset ja vallankumoukselliset poliittiset muutokset. Tässä yhteydessä on pantava täysi paino sanoille "äkillinen" ja "vallankumouksellinen". Tosiasiassa ne ovat vielä aivan liian heikkoja ilmaisuja puhuessamme toisen maailmansodan hirmuisesta maanjäristyksestä, joka todella on koko maailmaa koskeva ja kaikkia kansoja sisintä myöten järkyttävä m a a i l m a n sota. Harvat sitä ennakolta aavistivat. "Sivistyneistön", "alemman sivistyneistön" ja "tavallisten" ihmisten suuri massa elää vielä viidentoista vuoden jälkeen kuin mitään ei olisi tapahtunut, tekemättä välttämättömiä johtopäätöksiä. Ja tämä siitä huolimatta, että sanomalehdet ja radio päivittäin tiedottavat heille näitä tosiasioita. Tästä seuraa yleisessä tietoisuudessa epämääräinen, painostava tunne, että eletään mitään käsittämättä mitä uhatuimmassa ja epävarmimmassa maailmassa. Tähän suhtaudutaan sitten eräänlaisella välinpitämättömyydellä ja kaikenlaisilla verukkeilla, joilla koetetaan tehdä tapahtuma kivuttomaksi tai paeta sitä keinotekoisen, mutta kovin tervetulleen unohtamisen tietä. Sanomalehdistä, aikakauslehdistä ja kirjoista ei tosin puutu kirjoituksia, jotka valottavat tätä koko ihmiskunnalle ja jokaiselle yksityiselle kansakunnalle erittäin tärkeää kysymystä. Lukija koetetaan näin johdattaa paremmin selvittämään itselleen tapahtuneet muutokset ja tekemään niistä tarvittavat johtopäätökset. Siitä huolimatta jatketaan elämistä ja ajattelua oman maantieteellisen ja historiallisen ympäristön tarjoamien käsitteiden rajoissa. Tämä koskee sekä "sivistyneitä", joiden tulisi ottaa johto käsiinsä, mutta jotka laiminlyövät vastuunsa, että myös "tavallisia" ihmisiä. Parhaassa tapauksessa osataan ajatella eurooppalaisittain, jolloin oma maa tai ainakin Eurooppa asetetaan maailmn keskipisteeksi. Niiden joukko on yhä sangen pieni, jotka ajattelevat maailmanlaajasti (ts. maailmasta käsin ja koko maailman puolesta) ja tuntevat vastuuta koko maailmasta.

Poliittiset muutokset, joihin tässä viittasimme, ovat tietenkin tuttuja. (Jokainen sanomalehtiä lukeva on niistä tietoinen, joskaan ei sisimmässään omaksu sitä tietoa.) Tärkeimpinä näkökohtina mainittakoon seuraavat: toinen maailmansota syrjäytti toistaiseksi Euroopan aikaisemmasta keskisestä asemastaan. Amerikka ja Venäjä ovat ainakin tällä hetkellä historian kulkua määräävät suuret maailmanvallat. Kyseessä ei ole vain poliittinen valtasuhde, vaan sillä on merkittäviä "henkisiäkin" seurauksia. Amerikkalainen teknillisvoittoinen standardikulttuuri esim. levittäytyy kuin öljykerros,

ja Venäjä taas merkitsee nykyisin kiihkeätä haastetta länsimaille ja koko maailmalle kommunistisen ideologiansa ja toimintakykynsä vuoksi (joka ei tunne mitään omantunnon ristiriitoja), ei ainoastaan valtapoliittisessa suhteessa, vaan ennen kaikkea inhimillisen olemassaolon peruskysymyksissä. Edelleen on mainittava Aasia, jonka maat ja kansat vain Japania lukuunottamatta tietoisuudessamme kauan ovat olleet siirtomaita tai puolisiirtomaita, joka tapauksessa "ylivoimaisten" länsivaltojen alaisia. Tämä maanosa on kuin yhdessä yössä toisen maailmansodan jälkeen tarjonnut nähtäväksi riippumattomien, itsenäisten maiden rintaman. Aasian maat eivät vain ole intohimoisessa liikkeessä (jonka vaikutuksia on mahdoton arvioida tai ennustaa), vaan ne ovat mukana suurisuuntaisessa, tuskallisessa ja usein pelottavassa kilpailussa pyrkiessään todellisiksi "kansakunniksi" ja itsenäisiksi valtioiksi. Aasian pinta-alaltaan laajin maa monilukuisine ja lahjakkaine väestöineen tosin vielä on hieman varjossa. Mutta se astuu vielä esiin, kunhan se ottaa käyttöönsä kaikki salatutkin voimansa.

On kuitenkin eräs asia, joka tärkeydessään voittaa jo mainitut tosiseikat: Vuosisatojen ajan salaperäinen Aasian maanosa oli täydellinen nolla suuressa maailmanpolitiikan pelissä. "Lännellä" oli tässä pelissä kaikki kortit käsissään. Edellä kuvatun poliittisen maanjäristyksen vaikutuksesta Aasia kuitenkin on salamannopeasti ja yllättäen noussut maailmantapahtumia määräävien tekijöiden joukkoon. Samalla tämä maanosa kuuluu suurimpiin maisiin voimiin, jotka ohjaavat omaa elämäämme ja lastemme elämää. Miten ja miksi tilanne on tällainen, on henkeäsalpaavan mittava teema, jota ei kuitenkaan tässä voida pidemmälti kehitellä. Aiheemme käsittelylle riittää, että juuri tämä tosiseikka muodostaa tärkeän taustan tilanteelle, jota on nimitetty ei-kristillisiin uskontoihin kohdistuvaksi "kiinnostuksen kevättulvaksi".

Afrikka taasen, niin kuin jokainen lehtiä lukeva tietää, on todella "herännyt". Vaikka Afrikka — ainakin Saharan eteläpuolella oleva Afrikka — onkin maanosa, jolla on paljon vähäpätöisempi henkinen ja sivistyksellinen tausta kuin Aasialla ja joka loikkaa suoraan niin sanotusta "primitiivisyydestä" täydelliseen, mutkikkaaseen "nykyaikaiseen" länsimaistyyliseen elämään, niin sen kehitys ja merkitys tuskin ovat maailmalle vähempiarvoiset kuin "heränneen" Aasian. Vielä vähän aikaa sitten tuskin kukaan olisi odottanut tätä jälkeenjääneeltä ja halveksitulta "pimeältä maanosalta".

Afrikkalaisten alkuasukasuskontojen muodot — niin kiintoisia kuin ne ovatkin — eivät askarruta meitä ongelmamme yhteydessä. Mutta uskonnollisessa suhteessa Afrikka on äärettömän tärkeä jo senkin vuoksi, että siellä käydään suurta henkistä taistelua kysymyksestä (joka jälleen on maailmalle erittäin tärkeä), korvataanko

afrikkalainen "pakanuus" ensisijaisesti sulautumisella islamiin vai kristilliseen kirkkoon. On masentavaa, mutta totta, että suuri osa kristikuntaa ja länsimaissa melkein kaikki ne, jotka ovat jättäneet hyvästit kristilliselle uskolle ja kirkolle, elävät siinä harhaluulossa, ettei tämän afrikkalaisen kilvan lopputulos koske heitä eikä heidän lapsiaan. Tekemättä lainkaan ratkaisua kristinuskon tai islamin puolesta tai vastaan, olisi tämän välinpitämättömien joukon jo pelkästään maailmanlaajan ajattelun pohjalta kyettävä näkemään, että tämä tilanne koskee läheisesti heitä ja heidän lapsiaan. Tämä siitä yksinkertaisesta syystä, että sekä islam että kristinusko ovat maailmanvaltoja, jotka ovat täynnä salattuja voimia, ja että tulevaisuuden maailman, myös Euroopan, henkinen ilmapiiri määräytyy niiden uskonnollisten normien ja henkisten arvojen mukaan, joihin me "uudessa maailmassamme" virallisesti tunnustaudumme.

Afrikassa tapahtuvan uskonnollisen kehityksen tarkkaamista ja kiinnostusta sitä kohtaan ei saa eikä pidä vaatia vain kirkollisilta kristityiltä, vaan yhtä hyvin humanisteilta, epäkirkollisilta ja vakaumuksellisilta "epäilijöiltä".

Henkisen sokeuden tai — suoraan sanoen — tyhmyyden kuvaus, josta tämä välinpitämättömyys johtuu, käsittäisi melkoisen luvun länsimaiden sivistystä ja henkistä tilaa kuvaavassa perusteellisessa tutkimuksessa. Tuttu "tieteellinen" asenne, jonka avulla tällaiset tapahtumat "objektiivisesti" jäsennellään ja rekisteröidään, on sinänsä tarpeellinen ja hyvä, se on suorastaan välttämätön. Mutta jos jättäydytään siihen, tämäkin asenne kuuluu henkisen sokeuden ja tyhmyyden otsakkeen alle. Sillä silloinhan käyttäydytään aivan kuin olisi havaittu planeetta, joka ei saa osakseen muuta huomiota kuin että sen olemassaolo on tieteellisesti todettu.

Tiedemiehetkin ovat ihmisiä ja maailmankansalaisia, ja heidän on tieteellisessä työssään ja sen ulkopuolella pysyttävä tietoisina velvollisuuksistaan lähimmäisiään kohtaan ja vastuustaan maailmankansalaisina.

Edellä sanotulla on tie avattu lähestyäksemme kysymystämme: "Mistä tämä tulva?" Aasiahan ennen kaikkea on suurten ei-kristillisten uskontojen maa. Silloin ajatellaan ensisijaisesti hindulaisuutta, buddhalaisuutta ja islamia. Viime mainittu on samalla afrikkalainen ilmiö, sillä koko Välimeren eteläranniikko on islaminuskoisten kansojen asuttama (Egypti, Libya, Algeria, Tunisia, Marokko), jotka kaikki kuuluvat islamin ns. "ydinmaihin". Sekä kirjallisuudessa että yleisessä tietoisuudessa konfutselaisuus ja taolaisuus ovat paljon vähäisemmässä asemassa, ensiksikin koska kumpikaan ei ole koskaan tarjoutunut maailmanuskonnoksi; toiseksi koska konfutselaisuus valtiokulttina poistettiin jo vuonna 1912, eikä se kommunisti-Kiinassa enää ole voimassa — kuten ei

myöskään taolaisuus — ja näyttää kokonaan hävinneen; kolmanneksi koska jo kauan on totuttu tarkastelemaan Kiinaa pikemminkin "kulttuurin" kuin "uskonnon" näkökulmasta. Jos siis konfutselaisuus ja taolaisuus eivät suurten uskontojen liikehtimisessä olekaan tärkeitä tekijöitä, niillä on kuitenkin lähinnä uskonnollis-sivistyksellinen merkitys, vaikka aiheemme käsittelyssä melkein yksinomaisesti tarkastelemme kristinuskoa, hindulaisuutta, buddhalaisuutta ja islamia; nämähän juuri osallistuvat "kohtaamiseen". Taolaisuudesta muuten kirjoitetaan varsin paljon, myös laajempia lukijapiirejä varten, sen korkeimmanasteisen yksilömystiikan vuoksi. Tämän lajin tunnetuin dokumentti on Laotsen nimiin pantu "Tao-te-king", joka kuuluu maailmankirjallisuuteen. Šintolaisuus, niin tärkeä kuin se onkin Japanin tuntemiselle, on puhtaasti "kansallinen" uskonto, vaikka Japani suurelta osalta onkin virallisesti buddhalainen.

Äsken mainittu poliittinen mullistus suurine seurauksineen, jotka vaikuttivat Aasiankin asemaan, antaa meille avaimen "mielenkiinnon tulvan" parempaan ymmärtämiseen. Tämä mullistus on äkkiä asettanut vanhaa hindulaista, buddhalaista sekä muhamettilaista kulttuuria ja uskontoa vaativat Aasian kansat uusien tehtävien eteen.

Näihin tehtäviin kuuluu uusien "kansakuntien" ja valtioiden rakentaminen ja organisoiminen; nykyaikaiseen elämänrytmiin sopeutuminen; liittyminen nykymaailmaan taloudellisena ja poliittisena osatekijänä, jossa on valloitettava itselleen paikka ja kurottava umpeen jättiläismäinen välimatka, joka taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa asemassa vallitsee länsimaihin verrattuna ("Länsi" on näissäkin asioissa edelleen mittapuuna); vanhan, nyt jo hylätyn elämänkatsomuksen korvaaminen uudella, nykyaikaa paremmin vastaavalla. Nämä mainitut jo riittävät osoittamaan, että Aasiassa (ja Afrikassa) ollaan jättiläistehtävän edessä, jonka toteuttaminen ei riipu yksinomaan inhimillisestä arvostelukyvystä ja taitavuudesta, niin tarpeellisia kuin nämä ovatkin. Tapahtumien kulku määräytyy liian monista tekijöistä, jotka ovat inhimillisen tiedostamisen ja ihmisen toimintakyvyn ulkopuolella, jotta kaikki ongelmat selviäisivät hyvällä "suunnittelulla".

Tässä kaikessa eräs asia on ratkaiseva: nämä kansat, niin innokkaasti kuin ne tähyilevätkin modernia länsimaista tekniikkaa ja pitävät sitä kaikilla aloilla välttämättömänä tavoitteena, joutuvat lopulta aina palaamaan ja kysymään oman sivistyksellisen ja uskonnollisen perintönsä mukaisesti: Mistä ammennamme voiman ja innoituksen tämän kaiken toteuttamiseen? Pitkän ajanjakson jälkeen, jolloin nämä kansat ovat olleet vieraan hallinnassa ja niiden on täytynyt elää vieraan kulttuurin ja elämäntapojen alaisina, ne on lisäksi vallannut — niin muhamettilaiset ja hindu-

laiset kuin buddhalaisetkin — voittamaton kaipuu saada jälleen olla oma itsensä. Heidät täyttää uusi ylpeys omasta kulttuuristaan, joka on heidän itsensä luoma, samoin kuin tietoisuus uskonnosta, jonka piiriin he jo kauan ovat kuuluneet. He todistavat tästä suullisesti ja kirjallisesti sekä omassa ympäristössään että kaikkialla maailmassa voimakkaan itsetietoisina ja omanarvontuntoisina. Monet heidän lahjakkaimmista edustajistaan puhuvat aidosti ihastuneina kulttuurinsa ja uskontonsa maailmanlähetyksestä. Jopa sielläkin, missä länsimaiden voima ja henki avoimesti tunnustetaan, sisältää tämä tunnustus varmuuden siitä, että heidän oma kulttuurinsa ja uskontonsa voittaa länsimaisen kulttuurin ja kristinuskon. Tällä tavoin he maksavat samalla mitalla takaisin meille lännen ihmisille, jotka niin kauan olemme joka ilmansuuntaan julistaneet läntistä ylivoimaamme.

On ymmärrettävää, että samalla kun vastustetaan kristillistä lähetystyötä ja omassa maassa vaikeutetaan sen toimintaa, suunnitellaan omaa lähetystyötä.

Tässäkin suhteessa voidaan puhua eräänlaisesta "tulvasta", sillä oikeastaan juuri tämä on aiheuttanut ei-kristillistä maailmaa ja sen uskontoja koskevan valistuksen "tulvan". On siis kaksi tekijää, jotka ovat tuoneet nämä uskonnot hämärästä kaukaisuudesta nykyhetken todellisuuteen: toisaalta jo mainittujen julistajien esiintyminen ja toisaalta se, että niistä ollaan lännessä tietoisia paljon enemmän kuin ennen. Tämän lisäksi saa usein kuulla tai lukea suurten ei-kristillisten uskontojen "heräämisestä", vaikka ei tiedetä, tai tiedetään vain hämärästi, mitä tähän todellisuudessa sisältyy. Tämän vuoksi puhutaan ja kirjoitetaan tuon tuostakin ymmärtämättömästi tai turhan hälyttävästi tästä "heräämisestä".

Ennen kuin kuvaamme tämän "heräämisen" vaikutusta lukemattomiin tuhansiin länsimaalaisiin, on väärinkäsitysten välttämiseksi huomautettava, ettei se tullut näille kansoille kuin tyhjästä 1945 saavutetun tai saadun riippumattomuuden jälkeen. Päinvastoin, niistä ajoista lähtien, jolloin näillä mailla oli kiinteämpi kosketus länteen, pääasiassa 19. vuosisadan puolivälistä alkaen, on kaikissa idän uskonnoissa — vastauksena lännen tunkeiluun — syntynyt "heräämistä", "reformaatiota" ja uutta itsetuntoa. Näiden liikkeiden jatkona on nykyinen "herääminen". Osittain ne ovat käännytysten seurausta, osittain niitä on voimistanut se tosiasia, että kansat ovat tulleet voimakkaammin tietoisiksi omasta arvostaan ja päättäväisemmin tekevät eron itsensä ja lännen välillä kuin ennen toista maailmansotaa.

Tulemme nyt kysymykseen, missä määrin tämä on vaikuttanut länsimaiden henkiseen ja sivistykselliseen tilanteeseen. Muistutettakoon mieliin, ettei tätäkään kiintoisaa aihetta voida käsitellä täydellisyyttä tavoitellen. Voimme vain kohdistaa huomiomme yk-

sityisiin ilmiöihin. Kaikella tähän asti mainitulla oli yleisöön vaikutus, jota voisi verrata lääketieteelliseen šokki-käsittelyyn. Se toi ihmisten tietoisuuteen todellisuuden, joka teoriassa jo kauan tunnettiin, tai olisi pitänyt tuntea, nimittäin uskontojen suuren lukumäärän, tai hieman tieteellisemmin ilmaistuna, uskonnollisen pluralismin, jonka keskellä elämme.

Tämä tosiasia on yhtäkkiä tunkeutunut ihmisten tajuntaan, ei teoreettisena ja kaukaisena, vaan asiana, joka koskee heitä henkilökohtaisesti, pakottaa heidät tietoisesti muotoiltuun kysymykseen ja — kun se käy todella vakavaksi — tekee heidät levottomiksi ja karkottaa heidät kuvitellusta turvallisuuden paratiisista. Esityksemme koskee pääasiassa tätä ryhmää, jonka reaktiot tosin esiintyvät varsin erilaisina. Tämän lisäksi on toinenkin suuri ihmisryhmä, joka näyttää vain iloitsevan sellväksi käyneestä uskontojen suuresta lukumäärästä, ehkä siksi, että näin heidän tiedonhalunsa tulee ravituksi, tai kenties siksi, että he — koska uskonnollisessa suhteessa kuuluvat sivustakatsojiin ja vakaumuksettomiin — tuntevat välinpitämättömän katselijanaseman oikeutetuksi tämän monilukuisuuden vuoksi ja kenties ilmaisevat mielipiteensä yhtä välinpitämättömällä ja huolettomalla kysymyksellä: Mikä on totuus? Tähän ryhmään en seuraavassa kajoa. Ei siksi, etteikö se olisi tärkeä ryhmä, päinvastoin se on hyvinkin tärkeä, koska se kuvastaa kulttuurimme hajaantumista, hengen voimattomuutta ja todellisen vakavuuden puutetta, jotka huolimatta lukuisista juhlallisista ja rehellisistä selityksistä ovat niin ominaisia läntiselle kulttuurillemme. Nämä ihmiset ovat kaikesta näennäisestä varmuudestaan ja älykkyydestään huolimatta tämän kulttuurin uhreja.

Luetelkaamme eräitä kysymyksiä, jotka näyttävät hämmentävän mieliä. "Kaikki nämä uskonnot tietysti olettavat julistavansa ja tarjoavansa totuutta ja todella hyvää elämänohjetta. Mitä tästä siis pitäisi ajatella?" Monien mielestä tuntuu seuraava selvästi tai epämääräisesti muotoiltu ajatus hyväksyttävältä ja reilulta: "Voivathan nämä uskonnot olla oikeassakin. Kun otetaan huomioon niiden ikä ja suuret kannattajamäärät ja ne monet hyvät asiat, joita ne opettavat ja kun vielä otetaan tarkasteltavaksi monien kannattajien oikeudenmukaisuus, on kaiketi myönnettävä, että niillä on vähintään yhtä suuri oikeus esittäytyä oikeana elämäntienä kuin kristinuskollakin." Samalla nousee kuitenkin myös epäilevä kysymys: "Mitä meidän sitten on ajateltava kristinuskosta?" Tai ainakin tämä miete tunkeutuu mieleen: "Mitä rehellisen, yksinkertaisen kristityn olisi ajateltava tai sanottava muista uskonnoista?" Toinen ääni muotoilee terävämmin: "Onhan toki liian ahdasmielistä kaikkien näiden hienojen uskontojen edessä kuvitella, että kristinusko yksin olisi totuus." Ja niin edelleen.

Tehdään kysymyksiä, ei osata yksiselitteisesti vastata, ja niin lisääntyy hämäännys ja epävarmuus.

Samalla tietoisemmin kuin ennen kärsitään oman tietämisen riittämättömyydestä ja odotetaan — ymmärrettävästi, vaikka ei oikeutetusti — lisääntyvän tietämisen parantavaa vaikutusta. Ja niin tehdään pyhiinvaellusmatkoja luennolta luennolle kuulemaan tämän alan "auktoriteetteja".[1]) Tämä kaikki on täysin ymmärrettävää ja luonnollista. Ja sittenkin lukuisista luennoista huolimatta jäädään edelleen epätoivoon ja epävarmuuteen. Eräitä poikkeuksia lukuunottamatta tätä ei tarvitse ottaa kovin raskaasti, sillä useimmissa tapauksissa epätoivo tosin on ankea, mutta harvoin se on niin tuskallinen, että se katkeroittaisi elämän.

Ne, jotka välttämättä haluavat löytää jonkinlaisen ratkaisun päätyvät rauhoittavaan (mutta mitäänsanomattomaan ja ratkaisemattomaan) vakaumukseen: "Asia on selvä. Kaikissa uskonnoissa on jotakin totuutta. Tämä tosiasia on avoimesti nähtävä." Tai toivorikkaammin ja voitokkaammin: "Eri uskonnot ovat yksinkertaisesti saman totuuden eri ilmenemismuotoja ja niillä on sama päämäärä."

On ihmisiä, jotka puhuvat näin, koska itse asia jättää heidät kylmiksi, he vain pitävät ratkaisua viisaana ja itsestään selvänä. Joukossa on kuitenkin hyvin rehellisiä ihmisiä, ja heille tämä on todellinen "ratkaisu", joka tyydyttää heidän uskonnollista tajuaan ja rauhaisaa, tasapainoa kaipaavaa asennoitumistaan.

Askeleen eteenpäin vievät mielipiteet, jotka ilmaistaan näin: "Meidän on pantava toivomme uuteen, universaaliseen uskontoon, joka yhdistää itseensä kaikkien uskontojen parhaat puolet" tai "Kaikkien uskontojen pohjana on sama syvempi, kätketty totuus, ja siitä itse asiassa on kysymys." Näillä kahdella mielipiteellä on lukemattomia kannattajia, jopa voimakas, maailmanlaaja organisaatio, teosofia. Mielenkiintoista on todeta, että hindulaisuudessa ja buddhalaisuudessa, ilman että niillä on ollut yhteyttä läntiseen teosofiaan, todellakin esitetään sama "ratkaisu" uskontojen m o n i n a i s u u d e n (näennäiseen) arvoitukseen ja painokkaasti puolle-

---

[1]) Ollessani miehityksen aikana saksalaisten panttivankina pidin kahden tiedustelun johdosta joukon esitelmiä ongelmastamme. Tapa, jolla minua siihen pyydettiin, ilmaisee, mitä tahdon saattaa lukijan tietoisuuteen. Ensimmäisellä kerralla eteeni lyötiin heti kysymys: Miten on kristinuskon absoluuttisuuden laita? Toinen kysely oli suora sekin, mutta persoonallisempi: Miten voitte olla uskontotieteen professori ja siis opintojen ja kokemuksen nojalla tietää yhtä ja toista vieraista uskonnoista ja silti olla vakuuttunut kristinuskon totuudesta koko maailman ainoana totuutena? Onko siis kristinuskolla totuuden monopoli, ja ovatko toiset uskonnot vain valheita?

taan samaa harmonisoimista eräänä tärkeimmistä perusopeista. Joidenkin mielestä tämä laskee kristinuskon osakkeita entisestäänkin, ja heidän mielestään kristinuskossa on ahdasmielisyyttä ja röyhkeyttä, jota itseään kunnioittava moderni ihminen ei voi hyväksyä. Yllä puhuimme ”tulvasta”. Mainitut esimerkit eivät vielä läheskään tee täydelliseksi kuvaa ”tulvan” vaikutuksesta ja niistä seurauksista, joita uskontojen moninaisuuden tunnetuksi tuleminen on aiheuttanut. Mutta omaan tarkoitukseemme ne saavat riittää.

Joka tapauksessa on vielä eräs asia otettava huomioon: idän suurten persoonallisuuksien vaikutusta länsimaalaisiin ei saa aliarvioida. Mainitsemme tässä vain Tagoren ja Gandhin, jotka on luettava aikamme todella merkittäviin persoonallisuuksiin. Ennen kaikkea on tässä tähdennettävä Gandhin erikoislaatuista uskonnollisuutta. Tämä peloton, riippumaton Intian vapauttaja, tämä passiivisen vastarinnan profeetta, tämä ”pyhimys” ja askeetti, jolle politiikka merkitsi uskontoa puhtaimmassa mielessä, joka kirjoitti omaelämäkerran otsikolla ”Historia kokeistani totuudella” ja joka asetti kaiken toimintansa perustaksi Bhagavadgitan ja vuorisaarnan: tämä mies on syystä tehnyt syvän vaikutuksen maahansa ja maailmaan. Tällä tavoin hän herätti suurta kunnioitusta Intian henkistä suuruutta kohtaan ja jätti, ei ainoastaan omassa maassaan, vaan paljon laajemmaltikin jälkivaikutelman eräästä harvoista todellisista kristityistä, vaikka ei suinkaan halunnut kääntyä kristinuskoon, vaan pysyi hinduna.

Emme ole kuitenkaan vielä maininneet kaikkia tärkeitä tekijöitä. Aikamme henkinen maaperä on omiaan synnyttämään myös epävarmuutta, epäilyä ja toisaalta itsevarmuutta.

Tämä maaperä on muodostunut 19. vuosisadasta lähtien kaikista tieteiden uusista löydöistä, jotka ovat tehneet epävarmoiksi ja kyseenalaisiksi vuosisataiset, kunnioitetut elämäntavat, ajattelun ja uskonnon muodot. Voimme kuvata tätä sanalla ”relativismi”. Toisin sanoen kaikki, mitä pidettiin absoluuttisena ja varmana, seisoo nyt horjuvilla jaloilla; kaikki on suhteellista, emmekä voi muuta kuin jatkaa elämistämme etsien ja kokeillen epävarmuudessa. Ainoa absoluuttinen asia on oikeastaan se, ettei mikään ole absoluuttista. Tämä relativismi, joka kulttuurimme kehittyessä estoitta valtaa alaa, luo ihanteelliset olosuhteet sille, että tämä koetun (eikä vain tiedetyn) uskontojen monilukuisuuden relativointiin houkutteleva ilmiö tiedottomasti hyväksytään todella suhteelliseksi.

Mutta vielä toisetkin näkökohdat ovat tärkeitä ja niillä on huomattava merkitys, kun tahdotaan tarkkailla uskonnollisen pluralismin todellisuutta. Palaamme näin takaisin valistuksen ja keskustelun alueelle.

Pelkän informoivan valistuksen tarkoituksesta, hyödystä ja vaaroista oli jo puhe, eikä meidän tarvitse siihen palata. On kuitenkin paljon kirjoja ja julkaisuja, jotka edustavat jotakin tiettyä kantaa. Niissä on myös vastaukset aiheemme herättämiin kysymyksiin. Kun ihmiset joutuvat kosketuksiin ei-kristillisten uskontojen ja uskonnollisen pluralismin kanssa, tällaisilla kirjoilla on erittäin suuri vaikutus heihin. Minusta näyttää, että tässä keskustelussa vallitseva sävy edistää yllä mainittua relativismia. Selvittäköön tätä taas muutama esimerkki.

Tämän alan julkaisuille on usein ominaista syvä luottamus t i e t e e s e e n ja sen arvovaltaan, ja sitä pidetään suorastaan erehtymättömänä. Näin tehdään kysymättä koskaan, miten varma tämä auktoriteetti oikein on; se hyväksytään sokeasti aksioomana, täysin vastoin aidon tieteen todellista luonnetta. Näin ei ole vain "tavallisten" ihmisten laita, vaan myös joka alan "ammatti-ihmisten" ja teologien; ja nämä taistelevat sitten usein "t i e t e e n" viimeisillä saavutuksilla, ikään kuin tämä olisi argumentti, joka yhdellä iskulla voisi ratkaista asian.

Sanottakoon tässä muutama sana teologeista, koska monet oppineet teologit ovat edistäneet suuresti uskontotieteen kukoistusta. Monet kuuluisat uskontotieteilijät ovat olleet juuri teologeja.

Monet syventyivät niin kokonaan tieteeseensä, että antoivat ongelmamme levätä. Kun he tarkoituksella tai tarkoittamattaan käsittelivät tai käsittelevät sitä, he puhuivat tai puhuvat yleensä melko periaatteettomaan sävyyn tai suorastaan ns. "vapaamielisellä" tavalla. Jälkimmäinen tarkoittaa silloin miltei aina käsitystapaa, joka hyväksyy ei-kristilliset uskonnot ja suhtautuu niihin ennakkoluulottomasti. Tämä ilmaistaan yleensä siten, että kaikkia uskontoja on tarkasteltava Jumalan ilmoituksena. Tähän päivään asti tämä on ollut "vapaamielisten" katsantokanta, jolla mm. on se merkillinen seuraus, että vapaamieliset maallikot tahtomattaan tuntevat ylemmyyttä kirjamme ongelman edessä. He nimittäin ilman muuta olettavat, että "vapaamielisyys" myös suhteessa ei-kristillisiin uskontoihin, merkitsee "avarasydämisyyttä" ja niiden totuuden tunnustamista. Näin tehdessään he eivät huomaa, etteivät he todella ole ratkaisseet kysymystä, mikä on totuus, eivätkä liioin juuri kysele, sahaavatko mahdollisesti poikki oksaa, jolla itse istuvat.

Uskontotieteilijöiden joukossa oli myös eräitä "puhdasoppisia" teologeja, joista toiset olivat hyvin ansioituneita. Nämä ovat kuitenkin julkaisseet vain vähän sellaista, mitä voisi pitää teemamme tietoisena ja perusteellisena käsittelynä. Harvoin ilmestyi harkittuja "kannanottoja". Milloin näin kuitenkin tapahtui, kyseessä oli usein erittäin poleeminen toisten uskontojen vääräksi todistaminen ja kristinuskon esittäminen oikeaksi tai ainoaksi oikeaksi uskon-

noksi. Jos etsitään kirjoituksia, jotka kelpaavat sekä korkeammalla että syvemmällä teemamme käsittelytasolla, on käännyttävä eräiden lähetyssaarnaajien puoleen. Ne, jotka tulevat kysymykseen, tosin eivät yleensä ole tunnettuja, ja heihin suhtaudutaan ennakolta epäilevästi, koska heitä pidetään ”puolueellisina”.

Tämä todellakin pitää eräissä tapauksissa paikkansa, ei kuitenkaan aina. Emme voi jättää mainitsematta eräiden rehellisiä yrityksiä lähestyä tätä ongelmaa, vaikkakaan kysymyksessä eivät ole uskontotieteen asiantuntijat. Ajattelemme tässä yhteydessä Emil Brunnerin ja Karl Barthin perusteellisia puheenvuoroja, joissa yhtyvät avaramielisyys sekä terävä ja syvällinen probleeman periaatteellinen näkeminen.

Arkkipiispa Nathan Söderblom, eräs ekumeenisen liikkeen suurista ”isistä”, oli harvinainen persoonallisuus. Hän oli teologi, mutta luennoi professorina ollessaan uskonnonhistoriaa, ja hänet tunnustettiin yleisesti tämän alan mestariksi. Kuolinvuoteellaan hän sanoi: ”Jumala elää. Voin sen todistaa uskonnonhistorialla.” Tämä lausuma ilmaisee, miten syvästi häntä askarrutti teemaamme sisältyvä totuuskysymys. Hän onkin eri tavoin koettanut määritellä kristinuskon asemaa muihin uskontoihin nähden. Merkillistä kyllä, hänen ratkaisunsa, vaikka hän kristilliseltä vakaumukseltaan oli täysin ”puhdasoppinen”, osoittautui varsin ”vapaamieliseksi”. Sitä kannatti kuitenkin hehkuva ja lämmin henkilökohtainen hurskaus, ja sillä oli ”puhdasoppisuuden” leima, josta ei voinut erehtyä.

Edellä mainittu tapahtui kuitenkin ennen ei-kristillisiä uskontoja koskevan valistuksen ja kiinnostuksen ”tulvan” aikoja, jolloin tällaisista aiheista keskustelivat ensisijaisesti vain ”asiantuntijat”. Se suuri murros, jossa nyt olemme, ei ollut alkanut, ei ollut vielä kysymys yleiseen mielipiteeseen vaikuttavasta asiasta. Pienissä piireissä se kaiketi jo aiheutti levottomuutta ja ahdistusta, mutta se ei vielä tunkeutunut yleiseen tietoisuuteen.

Tässä uudessa vaiheessa, jolloin keskustelijoiden piiri on laajentunut rajoittamattomaksi, näkökenttään nousee ensimmäisenä Arnold Toynbee, tunnettu historioitsija, joka herättää runsaasti keskustelua. Tässä emme siis ole tekemisissä uskonnonhistorian asiantuntijan emmekä liioin teologin kanssa, vaan loistavan maaillikon. Hän on esimerkki kirjailijasta, joka pääasiassa toisen maailmansodan jälkeen lukuisten eri puolilla maailmaa pidettyjen esitelmiensä ja julkaisujensa kautta vaikuttaa suuresti ongelmaamme koskevaan yleiseen mielipiteenmuodostukseen. Siksi meidän on välttämättä kiinnitettävä huomiomme tähän mieheen.

Hänen maineensa perustuu suureen, kymmenniteiseen teokseen, jossa hän esittää uuden teorian ihmiskunnan historiasta. Tämä teoria on tuonut hänelle sekä ihastuneita kannattajia että voi-

makkaita vastustajia. Nämä niteet kuuluvat viime vuosikymmenien suuriin "tapahtumiin" ja ovat hankkineet hänelle maailmanmaineen. Sekä hänen periaatteellisten tarkoitustensa että hänen teoksensa laajuuden takia häntä voisi hieman leikillään sanoa historiatieteen Barthiksi. Hän kuuluu aikamme luetuimpiin ja vaikutusvaltaisimpiin kirjailijoihin — siitä huolimatta, että hän klitoksen ohella saa osakseen myös paljon vastustusta ja arvostelua. Tavalla tai toisella hänen loistavat, vaikkakin usein hauraat teoriansa ovat kiehtoneet monien mielikuvitusta. Kuka tahansa myöntää avoimesti hänen kunnioitettavan tietomääränsä.

Näissä teoksissa uskonto aina saa keskeisen sijan selitettäessä inhimillisen historian kulkua. Viimeisen niteen kohdalla voisi täydellä syyllä sanoa, että se saa miltei enemmän kuin keskeisen sijan — hänen kirjoitustapansa saa profetian ja ennustuksen luonteen. Tämä ilmenee myös monista suuremmista ja pienemmistä kirjoista (useimmiten ne ovat eri puolilla maailmaa pidettyjen esitelmien kokoelmia), joita ehtymättä virtaa kirjapainosta. Profeetanviitta ja näkijänkyvyt paljastuvat näissä julkaisuissa. Siksi on teemamme käsittelylle välttämätöntä sanoa jotakin siitä, miten hän valistaa ja asettaa ongelmaamme koskevat kysymykset.

Kaikista hänen teoksistaan käy selvästi ilmi, että hänelle uskonto merkitsee a v a i n t a ihmishistorian kulun ymmärtämiseen. Siksi hän osoittaa suurta kiinnostusta nykyiseen uskontojen "kohtaamiseen" ja siihen, mitä voisi nimittää uskonnollisen liikennepulman ihanteelliseksi ratkaisuksi. Siksi hänelle on kysymys uskonnon ja eri uskontojen totuudesta ja arvosta, siis kysymys kristinuskon suhteesta muihin uskontoihin, ensiarvoinen asia. Ei ole tarpeen puhua kaikista näistä julkaisuista. Mainittakoon tässä vain kaksi, koska niitä tullaan lukemaan kaikkialla, ennen kaikkea jälkimmäistä, jolle sen lyhyyden vuoksi on ennustettavissa suurempi lukijamäärä. Ensimmäinen kirja sisältää hänen Gifford-luentonsa vuosilta 1952 ja 1953 ja sen otsakkeena on "Historioitsija tarkastelee uskontoa" (A Historian's Approach to Religion). Toinen, paljon lyhyempi ja yleistajuisempi, on peräisin vuodelta 1957: "Kristinusko ja maailman uskonnot" (Suomennettu. Christianity among the Religions of the World). Lukija siis ymmärtää, että Toynbee käsittelee kirjamme ongelmaa. Jäljempänä tulevat huomautukset pohjautuvat siis pääasiassa hänen viime mainittuun teokseensa, koska sen ilmeisestikin ovat lukeneet tuhannet ja taas tuhannet suuren yleisön edustajat kaikkialla maailmassa. Parhaatkaan kirjat, olivatpa kirjoittajat keitä tahansa, asiantuntijoita tai teologeja, eivät kykene tässä suhteessa kilpailemaan sen kanssa. Tämä on tosiasia, joka on hyväksyttävä, jos tahdotaan ymmärtää maailmaa. Tätä julkaisua voisi syyttää ylimalkaisuudesta, mutta olisi itsepetosta luulla, että se vähentäisi kirjan valtavaa tehoa.

Toynbee punnitsee aluksi joukon mahdollisia kriteerioita tai arviointiperusteita, saavuttaakseen näin mielestään oikean arvonmitan eri uskontojen ja niiden keskinäisten suhteiden totuudelle ja arvolle. Hänen johtopäätöksensä on että "korkeimpien" uskontojen keskinäisessä vertailuissa ja niiden totuus- ja arvosisällön mukaisessa ryhmittämisessä luultavasti paras kriteerio on niiden suhde kärsimykseen, parempi kuin suhde pahaan. Toisin sanoen, Toynbeelle tietty inhimillinen asenne, joka suurissa uskonnoissa saa ilmaisunsa suhteessa kärsimyksen yleismaailmalliseen ongelmaan, on totuuden tai arvon *kriteerio*. On päivänselvää, että kärsimyksen ongelma on äärettömän tärkeä ja että se asenne kärsimystä kohtaan, johon eri uskonnot kukin tavallaan kehottavat kannattajiaan, voi auttaa meitä näkemään syvemmin näiden uskontojen luonteeseen ja vaikutuksiin. Väistämättä joutuu kuitenkin kysymään, miksi ja miten juuri tämän on oltava suuremman tai pienemmän *totuuden mittapuuna* ja *kriteeriona*. Yhtä suurella oikeutuksella voitaisiin valita toinen kriteerio.

Jatkossa Toynbee kokoaa kaikki "korkeammat" uskonnot (näin hän niitä nimittää) yhteen "negatiiviseen uskonlauseeseen, joka on kaikille yhteinen": "Ihminen ei ole suurin henkinen ilmiö (presence) kaikkeudessa, vaan on olemassa suurempi ilmiö, Jumala *eli* absoluuttinen todellisuus, ja ihmisen todellinen päämäärä on päästä tämän kanssa sopusointuun." Tässä nousee esiin kysymys (siksi me, eikä Toynbee, kursivoimme sanan "eli"), eikö juuri "Jumalan" ja "absoluuttisen todellisuuden" samastamisessa piile perinteellinen virhe. Seuraava luku vie meidät tutkimaan tätä lähemmin. Viittaan siis siihen.

Edelleen Toynbee asettuu sille kannalle, että kristinuskon olisi puhdistauduttava kaikista länsimaisista lisistä ja juutalaisista jäännöksistä, etupäässä ahdasmielisyydestä, röyhkeydestä ja kärsimättömyydestä, ensisijaisesti kuitenkin harhaluulosta, että se olisi "ainutlaatuinen" ja yksinään omistaisi totuuden syvimmässä mielessä. Koska Jumala on rakkaus, on Toynbeen mukaan aivan ilmeistä, että hän ilmoittaa itsensä eri keinoin ja eriasteisilla tavoilla monissa uskonnoissa. Toynbeen terävällä huomautuksella ahdasmielisyydestä, hengellisestä röyhkeydestä ja suvaitsemattomuudesta on oikeutuksensa läntisessä maailmassamme. Tästä huolimatta teesi Jumalan rakkaudesta, joka muka ilmestyy eriasteisena, esitetään liian usein itsestäänselvänä. Epäilemättä tällainen päättely puhuttelee tuhansia. Mutta se, joka rehellisesti tahtoo *ajatella*, ei voi kieltää, että Toynbee tässä esittää olettamuksen, jonka jälkeen on kysyttävä, mitä oikeastaan tarkoitetaan Jumalan rakkaudella. Lisäksi hän palauttaa koko totuuskysymyksen epämääräiseen hämärään puhumalla "eri asteista". Miten Toynbee voi arvioida tätä "eriasteisuutta"? Onko hänet ehkä

vihitty Jumalan rakkaudentekojen salaisuuksiin? Ei sanaakaan tällaisista aivan itsestäänselvistä kysymyksistä. Ja silti tuhannet yhtyvät tähän abstraktiin piirileikkiin "Jumalan rakkauden" kanssa.

Hänen koko asennoitumiselleen on olennaista, että hän toistuvasti käyttää kulmakivenä tarkastellessaan kristinuskon suhdetta muihin uskontoihin tunnettua 4. vuosisadan riitaa kristillisen piispa Ambrosiuksen ja pakanallisen senaattori Symmachuksen välillä. Kun nimittäin Symmachus puolustautui sitä vastaan, että pakanallisen Viktoria-jumalattaren kuva poistettaisiin senaatin istuntosalista (mitä Ambrosius vaati merkiksi kristinuskon voitosta Rooman valtakunnassa), hän käytti seuraavaa perustelua: "On mahdotonta, että niin suuri salaisuus (nimittäin uskonnollinen totuus) voitaisiin saavuttaa vain yhtä tietä." Toynbee syyttää sitten kristinuskoa siitä, ettei se vielä koskaan ole antanut tähän perusteluun vastausta, ja asettuu näin siis Symmachuksen rinnalle. Gifford-luennoissaan hän jopa kärjistää tämän syytökseen: "Emme voi paaduttaa sydäntämme Symmachusta vastaan samalla paaduttamatta sitä myös Kristusta vastaan." Heikko kohta on kuitenkin siinä, että Symmachuksen abstraktissa käsityksessä uskonnollisesta totuudesta "salaisuutena" ja monista teistä, jotka siihen vievät, on koko kysymys asetettu täysin pakanallisesti. Tämä kysymyksenasettelu on kristillisen käsitepiirin ulkopuolella, sillä kristinusko ei tässä ydinkohdassa puhu salaisuudesta, vaan ilmoituksesta. Tämän eron voi rauhassa todeta liittymättä silti Ambrosiuksen kantaan, joka olisi voinut olla kristillisempi.

Olen pysähtynyt hiukan perusteellisemmin tarkastelemaan tätä Toynbeen kirjaa, koska sitä epäilemättä paljon luetaan. Se on elävä ja kiintoisa. Kuten omakin kirjani se on enemmän pohdiskeluun kuin valistamiseen keskittyvä. Toynbeen mielenkiinnon polttopiste on oikeastaan suunnattu kysymykseen, miten "uskontojen" joutuessaan läheisempään ja monipuoliseen kosketukseen keskenään olisi toisiinsa suhtauduttava. Hän asettuu suvaitsevaisuuden ja hyväksymisen kannalle. Siihen on todella täysi syy. Mielestäni on kuitenkin myös aihetta syytökseen, ettei hänen julkaisunsa ole luotettava opastaja tärkeimmän kysymyksen, nimittäin totuuskysymyksen, ymmärtämiseen. Lähestyessään tätä ydinkysymystä hän nimittäin antautuu niin kokonaan kunnioitus- ja suvaitsevaisuusvaatimuksensa johdettavaksi, että totuuskysymys syrjäytyy ja muuntuu. Tämän perusteella valitan, että minun on sanottava pitäväni tätä kiintoisaa julkaisua ydinkysymyksen osalta pikemmin harhaanjohtavana kuin valistavana ja auttavana.

Näin on siis, joskin epätäydellisesti, annettu valaiseva vastaus tämän luvun otsikkosanoihin "Miksi tämä kysymys". Samalla osoittautuu jälkikatsaus toivottavaksi.

Olemme koettaneet selittää, että ongelmaamme liittyvä epävarmuus ja sekavuus on ymmärrettävä. On sen vuoksi syytä painokkaasti huomauttaa, että — kristillisesti katsoen — tämä toisten uskontojen "kohtaaminen", tämä epämiellyttävä joutuminen ratkaisemattoman ongelman syvyyksiin eräiltä osin on sangen terveellistä. Näin "uskovat" kristityt ravistetaan hereille yleensä liian ongelmattomasta itsevarmuudestaan. Heidät pakotetaan terveellisen kysymyksen eteen: Mitä me oikeastaan tarkoitamme olettaessamme niin varmoina, että kristinusko on totuus ja omistaa totuuden?

Asian tämä puoli ei missään tapauksessa saa unohtua kuvaamiemme epämääräisten, avuttomien ja levottomuutta herättävien kysymysten keskellä. Tai, paremmin sanoaksemme,[1]) saattaisi sittenkin olla jotakin mieltä evankeliumin kertomuksessa Gennesaretin järven aalloilla kävelevästä Jeesuksesta. Opetuslapset pelästyivät ensin ja huusivat: "Se on aave!" Mutta Jeesus sanoi: "Olkaa turvallisella mielellä, minä se olen; älkää peljätkö" (Matt. 14, 22—23 ja rinnakkaiskohdat). Edelleen, tämä keskenään kilpailevien totuusvaatimusten tarjoaminen ei olekaan niin uutta, kuin saattoi näyttää. Jokapäiväisiin kokemuksiimmehan kuuluu, että eri filosofiset tai poliittiset perusväittämät, joita kaikkia julistetaan meille kumoamattomina totuuksina, kilpailevat hyväksymisestämme ilman että tämä aiheuttaa mitään sekaannusta tai levottomuutta (niin kuin oikeastaan täytyisi tapahtua). Meillähän on tapana — perustellusti tai perustelematta, todistetusti tai todistamatta — tehdä valintamme, kuuntelematta useinkaan rehellisesti ja avoimesti toisia tai tuntematta siihen edes halua. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna meille ei tapahdu mitään tavallisuudesta poikkeavaa, kun muut uskonnot tunkeutuvat tietoisuuteemme. Uutta tässä on se, että hyökkäys tulee tutun kokemuspiirimme ulkopuolelta. Oikeastaan tämä on itsestään selvä seuraus "yhteisestä maailmasta", jossa elämme, ja terveellisestä mielipiteiden vaihdon vapaudesta, joka kuuluu demokratian periaatteeseen ja maailmamme "pluralistiseen" (= monista toisiinsa törmäävistä mielipiteistä elävään) luonteeseen. On vain toivottava, ettemme torju tätä ongelmaa "uskovien" ja "epäuskoisten" keskuudessa yleisesti esiintyvän sairauden varjolla, nimittäin ryömimällä takaisin oman mielipiteemme linnoitukseen, koska emme katso maksavan vaivaa todella punnita "toisin ajattelevan" rehellistä käsitystä, siihen vastaamisesta puhumattakaan.

---

[1]) Seuraan tässä entisen hovisaarnaajan, tri Gerritsenin erinomaista vihjettä, jolla hän koetti antaa uutta valoa tämän evankeliumin kertomuksen avulla vuonna 1905 raamattukritiikistä levottomaksi käyneelle Haagin seurakunnalle.

Eräs seikka tarkastellessamme tätä uskontojen "kohtaamista" ansaitsee vielä huomiota. Tarkoitan sitä tosiasiaa, että "kristillisessä" läntisessä maailmassamme epäilys, joka on syntynyt toisten uskontojen ilmaantuessa lännen horisontin takaa, ensi sijassa kohdistuu kristinuskoon itseensä.

Lähemmin tarkasteltaessa tämä ei ole itsestään selvää, mutta kylläkin terveellistä ja väistämätöntä. Onhan huomattava, että uskontojen yhä tietoisempi kohtaaminen periaatteessa asettaa ne kaikki saman epäilyksen alaisiksi. Mutta todellisuudessa näin on laita näihin toisiin uskontoihin nähden ja niiden omassakin piirissä vain hyvin vähäisessä määrin tai ei ollenkaan. Tähän on monta syytä, joita ei tässä kannata luetella. Vaikka nämä otettaisiinkin huomioon, tässä on joka tapauksessa todistus lännen suuremmasta rationalismista ja kristinuskon ahdistellusta asemasta, jonka määrää yleinen läntinen kulttuuritilanne eikä toisten uskontojen läsnäolo.

Nuorten ja vanhojen keskuudessa esiintyvä todisteiden kysely, erityisesti kristinuskoa koskevien, paljastaa sekin jotakin. Se ilmaisee, että moni kirkosta ja kristinuskosta vieraantunut vaistomaisesti iloitsee löytäessään toisista uskonnoista kepakkoja, joilla voi lyödä syystä tai toisesta itseään ärsyttävää kristinuskoa tai purkaa vastenmielisyyttään (joka kaukaa katsoen ei aina ole aiheetonta) "kristittyjen" röyhkeyttä ja itsevarmuutta kohtaan.

Tämä kysely ilmaisee ennen kaikkea myös, miten epävarmoja monet vakaat "kristityt" ovat kristinuskon totuudesta ja miten helposti heihin vaikuttaa käypä suhteellisuus, — ilman että he itse ovat siitä tietoisia — jota vastaan he teoriassa urhoollisina taistelevat. Se myös osoittaa, kuinka alttiita he ovat ajattelemaan intellektuaalisten raiteiden mukaan, oppi oppia vastaan, käsitys käsitystä vastaan, millä he paljastavat keskeisiä kysymyksiä koskevan ymmärryksensä puutteellisuuden.

3. luku

VARSINAINEN ONGELMA

Olemme nyt joutuneet varsinaisen ongelman eteen. On vain yksi poispääsy pelon, epävarmuuden, epäilyn tai välinpitämättömyyden (niin, senkin) umpikujasta, vain yksi tapa muuttaa tämä tila henkiseksi voitoksi: koettaa rehellisesti asettaa oikein kysymykset ja koko ongelma, sellaisina kuin me kristityt ne näemme. On siis kysymys kokeesta, ei voitonriemuisesta todistusketjusta. Sillä meidän on oltava tarpeeksi rehellisiä tunnustaaksemme, että me kaikki, poikkeuksetta, olemme "matkalla" etsimässä vastausta

tähän kristinuskoa ja ei-kristillisiä uskontoja koskevaan ongelmaan — uskovat ja epäuskoiset, puhdasoppiset ja vapaamieliset, teologit ja ajattelevat maallikot — emmekä vielä ole saavuttaneet matkan päätä.

Vakaumuksellisina kristittyinä eroamme tässä asiassa esimerkiksi teosofeista, joille koko ongelma on ratkaistu oppilauseella, että kaikki uskonnot ovat ainoan esoteerisen (salatun) totuuden verhoja.

Väärinkäsitysten välttämiseksi toistettakoon vieläkin, mitä tarkoitan "oikealla kysymyksenasettelulla". Tarkoitan, että kysymykset on asetettava k r i s t i n u s k o s t a käsin, tai paremmin sanoen, Jeesuksen Kristuksen, elävän Herran valossa. Minulla on oikeus, suorastaan velvollisuuskin, tehdä tämä lisähuomautus, koska ensimmäisessä luvussa olen selvästi ilmaissut pohtivani ongelmaamme tämän kriteerion pohjalta. Ongelma voidaan tietenkin myös asettaa islamista, hindulaisuudesta tai buddhalaisuudesta käsin. Aikanamme, jolloin k a i k k i uskonnot joutuvat "testiin", muhamettilaisten, hindujen ja buddhalaisten on näin tehtävä omista lähtökohdistaan käsin. Kristitty, joka tuntee nämä kolme uskontoa, voi teoreettisesti käsitellä ongelmaa myös islamista käsin, mutta elämänkysymyksenä hän ei voi sitä pohtia. Siihen pystyvät vain näiden uskontojen vakaumukselliset kannattajat, ja kun he sen tekevät, he suorittavat palveluksen sekä itselleen että meille. Ammattimies, joka on uskova kristitty, voi käsitellä sitä elämänkysymyksenä lähtökohtanaan vain kristinusko, tai paremmin: Kristus. Tämän vuoksi valitsemme käsillä olevassa luvussa tämän tien ja tarkastelemme kysymyksiä tässä valossa. Ongelmaa voidaan tietysti lähestyä myös yleisestä, normatiiviseksi asetetusta uskonnon käsitteestä käsin. Seuraavasta esityksestäni käy kuitenkin ilmi, miksi mielestäni näin tehtäessä joudutaan umpikujaan.

Ongelmaamme voidaan käsitellä vielä kahdella muulla tavalla, jotka vaativat lyhyen maininnan.

Toista voisi, paremman ja yleisesti hyväksytyn käsitteen puutteessa, nimittää "neutraaliksi tieksi". Tällä tarkoitetaan sitä käsitystä, että määrättyä uskontoa on kuvattava, luonnehdittava ja arvioitava ilman minkäänlaista uskonnollista sidonnaisuutta. Tämä lähtökohta voidaan valita erilaisista vaikuttimista: Se voi merkitä, ettei ole uskoa mihinkään uskontoon tai ettei ole ylipäänsä mitään uskonnollisuutta. Tämä tie voidaan valita myös "tieteellisten" perusteluiden pohjalta, jolloin tahdotaan taata väittämien tieteellisyys, ennakkoluulottomuus ja objektiivisuus sekä mahdollisimman tarkasti torjua niistä subjektiivisuus. Itse asiassa viime mainittu on monien uskontotieteilijöiden kanta. On kiistämätön tosiasia, että tämän lajin "neutraliteetti" — rehellisen tiedonjanon

hedelmä — on johtanut suuriin saavutuksiin. Ei kuitenkaan saa unohtaa, että se harvoin on onnistunut teoreettisen puhtautensa toteuttamisessa. Tästä ovat todistuksena toinen toisensa syrjäyttävät ”koulukunnat” ja ”selitysteoriat”, jotka taistelevat keskenään. Pääasiana pysyy kuitenkin, että rehellisen ennakkoluulottomuuden kaipuu säilyy.

Olen vakuuttunut siitä, että jokaisen, joka harjoittaa uskontotieteitä, myös vakaumuksellisen kristityn, on omaksuttava tämä työskentelytapa saavuttaakseen tietoja ja arvostelukykyä. Se on nimittäin arvokas apuneuvo, jonka avulla opitaan tuntemaan vieraat uskonnot, ei ainoastaan sisältönsä ja kehitysvaiheidensa puolesta, vaan myös mahdollisimman suuressa määrin sisältä käsin, ts. niiden omista edellytyksistä ja tarkoitusperistä lähtien.

Mutta juuri probleemamme alueella, uskontojen totuudesta ja arvosta puhuttaessa, osoittautuu ettei tämä ”tieteellinen” puolueettomuusperiaate riitä. Tämä johtuu jo periaatteesta itsestään, joka pyrkii etenemään ilman mittapuuta ja kriteeriota; totuudesta ja arvosta ei voi sanoa sanaakaan käyttämättä kriteeriota. Milloin näin kuitenkin tapahtuu, ja niin tapahtuu usein, se johtaa mielivaltaan ja merkitsee, että on itse asiassa luovuttu periaatteesta. Silloin puhutaan ”tieteellisyyden” nimissä ja käytetään kuitenkin kriteerioita, joista vaietaan. Siksi ”tieteellisyys” tässä tapauksessa on hieno nimitys, joka merkitsee: henkilökohtainen mielipide. Mutta henkilökohtainen mielipide ei valitettavasti kelpaa mittapuuksi ja taikasauvaksi etsittäessä ”totuutta”, jolla tarkoitetaan kaikkia ihmisiä koskevaa (universaalista) elämäntotuutta syvimmistä inhimillisistä kysymyksistä. Siihen tarvitaan välttämättä ainakin jonkin uskonnonfilosofian tai tietyn ihmiskäsityksen omaksumista. Sellaista ei tiede voi tuottaa, vaan sen on hankittava se muualta. Totuus tässä mielessä on sekä yleisesti tieteen piirin että erityisen tieteenhaaran ulkopuolella. Tämä näyttää erityisesti vaivaavan niiden tieteiden edustajia, jotka tutkivat ihmistä — ja joihin myös uskontotiede kuuluu. Näin on siis tärkeänä syynä suureen hämmennykseen juuri se, että monet — myös etevät uskontotieteilijät, joiden työ hyödyttää jokaista ymmärtävää ihmistä lisäämällä hänen tietopiiriään — puhuvat usein sangen ajattelemattomasti ja vailla itsekritiikkiä aiheesta ”uskontojen totuus ja arvo”. Heidän on hyvin vaikea itse sitä huomata, koska ovat rehellisesti vakuuttuneita ennakkoluulottomuudestaan. Heillä on oikeus osallistua keskusteluun, mutta heidän periaatteelleen on häpeäksi, että he osallistuvat siihen ajattelemattomasti. He unohtavat sen totuuden, ettei tiede voi antaa heille mittapuuta, ja juuri siinä ilmenee heidän ajattelemattomuutensa. Mittapuun voi antaa vakaumus tai ”usko”. Tätä ei tarvitse kenenkään hävetä, sillä sama pätee

kaikkiin ihmisiin, olivatpa he tiedemiehiä tai eivät. Nimenomaan uskontotieteen piirissä kaikki riippuu siitä, tiedostetaanko tämä asia ja lausutaanko se selvästi julki.

Toinen mahdollisuus, jonka avulla uskontoja voidaan tarkastella ja niiden totuutta ja arvoa koetella, on uskonnonfilosofian tie, joka oikeutetusti työskentelee ja jonka täytyy työskennellä "neutraalin" uskontotieteen pohjalla, mutta jonka varsinaisena tarkoituksena on arvioida ja antaa lausuntoja. Näin se siis, kuten sanottu, etääntyy ankarasta tieteen käsitteestä. Siksi ei ole vain yhtä yleispätevää uskonnonfilosofiaa, vaan useita erilaisia. Edellä olevan todistelun mukaan on selvää, ettei toisin voisikaan olla. Jokainen uskonnonfilosofia suorittaa sinänsä hyvin hyödyllisen työn, kun se puntaroi ja harkitsee kysymystä totuudesta ja arvosta (josta jälleen jokainen ymmärtäväinen ihminen voi saada paljon), sen näkemyksen pohjalta, minkä se on valinnut perimmäisissä kysymyksissä ihmisestä, maailmasta ja elämästä. Sieltä on sen kriteerio peräisin. Tähän sillä on täysi oikeus, mutta sillä ei ole oikeutta julistaa tätä harkintaansa ja puntarointiaan ainoaksi oikeaksi, absoluuttiseksi. Jos se näin tekee, se ylittää mahdollisuutensa. Ellei se niin tee, vaan tunnustaa mahdollisuutensa ja rajoituksensa, sen työ voi usein merkitä kallisarvoista lisää ihmiskunnan yhteiselle ajattelulle, jonka jatkuvasti on oltava liikkeessä.

Uskonnonfilosofian työskentelytapa on sellainen, että se aina ottaa kriteeriokseen jonkin määritelmän uskonnon olemuksesta tai selventävän esityksen "perimmäisestä todellisuudesta". Tämä johtaa välttämättä ajatukseen (joka luonteensa mukaisesti on "tieteen" ulkopuolella), että on olemassa yleispätevä normatiivisen uskonnon idea, joka toisaalta huolellisen tutkimuksen avulla voitaisiin johtaa olemassa olevista uskonnoista ja toisaalta pätisi näiden olemassa olevien uskontojen totuus- ja arvosisällön kriteeriona. Siitä tosiasiasta, ettei ole vain yhtä yleisesti hyväksyttyä käsitystä, vaan on rinnakkaisia, erilaisia mielipiteitä uskonnon olemuksesta ja perimmäisestä totuudesta, käy heti selväksi, miten uskallettu ja jatkuvasti epätyydyttävä on yritys nostaa kriteerioksi tällainen normatiivinen, yleinen uskonnon idea. Tämä ei silti vähimmässäkään määrin tarkoita, että nämä käsitykset olisivat arvottomia. Ne voivat palvella arvokkaana apuna näkemystämme ja ansaitsevat sen vuoksi vakavaa huomiota. Se vain merkitsee, että eri käsitykset jäävät yrityksiksi, joista voidaan luopua ja jotka voidaan korvata, ja että ne siksi eivät voi tarjota todella tyydyttävää kriteeriota.

Nämä periaatteelliset huomautukset olivat tarkoitetut ajattelun selvittämiseen ja puhdistamiseen mutkallista ongelmaamme silmällä pitäen. On hyvä tarkastella lähemmin tätä monitahoisuutta.

Sitä ei voida pyyhkäistä pois halpoja iskulauseita käyttäen, koska nämä eivät ratkaise eivätkä valaise asiaa.

Kristinuskon ja muiden uskontojen suhteen pohdiskelu ei tietenkään ole mitään uutta. Kristillisen kirkon historian kuluessa sitä on paljon ajateltu ja siitä kirjoitettu. Tämä jatkuva tilintekoon ja johtopäätöksiin pyrkiminen on vaikuttanut, että eräät näkökohdat ovat jatkuvasti esillä.

Ongelma syntyi jo varhain, koska kristinusko olemassaolonsa neljänä ensimmäisenä vuosisatana eli maailmassa, jolle uskontojen moninaisuus (moniuskontoisuus) oli luonnollinen asia. Se mikä tänään aiheuttaa levottomuutta ja epävarmuutta, nimittäin läheisesti koettava uskontojen moninaisuus, oli se ilmanala, jossa kristillinen kirkko kasvoi.

Eräässä suhteessa siis elämme tilanteessa, joka on läheistä sukua sille, jossa ensi vuosisatojen kristinusko eli. Toisaalta tämänhetkinen tilanteemme on taas niin erikoislaatuinen ja uusi, ettemme ilman muuta voi omaksua sitä, mitä silloin sanottiin. Aikaisemmin ongelmaamme annetut vastaukset syntyivät aikana, jolloin oli vain hyvin vähän todella kriitillistä muiden uskontojen tutkimusta. Lisäksi oltiin harvoin halukkaita todella ennakkoluulottomaan tutkimiseen, niin, usein oli juuri päinvastoin. Nykyisin elämme maailmassa, jossa ensinnäkin on paljon helpompaa todella oppia tuntemaan muita uskontoja (niin että on anteeksiantamatonta, jos asioista annetaan väärä kuva) ja jossa toisaalta olemme täysin toisenlaisessa asemassa — sen jälkeen kun uskonnonhistoria on kehittynyt ja hankkinut meille väsymättömällä, huolellisella työllä luotettavaa tietoutta. Tämä muuttunut tilanne merkitsee ennen kaikkea, että meidän juuri nyt on kehitettävä tuota vakaata, voimakasta pyrkimystä ennakkoluulottomuuteen. Ongelmamme käsittely on siis uudessa vaiheessa, ja siihen on vastaavasti käytävä uudella tavalla käsiksi.

Tarkastelemme nyt ongelmaamme lähemmin ja seuraamme lisäksi eräitä tutkimustapoja, joilla uskontotieteen — kaikkine haarautumineen — synnystä saakka on etsitty selvyyttä, uskontojen moninaisuuteen ja kristinuskon suhteeseen muihin uskontoihin. Sellaista tutkimusta ei voi eikä saa jättää tekemättä. Painotettakoon erityisesti, että muut uskonnot ovat lähemmin tutustuttaessa monessa suhteessa osoittautuneet sekä sisällöltään että muodoiltaan erittäin vaikuttaviksi ja että kristinuskossa, huolimatta kaikesta vaikuttavuudesta, on enemmän moitittavaa, kuin aikaisemmin on ajateltu. Siksi ei vakava kristitty tunne enää voitonriemua eri uskontojen keskinäisestä vertailusta, eikä kristinusko siinä enää esiinny yksinomaan edullisessa valossa. Tällainen vertailu kuitenkin on sitäkin tarpeellisempi, kun se johtaa rehelli-

seen oman ja muiden uskontojen tutkimiseen ja vakavaan itsekritiikkiin.

Eräs niistä tavoista, jotka on valittu ongelman ratkaisemiseksi — ja vieläkin valitaan — voidaan kiteyttää sanoihin: Uskonnot ovat samaan päämäärään vieviä eri teitä ja ainoan jumalallisen "vallan" ilmoituksia. Fredrik Suuri ilmaisi sen omalla tavallaan huomauttaessaan: "Tulkoon jokainen omalla uskollaan autuaaksi." Tällä tavoin tarkasteltuna uskonnot ovat saman totuuden ilmenemismuotoja. Totuus on vain tunnettu ja käsitetty eri tavoin. Tämä katsantokanta on paljon vanhempi kuin tie Roomaan. Se hallitsee koko Intiaa ja Itä-Aasiaa. Tänään intialaiset ja itäaasialaiset ajattelijat jälleen julistavat sitä meille, ja se saavuttaa lännessä suurta vastakaikua. Kirkon muodostumisen aikoihin se hallitsi kreikkalais-roomalaista maailmaa. Kirkon julistajat, jotka puhein, keskusteluin ja väittelyin hyökkäsivät aikansa pakanuutta vastaan, olivat ainoat, jotka eivät tahtoneet (eivätkä voineet) yhtyä tähän kuoroon. Tällä kieltäytymisellään he herättivät — aivan niin kuin meidänkin päivinämme — syvää suuttumusta. Tässäkin suhteessa olemme aivan kuin palanneet ajanlaskumme ensi vuosisatoihin. Lukemattomat nykyisen kulttuurimme johtavat miehet, monet uskonnonfilosofit ja uskontotieteilijät, historioitsijat (vrt. Toynbee), teologitkin, jotka antautuvat uskonnonhistorian alalle, julistavat eri tavoin samaa kuin Intian, Itä-Aasian ja kreikkalais-roomalaisen kulttuurin edustajat. Juuri suurempi muiden uskontojen tuntemus ja havainto, että niihin sisältyy vaikuttavia totuuden intuitioita ja syvällistä uskonnollista kokemusta, tekevät (onneksi) mahdottomaksi helpoilla ja omahyväisillä olettamuksilla vapautua tällaisista puheista.

Täytyyhän toki olla määrättyjä perusteita a) maailmanlaajalle ja aina toistuvalle yksimielisyydelle, kun arvostellaan uskontojen moninaisuutta ja sitä totuutta, jota ne kuvastavat, b) ajatukselle, että niiden keskinäisiä suhteita voidaan parhaiten kuvata nimittämällä niitä ainoan jumalallisen "vallan" ilmoituksen eri asteiksi ja c) ajatukselle, että niillä kaikilla lopulta on sama päämäärä. Nämä perusteet ovat todellakin olemassa. Joka tutkii tarkkaavasti ihmiskunnan moninaista uskonnollista elämää, huomaa ilmiöitä, jotka näyttävät toistuvan kaikkialla. Ne ovat tuntomerkkejä, jotka antavat uskonnoille niille ominaiset piirteet. Kaikkina aikoina ja kaikilla seuduilla esiintyy uskonnollisessa ihmisessä tietoisuus, että hän on korkeampien "voimien" tai yhden korkeamman "voiman" yhteydessä tai sulautunut sellaiseen. Tämä voima — tai nämä voimat — määrää ja vaikuttaa yksilön elämään, sitä "kunnioitetaan" tai "pelätään", "etsitään" tai "paetaan". Kaikkialla tunnetaan, että henkilökohtainen elämä tai maailma (miten se sitten käsitetäänkin)

on suhteessa salaperäiseen todellisuuteen, jota pidetään viimeisenä ja varsinaisena todellisuutena. Kaikkialla tajutaan — vaikka eri tavoin — jotakin siitä, että inhimillisen elämän tulee perustua johonkin "korkeampaan" ja että "tavallinen elämä" tarvitsee vihkimisen tai pyhittämisen tullakseen mielekkääksi. Siksi on nähty paljon vaivaa yleispätevän määritelmän löytämiseksi kaikille uskonnoille ja niin ollen myös "uskonto" nimiselle ilmiölle. Toistaiseksi tämä ei ole onnistunut, joskin tämän etsinnän tuloksena on saatu oikeampi käsitys asioista. Epäonnistumiseen ainakin päämäärän osalta on kaiken todennäköisyyden mukaan kaksi syytä. Toinen on uskontojen suuri erilaisuus. Ne toki koettavat suojautua sitä yritystä vastaan, jolla ne tahdotaan yhdistää yhtenäiseen määritelmään ja yleiseen "uskonnon" käsitteeseen. Tätä ensimmäistä tekijää voitaisiin kutsua "objektiiviseksi" (s.o. olemassaolevista tosiseikoista riippuvaiseksi) tekijäksi. Toinen on "subjektiivinen" tekijä, ja nimenomaan siksi "subjektiivinen", koska määritelmän laatimisessa vaikuttaa myös tutkijan persoonallinen mielipide, hänen arvostuksensa ja väheksymisensä. Eräs yleisimmistä uskonnollisuuden sisällön määritelmistä on Söderblomin määritelmä "jotakin tai jotakuta pidetään pyhänä". Tämäkään määritelmä ei ole tyydyttävä, sillä siinä jää selvittämättä kaksi suunnatonta kysymystä, nimittäin kysymys "jonkin" tai "jonkun" olemuksesta ja kysymys sanan "pyhä" sisällöstä. Juuri näissä kahdessa asiassa uskonnot saattavat olla toisilleen täysin vastakkaiset.

Viimeinen huomautus antaa hyvän tilaisuuden siirtyä äsken käsitellyistä yhtäläisyyksistä lopultakin puhumaan eroavuuksista. Lähemmin tarkastellen nämä Söderblomin määritelmässä mainitut tuntomerkit, nimenomaan sana "pyhä", osoittautuvat, niin pian kuin tulee puhe todellisesta sisällöstä, liian yleisiksi, liian rajoittamattomiksi, voidakseen ilmaista olennaisen kaikista uskonnoista. Vielä vähemmän ne yleisluontoisuudessaan pystyvät tulkitsemaan sitä, mikä kaikille uskonnoille on samalla tavoin tärkeää ja olennaista.

Näyttää siltä, että jokaisella suurella uskonnolla on oma, vain sille ominainen sisin olemus. Tähän viittaa se, ettei ole onnistuttu löytämään yleisesti hyväksyttävää "uskonnon" määritelmää. Niin sanotulle primitiiviselle ihmiselle, oli hän sitten muhamettilainen, kristitty, hindu tai buddhalainen, "pyhällä" on kaikesta huolimatta olennaisesti erilainen merkitys. Voidaan oikeutetusti sanoa, että "pyhä" ajatuksella on keskeinen asema universaalissa uskonnollisessa käsitepiirissä, mutta tämä havainto on m u o d o l l i s t a laatua. Jos uskonnot otetaan sellaisina, miltä ne näyttävät tutkijan silmissä, osoittautuu, että tällä muodollisella yhtäläisyydellä on erilainen s i s ä l t ö ja merkitys. Ydinkysymys, josta kaikki riippuu, kuuluu: M i k ä tai k u k a saa "pyhän" eli koskemattoman

mahtavan, kunnioitetun aseman, jonka edessä kaiken on vaiettava, niin että palvominen on ainoa mahdollinen ja oikeutettu vastaus? Juuri tässä on syvällisiä eroja. Kristinuskossa tämä on elävän, toimivan Jumalan vaikutusala, hänen, jonka silmät eivät siedä nähdä pahaa ja joka siitä huolimatta etsii pahantekijää, syntistä. Islamissa on kysymys Allahin läsnäolosta, kaikkivaltiaan, joka on itsellensä kylliksi. Buddhalaisuudessa se on lopullinen valo, joka tulee ihmiseen pitkän harjoituksen jälkeen ja kuitenkin yhtäkkiä. Kommunismissa (joka on valeuskonto) se on erehtymätön oppi historian väistämättömästä kehityksestä kohti luokatonta yhteiskuntaa.

Jos uskontoja tarkastellaan vielä lähemmin ja vertaillaan esim. aivan olennaisia tuntomerkkejä, joita eri uskonnoissa jopa nimitetään samoilla nimillä, osoittautuu, että näillä tuntomerkeillä ja niitä vastaavalla sanalla usein on täysin erilainen, jopa vastakkainen merkitys. Sellaisilla esimerkeillä voitaisiin täyttää monta sivua. Meidän on tyytyminen joihinkin osuviin esimerkkeihin, ja valitsemme ensin "lunastuksen" kristinuskossa ja buddhalaisuudessa, sillä nämä uskonnot ovat nimenomaan pelastususkontoja. Kristinuskossa lunastus merkitsee ihmisen vapauttamista synnin vallasta ja orjuudesta, niiden voimien palvelemisesta, jotka sisimmässämme hallitsevat meitä sekä niiden, jotka maailmassa ovat jumalanvastaisia. Tämä lunastus johtaa todelliseen palvelualttiuteen Jumalan alaisena. Buddhalaisuudessa on kysymys lunastuksesta tietämättömyyden harhasta, nimittäin tietämättömyydestä siitä, että koko näkyvä maailma, ilmiömaailma, myös ihminen, on epäolennainen ja epätodellinen. Buddhan mukaan tämä tietämättömyys aiheuttaa tuskan, joka tekee koko olemassaolosta kärsimystä, ja elämänjanon, joka pitkittää tätä olemista. Siksi vapautus tajutaan syväksi iloksi, nirvanaan vaipumiseksi, jossa kaikki muuttuu. On mahdotonta väittää, että tässä olisi kysymys samasta totuudesta eri tavoin ilmaistuna. Tosiasiat puhuvat sellaista käsitystä vastaan. Kristinusko ja buddhalaisuus muistuttavat tässä keskeisessä kysymyksessä kahta toisistaan erillään olevaa, itsenäistä planeettaa.

Toisena esimerkkinä mainitsemme ilmoituksen, jolla on keskeinen asema sekä islamissa että kristinuskossa. Nämä kaksi uskontoa ovat yksimielisiä siitä, että todellinen Jumalan ja ihmisen tunteminen on mahdollista vain "ilmoituksen" avulla. Tämä samanlaisuus perustuu siihen, että islam syntyi Muhammedin, profeetan, kautta, joka julisti tulleensa lähetetyksi Jumalan arabiankielinen ilmestyskirja mukanaan lähimmäistensä luo. Juutalaiset ja kristilliset vaikutukset johtivat hänet näkemään kutsumuksensa tässä valossa.

Tästä perustavasta yhtäläisyydestä huolimatta on silti selvää,

että ilmoituksella on islamissa täysin erilainen sisältö ja asema kuin kristinuskossa. Islamille ilmoitus on Koraani, suoraan taivaasta tullut ilmoituskirja, jonka tekijä on Jumala itse. Kristinuskossa ilmoitus on Jeesuksen Kristuksen persoona ja vasta toissijaisesti Raamattu, jolla on useita kirjoittajia. Syvälle käyvä ero selkenee vielä siitä tosiasiasta, että suoraan Jumalalta peräisin oleva ja Koraaniin merkitty ilmoitus moittii sekä juutalaisuutta että kristinuskoa turmeltuneiksi uskonnoiksi ja kieltää niinkin keskeisen asian kuin ristiinnaulitsemisen samoin kuin kolminaisuuden mm. olettaen tämän tarkoittavan Jumalaa, Jeesusta ja Mariaa.

Mutta miten on sen ajatuksen laita, että kaikilla uskonnoilla on sama päämäärä? Tässäkin tapauksessa on aluksi mainittava kaikkialla esiintyvät yhtäläisyydet. Korkeimman hyvän tavoitteleminen, onnen kaipuu, tai paremmin sanottuna iankaikkisen onnen tai autuuden, rauhan, olemassaolon harmonian, syvimmän kaipauksen täyttymyksen jne. Vaikka tällaiset havainnot ansaitsevat osakseen vakavaa huomiota, on kuitenkin tosiseikkojen perusteella arveluttavaa olettaa yhteistä päämäärää, ensisijaisesti siksi, että kaikki nämä sanat, kuten "rauha" jne. ovat jälleen yleisiä, muodollisia ilmaisuja. Ne perustuvat erilaisiin, jopa suorastaan vastakkaisiin tai joskus toisilleen täysin vieraisiin käsityksiin. Selvennykseksi jälleen esimerkki. Eri uskontojen mukaisesti tarkoittaa päämäärä, "korkein hyvä", sitä että tullaan autuaaksi (= täysin onnelliseksi), joko sielullisesti tai henkisesti (vrt. Koraanin paratiisi-ilot). Se voi myös merkitä Jumalan näkemistä tai täydellistä olemassaolon lakkaamista tai Jumalan valtakuntaa. Näissä mainituissa ei ole jälkeäkään yhdenmukaisesta päämäärästä ja "korkeimmasta hyvästä", johon samalla tavoin voisi pyrkiä tai sitä odottaa. Jälleen on todettava: samoilla sanoilla ilmaistaan usein eri asioita, jopa päinvastaisia. Tosiasiat siis vääjäämättömästi kumoavat senkin olettamuksen, että uskonnot olisivat erilaisia teitä samaan päämäärään ja yhden ainoan "vallan" ilmenemismuotoja — silloinkin kun ne tuovat tämän eri tavoin ilmi. On hyvin tärkeätä ymmärtää näiden tosiasiain kantavuus. Edellä mainittua olettamusta, joka on saanut kaikilla ilmansuunnilla ja kaikkina aikoina valtavaa vastakaikua ja saa meidänkin aikanamme, ja joka on taivuttanut inhimillisen tunteen ja ajattelun melkein vastustamattomasti pitämään tätä olettamusta todistettuna, eivät siis mitkään tosiseikat tue.

Tunnettu amerikkalainen "kadun mies" tulkitsee raittiilla, terveellä järjellään erinomaisesti sen filosofian, joka kätkeytyy tähän olettamukseen "kansojen yksimielisyydestä" (consensus gentium), usein lainatulla lauseella: "Another man's religion is as good as my own" (toisen uskonto on yhtä hyvä kuin omani). Yhdellä

ytimekkäällä lauseella tämä raikas relativismi vipuaa koko ongelmamme pöydän alle. Tämä "yksinkertaisten" relativismi on kuitenkin vain saman näkemyksen avomielinen ja yksinkertainen ilmaus, mitä aiemmin mainitut "älymystön" edustajat esittävät perusteellisemmin ja käsitteellisemmin. Oli kuinka oli, kaikkialla maailmassa tarjottu olettamus ja ratkaisu ei ainoastaan jätä meitä pulaan tosiasiain edessä, vaan — mikä tärkeämpää — se jättää avoimeksi mitä ahdistavimman ja todellisimman kysymyksen: Mistä sitten on peräisin tämä ihmiskunnan ikuinen uskonnollinen etsintä? Kätkeytyykö tähän kysymykseen "mistä?" vihje, vastaus eittämättä olemassa olevaan tosiasiaan, että eri uskontoja elähyttää sama kaipuu ja niillä näin on monia yhtäläisiä piirteitä ja ilmenemismuotoja? Olettamus, että eri uskonnoilla on pääasiassa sama sisältö ja päämäärä, johtaa — vaikkakaan tämän olettamuksen edustajat eivät sitä toivo — nykyisin ihmiset luonnolliseen ja ymmärrettävään päätelmään: jos kerran kaikki lopulta johtaa samaan, mitä tämä asia sitten minulle lainkaan kuuluu? Tulen toimeen ilman uskontoakin. Tämä käy ilmi amerikkalaisen "kadun miehen" esimerkistä.

On kuitenkin koetettu myös toista tietä, ja eräissä suhteissa niin tehdään vieläkin. Tämä menetelmä sisältää uskontojen järjestämisen arvojärjestykseen niiden totuus- ja arvosisällön mukaan. Ammattisana on klassifikaatio. Suuri Hegel viittasi mestarillisella tavalla tälle tielle. Tämä on erittäin järkeen käyvä tie. Sitä käyttää jokainen, joka tutkii tiettyjä, etenkin inhimilliseen elämään liittyviä, tärkeitä ilmiöitä. Nimenomaan "tieteen" tapana on harkitusti ja perustellusti menetellä näin. Sillä todellinen tutkiminen on analyysiä, erottelua ja järjestelyä, koska ilman sitä ei mitään alaa kyetä käsittelemään. Kaiken inhimillisen tapaan sillä on rajansa ja vaaransa, mutta ilman sitä ei tulla toimeen.

Oman aiheemme yhteydessä on klassifioimiseen, tähän tietyn järjestelmän mukaan ryhmittämiseen, pätevät syyt. Meillä on tapana puhua ajattelemattomasti alemman ja ylemmän tason kulttuureista. Mikä meitä sitten estää puhumasta myös alemman ja ylemmän tason uskonnoista? Erityisesti tämä koskee uskontotieteitä, joilla yleensä on tapana käsitellä uskontoja ainoastaan y h d e s t ä näkökulmasta, nimittäin tiettynä kulttuuri-ilmiönä, siis ihmissuorituksina. Kirjassamme puhutaan etupäässä uskonnoista, joita aina nimitetään "korkeammiksi" uskonnoiksi. Niin ymmärrettävä ja oikeutettu kuin tämä klassifikaatioon ja arvojärjestykseen pyrkiminen onkin, se myös välittömästi johtaa kysymykseen, joka vaatii yksiselitteisen vastauksen. Samalla tämä kysymys ilmaisee että tähän järkeen käyvään, jopa välttämättömään pyrkimykseen on kätkeytynyt kompastuskiviä ja loukkujakin. Kysymys nojautuu tosiasiaan, että todella vastuulliseen ja

asiantuntevaan "järjestelyyn" ja "klassifiointiin" tarvitaan johtava periaate. Tämä välttämätön periaate pukeutuu kysymykseen: Mitä mittapuuta, mitä kriteeriota käytät? Miksi juuri omasi on oikea, toisin sanoen: Mistä olet sen saanut? Näin olemme jälleen siinä, mihin jo ennenkin olemme pysähtyneet: totuus- ja arvosisällön kriteeriot eivät ole tieteen tuotteita, vaan ne tulevat "muualta". Käytännössä osoittautuu, että sellainen kriteerio aina — tietoisesti tai tietämättä — perustuu johonkin käsitykseen "uskonnon olemuksesta", jota itse asiassa käytetään aksioomana, käsitteenä, jota ei lähemmin tarvitse perustella. Edelleen osoittautuu käytännössä, että tämä käsitys "uskonnon" olemuksesta vastaa jotakin näkemystä o m a n uskonnon olemuksesta (Hegel on tästä suurin esimerkki). Inhimillisesti tämä on kaikin tavoin ymmärrettävää, mutta millään tavoin ä l y l l i s e s t i s i t o v a a se ei ole. Jos eurooppalainen uskonnonfilosofi lähtee siitä, että jokin näkemys kristinuskon olemuksesta muodostaa korkeimman askelman uskontojen tikapuissa, ei voida loukkaantua siitä, että kiinalainen tai intialainen uskontotieteilijä yhtä oikeutetusti nostaa klassifiointinsa kriteerioksi ja mittapuuksi jonkin näkemyksen kiinalaisen tai intialaisen uskonnon olemuksesta.

Kun nyt tarkastelemme koko kysymystä uskontojen arvojärjestyksestä, tulemme jälleen seuraavaan, hieman hämmentävään tulokseen: Toisaalta on avoimesti tunnustettava, että tämä vaivannäkö uskontojen ryhmittämiseksi totuus- ja arvosisällön mukaan ei suinkaan ole arvoton tai tarkoitukseton. Siitä on todellakin monenlaisia tuloksia: sen avulla opitaan ymmärtämään asioita syvällisemmin, saavutetaan uutta tietoa ja opitaan näkemään vanha uudessa valossa. Uskonnoissa on esimerkiksi aivan varmasti todettavissa kehittymistä ja muuttumista. Kulttuurien vaikutus heijastuu selvästi uskontojen kehittyneisyydessä ja ilmaisukyvyssä. Tämän takia korkeammalle asetetun uskonnon ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla totuudeltaan syvällisempi ja rikkaampi. Viitattakoon esimerkiksi siihen, että niin sanotuilla primitiivisillä uskonnoilla saattaa olla myyteissään ja riiteissään syvempi intuitio kuin niin sanotuilla korkeammilla uskonnoilla. Jälleen olemme joutuneet selvittämättömien kysymysten solmuun, täysin yleispätevän "järjen" ulkopuolelle, joka kuitenkin on korvaamaton päätelmien teolle, mikäli tahdotaan nimittää niitä "tieteellisiksi".

Näitten pohdiskelujen valossa käy selväksi, m i k s i kriteerio- ja arvokysymyksen ympärillä on niin paljon sekaannusta — ja täytyy olla. Tämä sekaannus on olemassa sekä "asiantuntijain" että yleisön piirissä, joka etsiessään ongelmaamme selvyyttä on täysin riippuvainen ammatti-ihmisten lausunnoista. Koko sekaannus johtuu siitä, että ihminen tietämättään tahtoo suorittaa Münchhausenin

tempun: vetää omasta tukastaan itsensä suosta. Terävä ja rehellinen ajattelu ja erittely, valmius itsekritiikkiin ja ajatustensa oikaisemiseen osoittautuvat korvaamattomiksi, mikäli tahdotaan rajoittaa tämä sekaannus vähimpään mahdolliseen määräänsä. Meillä ei ole lupaa elätellä toivoa enemmästä kuin rajoittumisesta "vähimpään mahdolliseen määrään". Tässä nimittäin on kysymys ihmisen sisimmistä, syvimmistä tunteista ja odotuksista, joita eivät ymmärrys ja äly hallitse.

On toinenkin tapa osoittaa, että ongelmaa voidaan käsitellä, vaikka tutkija itse edustaa eri uskontoa. Voidaan nimittäin valita uskontojen suuresta joukosta "yleinen uskonto" kriteerioksi, ja tämä saa kuvata suurinta yhteistä nimittäjää siinä "parhaassa" mitä kussakin uskonnossa on. Oikeastaan tämä on muunnelma "uskontojen olemuksen ideasta", jota varsinkin filosofia käyttää. On jälleen mielenkiintoista havaita, että maallikot usein ovat yhtä taipuvaisia tähän kaikkien uskontojen "parhaimman" ideaan kuin siihen jo mainittuun ajatukseen, että kaikilla on sama tarkoitus ja siten ne ovat yhtä tosia. Mutta tässäkin tapauksessa (uskontojen "parhaan" osan yhdistämisessä) joudumme samoihin vaikeuksiin. "Parhaimman" määrittelemiseksi on taas tarpeen kriteerio, mittapuu, ja jälleen on tiellämme kysymys: Mistä sen otat? Miten löydät "parasta"vastaavan mittapuun, jonka jokainen rehellisesti ajatteleva ihminen hyväksyy? Tämän kaiken tuloksena on näin ollen, että kysymys kriteeriosta tai mittapuusta asettaa meidät sen tosiasian eteen, että ennen kuin todella päästään alkuun, on ennalta tiedettävä mitä etsitään pyrittäessä saattamaan uskonnot "objektiiviseen" arvojärjestykseen. Lukija varmasti ymmärtää, että — niin kuin jo toistuvasti on sanottu — ongelmamme on monimutkainen, paljon mutkallisempi kuin useimmat ihmiset luulevat, jotka pitävät parempina yksinkertaisia ja nopeita ratkaisuja.

Lohdutukseksi lisään vielä, että joudumme tämän ongelman eteen kaikilla elämänaloilla, joilla — kuten uskonnonmaailmassa — kosketellaan ihmisen viimeisiä ja syvimpiä kysymyksiä. Miksi? Koska ihmisen (mikäli hän ei ole elävänä kuollut) elämää eivät ohjaa vain ajattelu ja logiikka, vaan hänen sydämensä, ts. hänen koko inhimillisen olemuksensa valinnat ja ratkaisut, ja samalla hän kokee karun tosiasian, että ihminen on selittämätön ja täynnä vastakohtaisuuksia. Tässä on syy siihen, ettei hän kaikista tieteen tuloksista huolimatta pysty ratkaisemaan ongelmaamme. Niin kuin jo sanottiin, väkivaltaisilla, näennäisillä ratkaisuillaan hän vain koettaa matkia paroni von Münchhausenin taitotemppua. Pyrkiessään rehellisesti "objektiivisuuteen" hän kuitenkin eksyy "subjektiivisuuteen".

Tässä luvussa olemme hahmotelleet ne eri tavat, joilla koete-

taan vastata ongelmaamme. Olen tähdentänyt, että etsittäessä vastausta pääkysymykseemme nämä tiet eivät vie päämäärään, mutta ne lisäävät kuitenkin tietojamme ja avartavat näköpiiriämme.

Onko siis kaiken pohdinnan tuloksena joutuminen umpikujaan? Auttaako tämä millään lailla nykyajan ihmistä, jota huolestuttaa kristinuskon suhde muihin uskontoihin ja joka on jäänyt hämärien kysymysten vangiksi? Tämä selviää seuraavasta luvusta. Siinä annetaan henkilökohtainen vastaus, ja sen vuoksi huomautan lukijalle, että sana "minä" tulee esiintymään taajaan, useammin kuin tahtoisin. Monen mielestä se on asiatonta, sillä se on joko itsekeskeistä tai "epätieteellistä". Tällaisille lukijoille haluan huomauttaa, että uskonnossa ja nykyhetken henkisessä taistelussa niin sanottu epäpersoonallinen, asiallinen ja "tieteellinen" asenne saattaa olla pakenemista, kun taas kielletty "persoonallinen" asenne voi pohjautua kiihkeään asiallisuuden tavoitteluun. Juuri pyrkiessäni asiallisuuteen, joka tällä alalla on muuta kuin luonnontieteiden ja tekniikan asiallisuus, torjun päättäväisesti kaikki huomautukset "minä" sanan käytöstä. Nykyisessä maailmassamme suoritetaan jo tarpeeksi henkisiä itsemurhia välinpitämättömällä ja sulavankohteliaalla todellisten kysymysten väistämisellä. Tätä tapahtuu parhaimmissakin piireissä — joihin nimenomaan myös "kristityt" kuuluvat.

4. luku

VASTAUSYRITYS

Meidän aikamme kysymys on, voiko uskonnollisten mielipiteiden pyörteessä rehellisesti vakuuttuneena elää totuudesta. Toisin sanoen, voiko olla rehti ja hyväksyä toisten vakaumukset ja samalla edustaa omaa näkemystään, tarvitsematta paeta puolueettomuuteen ja välinpitämättömyyteen.

Ajateltaessa esittämääni kriteeriota ja lupaustani vastata nyt persoonallisesti, ei olisi ihme, jos joku huomauttaisi: "Mutta pääsemmekö sitten Teidän kriteerionne avulla pinteestä? Teidänkin kriteerionne on vain persoonallinen uskonvakaumus, ja niin jäämme sen varassa yhtälailla kiinni subjektiivisuuteen. Myönnettäköön, että kuvaamanne tavat, joilla etsitään vastausta ongelmaamme, eivät vie toivottuun tulokseen, vaan jättävät meidät kuin liukkaalle jäälle. Mutta pääsemmekö sitten teidän avullanne pitemmälle? Ettekö Tekin vain koeta esittää meille Münchhausenin taitotemppua?"

Tarkastelkaamme tätä asiaa. Tämä vaatii ennen kaikkea selvää erittelyä ja halua kuunnella. Kuten sanottu, on keskustelussa

"kristinuskon ja muiden uskontojen" suhteesta kysymys "oikeasta kysymyksenasettelusta kristinuskosta käsin". Painon on tässä oltava sanalla "oikea". Tätä kysymystä nimittäin voi parhaassakin tarkoituksessa lähestyä väärin. Tämän "väärän" ei tarvitse vähimmässäkään määrin merkitä "arvotonta", mutta oli se sitä tai tätä, "vääränä" se pysyy. Olen varma, että on esimerkiksi väärin ottaa kriteerioksi oppi tai oppijärjestelmä, vaikkapa siinä kristinusko tulkittaisiin hyvinkin arvokkaaksi ja vaikka se valaisisi ongelmaamme. Tämä koskee sekä oikeaoppista että vapaamielistä "oppia". Samoin pidän vääränä käyttää kriteeriona jotakin kristinuskon niin sanotuista "periaatteista". Erityisen mielellään siksi valitaan yleensä "rakkauden käsky", koska vertailtaessa eri uskontoja toisiinsa on tultu siihen tulokseen, että kristillinen rakkaus on ainutlaatuista.

Miksi sitten nämä kriteeriot ovat vääriä, vaikka ne ovat kristillisiä ja selvittävät ongelmamme? Käsitykseni mukaan hyvin yksinkertaisesta syystä: opeissa, oppijärjestelmissä ja periaatteissa on kysymys asioista, jotka johdetaan kristinuskosta. Sellaisina ne tosin edelleen ovat "kristillisiä", ja niillä on (usein hyvinkin suuri) merkityksensä, jos ne pysyvät sillä alueella, joka niille kuuluu. Mutta johdannaisina ne ovat toissijaisia, ja ne voidaan korvata — periaatteessa aina ja käytännössäkin usein. Toisin sanoen, ne ovat ja pysyvät ihmistyönä, osoittautukoon niiden arvo ja merkitys eri olosuhteissa kuinka suureksi tahansa. Jonkin uskonnon perustotuuksien teologinen selvittely samoin kuin niiden tulkitseminen joillakin pääperiaatteilla on yritys selvittää uskonnon sisin, elävä ja syvin olemus ajattelulla. Tällaisena se on aina persoonallisten ja historiallisten olosuhteiden värittämä tilinteko. Sinänsä tämä yritys on arvokas ja merkityksellinen, mutta luonteensa mukaan se ei ole ainoastaan muuttumiselle altis, vaan sitä suorastaan on muutettava suhteessa eri historiallisina ajanjaksoina muuttuvaan inhimilliseen ajatteluun ja tunteeseen. Voidaan esimerkiksi kirjoittajan tapaan uskoa kolmiyhteiseen Jumalaan, eikä ainoastaan kunnioittaa, vaan rukoilla Jeesusta Kristusta "Herrana ja Jumalana", voidaan olla syvästi vakuuttuneita Jumalan vapauttavasta ja uutta luovasta voimasta, joka ihmisille ja maailmalle on ilmestynyt Jeesuksen Kristuksen ristissä ja ylösnousemisessa — ja silti olla tyytymättömiä näiden seikkojen niin sanottuun klassillis-dogmaattiseen ilmaisuun. Voidaan myös iloita siitä, että nykyisin monella tavoin etsitään uutta tulkintaa eikä haluta pystytellä "klassillisessa" — ikään kuin se olisi koskematon.

"Oikea kysymyksenasettelu kristinuskosta käsin" on mielestäni siis mahdollinen vain, jos palataan siihen, mikä on alkuperäistä, kristinuskon ilmoitukseen, siihen, mistä kristinusko syntyi. Se ei

ole oppia eikä periaatetta. Se on Jeesuksen Kristuksen persoona. Mielestäni tämä on objektiivinen kriteerio. Henkilönä, joka hieman tuntee maailmaa ja ihmisiä, minun on pyydettävä eräitä kriitillisiä lukijoita, jotka tämän lyhyen ja luultavasti heitä suututtaneen lauseen luettuaan ponnahtavat pystyyn ja läimäyttävät kirjan kiinni, hillitsemään vihansa ja lukemaan vielä vähän matkaa. Sanoessani, että tämä on objektiivinen kriteerio, tarkoitan muuta kuin mitä tavallisesti objektiivisuudella ymmärretään. Sillähän tarkoitetaan yleispätevää ja kaikesta subjektiivisuudesta vapaata päättelyä.

"Objektiivisella" tarkoitan tässä sitä, mitä tuo sana kirjaimellisesti merkitsee: 'esiin heitettyä, jotakin, joka on edessämme olemassa'. Hän, Jeesus Kristus, on täällä, tahdottiin se myöntää tai ei. Aiheemme vuoksi tämä on sangen tärkeätä, sillä jokainen uskonnon ja sen vaikutuksen määritelmä (pelko, riippuvaisuuden tunne, "numeenisen" tajuaminen jne.) on myös psykologinen määritelmä. Tämä on hyvin ymmärrettävää. Inhimillinen taju luo uskonnon. Uskontotieteen on tieteenä mahdollisimman vakuuttavasti todettava nämä asiat ja sitten, voimiensa rajoissa, selitettävä ne niiden omista yhteyksistä käsin. Siksi sen on pakko työskennellä tällä kaistalla. Tässä juuri on syy siihen, että uskontoja käsiteltäessä jatkuvasti pysytellään psykologisissa tai sosiologisissa, ts. ihmistä lähellä olevissa asioissa, eikä koskaan edetä uskonnon tai uskontojen uskonnollis-siveelliseen ytimeen asti. Tämä psykologinen tai sosiologinen tutkimus on kieltämättä hedelmällistä ja tärkeää, koska konkreettisessa uskonnollisessa elämässä on paljon näihin molempiin alueisiin kuuluvaa. Kuten sanottu, niiden avulla ei kuitenkaan päästä ytimeen. Ja tästä juuri on kysymys asettamassani kriteeriossa, varsinkin kun Jeesus Kristus tekee itsensä kriteerioksi sanoessaan, että h ä n e s s ä, ei vain hänen k a u t t a a n, totuus tulee julki. Kristillinen kirkko perustuu tähän totuuden julki tuloon Jeesuksessa Kristuksessa ja toimii myös hänessä. Ilman tätä se ei ole mitään. Totuuden ilmestymiseen hänessä perustuu myös kristillisen kirkon vaatimus — sanoaksemme sen toistaiseksi vain epätarkasti — että kristinusko on totuus. Tässä sillä on ainoa perusteensa vaatimukselleen. Siksi ei ole hämmästyttävää, että Jeesus Kristus, jossa Jumala on ilmoittanut itsensä ja totuutensa, on kriteerio vakaumukselliselle kristitylle. Päin vastoin olisi merkillistä, ellei näin olisi, ts. jos hän valitsisi toisen kriteerion. Tämä kriteerio ei ole hänen löytönsä tai hänen valintansa, vaan se valitsee h ä n e t. Se on (käyttääksemme tässä yhteydessä epätavallista ilmaisua) hänen "aksioomansa". Se on hänen aksioomansa siinä mielessä, että kun keskustellaan eri uskontojen t o t u u d e s t a ja a r v o s t a, hänen mittapuunsa on tässä, nimittäin Jeesuksen Kristuksen persoonassa. Tämä ei ainoastaan mää-

rää tapaa, miten hän arvostelee ja arvioi, vaan ennen kaikkea myös mitä totuuksia ja arvoja hän l ö y t ä ä — sanan myönteisessä mielessä — toisista uskonnoista.

Meidän on nyt kuitenkin edettävä vielä askeleen verran. Totuus sanan uskonnollisessa mielessä — tai se voidaan sanoa vielä sisällökkäämmin, totuus sanan eksistentiaalisessa mielessä — ei ole koskaan ulkoa päin suuntautuvaa ”tuntemusta”. Se ei ole koskaan sellainen totuus, jonka edessä periaatteellisesti pysytään sivustakatsojana. Jälkimmäinen olisi totuuden jäykästi tieteellinen käsite. Uskonnollisessa mielessä totuus ei kuitenkaan ensi sijassa ole älyllisesti todistettava oppilauselma. (Sivumennen, tämä koskee myös filosofista totuutta.) Niin, se ei ole lainkaan oppilauselma. Se on e l ä m ä n yhteyttä henkisen todellisuuden maailmaan, jossa Jumala on keskus, kokosydämisesti, kaikin sielun, hengen ja ymmärryksen voimin tunnettu ja siis rakastettu (ajateltakoon ensimmäistä suurta käskyä). Mikäli ulkopuolinen tässä tahtoo puhua subjektiivisuudesta, ei kukaan voi häntä siitä estää. En minäkään suinkaan aio sitä tehdä, sillä ulkopuolisen asemansa vuoksi hän on aivan oikeassa. Niin kuin nimenomaan olen sanonut, on persoonallinen vastaus ainoa selvittävä ja mahdollinen. Ulkopuolinen pitää tietyistä, hänelle kumoamattomista ja järkevistä syistä tätä elämänyhteyttä illuusiona, tai sitten hän kiistää sen paikkansapitävyyden. Sellaisiin huomautuksiin on tietysti suhtauduttava vakavasti, mutta ne eivät muuta sitä tosiasiaa, jonka j o k a i n e n r e h e l l i n e n i h m i n e n voi tajuta, että se totuus, josta hän elää ja jota hän ei vain kokeellisesti ja älyllisesti havaitse, merkitsee aina valintaa ja ratkaisua. Tämä ratkaisu pohjautuu tapahtumaan, jota voi nimittää kohtaamiseksi, vaikka sattuukin olemaan niin, että käsitteet ”kohtaaminen” ja ”elämänyhteys”, joita tässä käytän, voimakkaimmin tulevat näkyviin juuri kristillisen kokemuksen piirissä. Sellainen totuus, joka koetaan ja nähdään elämänyhteydessä, on luonnollisesti persoonallista. Tämä ei vaadi mitään perusteluja, vaikka suhtautuisimmekin kunnioittavasti älyyn ja sen mahdollisuuksiin. Voi ja täytyy tunnustaa uskonsa (*”todistaa”*) ja vasta sen pohjalta — kuitenkin aina tässä elämänyhteydessä pysyen — esittää perusteluja uskontojen totuudesta ja arvosta sekä niiden keskinäisestä suhteesta. Tunnustautuminen on välttämätöntä, koska Jeesuksen Kristuksen kohtaamisessa on kysymys elämästä ja kuolemasta, eikä vain yrityksestä selvittää tutkimuksen kohteeksi valittu kysymys.

Palaamme vielä ulkopuoliseen, sillä hänen huomautustaan uskonasenteen subjektiivisuudesta kannattaa tarkastella. Ei näet voi kieltää, että subjektiiviset tekijät ilmenevät tässä uskonasenteessa (jolla tarkoitan elämänyhteyttä). Näin on jo senkin vuoksi, että Jeesukseen Kristukseen uskova ei voi vapautua ihmisyydestään,

joka on hänelle ja kaikille ihmisille yhteinen. Tämän myönnytyksen jälkeen on kuitenkin huomautettava, että ulkopuolinen on epäoikeudenmukainen arvostellessaan niin yksipuolisesti subjektiivisuutta, että unohtaa kokonaan tärkeimmän, nimittäin sen, että kriteerio Jeesus Kristus todellisuutena, "ilmoituksena", objektiivisuudessaan — miten se sitten ilmaistaankin — on olemassa. Jos hän taas haluaa kieltää Jeesuksen Kristuksen, siitä häntä ei kukaan voi estää.

Tähän mennessä on kaiketi käynyt selväksi, että hyväksyessämme kriteerioksi Jeesuksen Kristuksen, Jumalan ilmoituksen, joudumme ajattelemaan, arvostelemaan ja arvioimaan asioita aivan toisin kuin tieteessä ja filosofiassa. Uskonnollisen totuuden tuntemus ei siis ole ihmisen saavutus, ei teräväpäisen ja kehittyneen sen paremmin kuin yksinkertaisen ja henkisesti kehittymättömän. Tällainen tuntemus perustuu (ja tässä on kristinuskon ydin) Jumalan itsensä-ilmoittamiseen, itse Jumalan ilmestymiseen Jeesuksessa Kristuksessa, jossa ja jonka kautta "armo ja totuus" ovat tulleet. Perustana eivät siis ole yliluonnolliset "ilmestykset" sanomineen, jossa annetaan erehtymättöminä pidettäviä oppeja ja totuuksia. Sitä tietä joutuisimme jälleen abstraktioon, luopumaan ajattelusta ja tulisimme riippuviksi opin auktoriteetista. Mikään ei ole erehtymätön, ei Raamattu eikä mikään kirkko, ei tämä tai tuo oikeaoppinen tai vapaamielinen oppi. Sana "erehtymätön" on rationaalinen käsite, joka ei huomaa, että dogmit, "pyhät" kirjat, kirkot jne. ovat myös ihmistyötä, niin suuri kuin niiden arvo onkin, jos ne vain pysyvät siinä tehtävässä, mikä niille kuuluu. Vain Jumala on erehtymätön, mutta täysin toisessa mielessä: elämää luovana, siten että hänelle voi välittömästi antautua, että hän on ainoa luotettava ja että tiedämme tämän Jeesuksessa Kristuksessa ja hänen kauttaan (kaikesta sydämestämme ja kaikesta järjestämme ja kaikesta voimastamme).

Näin ollen Jumala Jeesuksessa Kristuksessa siis ilmoittaa totuuden. Tämä tapahtuu nimenomaan siten, että se on koko totuuden etsimisemme kriteeriona.

Tästä ilmenee, miksi on tehtävä niin selvä ero uskonnon ja ilmoituksen välillä. Ilmoitusta ei voi omalaatuisen luonteensa vuoksi sovittaa yleiseen uskontokäsitteeseen. Milloin ilmoitus-käsite otetaan todesta eikä sekoiteta sitä intuitioon, se merkitsee Jumalan toimintaa ja puhetta. Tämä ei ole mitään uskontoa, sillä uskonto merkitsee niitä eri tapoja, joilla ihmiset uskovat ja tämän uskonsa perusteella toimivat.

Kristinusko on kieltämättä historiallisena ilmiönä monessa suhteessa uskonto. Niin kuin jo on osoitettu, ovat normatiiviset uskonnon ideat, joilla uskontotiede ja uskonnonfilosofia alinomaan askaroivat ja jotka nojautuvat mainittuihin uskon ja toiminnan

lajeihin, periaatteessa, kriteeriomme valossa, käyttökelvottomia, vaikka niissä ilmaistaankin arvokkaita totuuksia. Koska kristinusko historiallisena ilmiönä on uskonto muiden uskontojen joukossa, ei vakaumuksellinen kristitty voi ottaa sitä mittapuuksi tai kriteerioksi.

Lisäksi normatiivisiksi tarjottujen ideoiden ristiriitaisuus osoittaa, että tässä pyrkimyksessä on jotakin, jota voisi nimittää eräänlaiseksi "kyvyttömyydeksi". Lähdettäessä Jumalan ilmoituksesta Jeesuksessa Kristuksessa ei ole tarpeen puhua siten uskontoon sisältyvästä "pyhästä mysteeristä", kuin tämä olisi oleellisinta. Jos niin teemme (ja tässä on sopiva tilaisuus palata Symmachukseen), asetumme samaan rintamaan Symmachuksen, häviävän roomalaisen pakanuuden viimeisen arvovaltaisen edustajan, kanssa. Tämän näkemyksen mukaan uskonnon ydin on "jokin", "pyhä mysteeri", jossa kaikki uskonnot yhtyvät, mutta tämä mysteeri on vaikeasti määriteltävä. Tämänlaatuinen tarkastelutapa on filosofista ja abstraktista, ei siis konkreettista. Voisi sanoa, että ainoa "pyhä mysteeri" on Jumalan ilmestyminen eli tiedonanto itsestään. Siksi voimme vain rukoilla sitä ja ottaa sen vastaan tai torjua sen, voimme antaa hänen opettaa itsellemme asioiden ja ihmisten todellista arvoa tai kääntää selkämme hänelle. Palataksemme vielä kerran Symmachukseen on sanottava, ettei tarvitse kristitylle, jonka näkö ja kuulo on raamatullisen ilmoituksen herkistämä, kertoa luoksepääsemättömässä kirkkaudessa asuvasta Jumalasta ja että hän on rukousten arvoinen, kaiken ajattelun, määrittelyn ja unennäön ylittävä mysteeri. Mutta, ja tässä on Jeesuksessa Kristuksessa annetun ilmoituksen merkitys (hän on "mysteeri", joka on meille kylliksi), tämä Jumala on ilmaissut itsensä Kristuksessa, ei koko ikuista olemustaan, vaan maailmaa ja ihmistä koskevalta osalta. Siksi voimme tuntea hänet Jeesuksessa Kristuksessa ja puhua selkeästi Jumalan tuntemisesta. Siksi myös Symmachuksen sympaattiselta ja vilpittömän kunnioittavalta kuulostava lause pohjimmaltaan kuvastaa inhimillistä "kyvyttömyyttä" asettaa uskontokysymys koskemaan koko ihmistä. Yhä uudestaan osoittautuu, että Raamattu ajattelee aivan omalaatuisella tavalla ja asettaa keskeiset kysymykset aivan toisin kuin ihminen. Kristuksessa tapahtuvan ilmoituksen valossa, joka kokonaan perustuu Jumalan suvereeniin aloitteeseen ja on hänen tekonsa, uskonnot ovat ihmisen pyrkimyksen, etsimisen, löytämisen ja erehtymisen dokumentteja silloinkin, kun ilmoituksen Jumala ei ole ulkopuolinen. Ilmoituksen tosiasiaan sisältyy tämän "kummallisen kyvyttömyyden" ilmeneminen. Toisin sanoen, "kummallinen kyvyttömyys" viittaa siihen, että ihmisessä piilee salaperäinen "jokin", joka ilmeisesti tekee hänet voimattomaksi, huolimatta jatkuvasta totisesta yrittämisestä ratkaista itse mitä on

tosi, normatiivinen uskonto. S e t ä y t y y h ä n e l l e s a n o a, s e o n h ä n e l l e a n n e t t a v a, toisin sanoen, se on hänelle i l m o i t e t t a v a. Hän ei voi sitä itse tajuta. Vain Jumalan ilmoituksen kautta Jeesuksessa Kristuksessa voimme tietää, mitä on todellinen, Jumalalle otollinen uskonto. Siksi ilmoitus Jeesuksen Kristuksen persoonassa on k r i t e e r i o kysyttäessä uskontojen totuutta ja arvoa, kristitylle se on ainoa todella tyydyttävä kriteerio. Päädymme siis siihen, että tämän ongelman ratkaisemisessa on aloitettava tunnustuksesta, todistuksesta, jos halutaan päästä selvyyteen ja varmuuteen. Tosin tämä kuulostaa sangen ”epätieteelliseltä”, eivätkä eräät uskontotieteilijät ja uskonnonfilosofit pelkää mitään enemmän kuin ”epätieteellisyyttä”. Siksi he eivät halua alkaa ”tunnustuksesta” tai ”todistuksesta”, vaan tutkimuksen ja ajattelun avulla saavutetusta uskonnon ideasta, jonka oletetaan tyydyttävän järkeä. Mutta, kuten sanottu, sellainen idea jää kuitenkin tieteellisen keskustelun johtavan periaatteen ulkopuolelle eikä sitä epäilemättä koskaan esitetäkään ”todistuksena”, eikä se mikäli siitä tulee kysymys, milloinkaan tee tyhjäksi puolueettomuutta. Onko sitten milloinkaan mahdollista päästä sivustakatsojana, jopa hyvin kiinnostuneena, mutta puolueettomana katselijana lähestymään sitä totuutta, josta uskonnossa on kysymys? Vaikka kunnioitankin sitä kaunista tulosta, jonka uskontotiede väsymättömällä, vakaalla työskentelyllään on saavuttanut, minun on sanottava, että juuri tässä näen ”sokean pisteen”, syyn siihen, ettei se ole kyennyt selvittämään filosofista ydinkysymystään. Eräät lukijat tulevat sanomaan tätä törkeäksi olettamukseksi. Sanon sen kuitenkin harkiten, en suinkaan halveksien, vaan kunnioittaen tiedettä ja sen pyrkimyksiä ja tehdäkseni palveluksen tälle tieteenalalle, joka on myös oma alani. Suurta asiaa palvelee vain selkeä puhe. Silloin tulevat valoon todelliset eivätkä vain pinnalliset ongelmat.

Kristinuskon ainoa ehdottomasti oma tosiasia on Jeesus Kristus.[1]) Pyydän kiinnittämään riittävästi huomiota sanaan ”tosiasia”. Miksi

---

[1]) Liittyen tähän lauseeseen ja siihen, mitä seuraavilla sivuilla siitä selitetään, on minun tähän — pääasiassa asiantuntevan lukijan vuoksi — lisättävä eräs huomautus, jota en tämän kaltaisessa kirjassa voi laajemmin käsitellä. Tahdon muistuttaa, että olen täysin tietoinen niistä kysymyksistä, jotka raamattutiede ja nykyajan radikaalisti muuttunut ajattelu on herättänyt uustestamentillisesta todistuksesta. Mielestäni meille olisi eduksi, jos joutuisimme uudelleen ajattelemaan ja konkreettisesti syventämään ”kristologisia” kysymyksiä (ks. ylempää). Näin selviää paremmin Kristuksen relevanssi aikanaan ja aikansa ihmisten keskellä. P. Tillich, jonka tietämystä tapahtuneista asioista ei todellakaan voi väheksyä, ilmaisee tämän sanomalla, että Jeesus Kristus on ”the New Being”, jossa ruumiillistuu ihmisen uusi, todellinen ”oleminen”.

tällä on niin suuri merkitys? Oikea vastaus tähän kuuluu tietenkin: Koska tämän tosiasian sisältö ei ole kukaan muu kuin Jeesus Kristus. Tosin tämä vastaus on oikea, mutta se on liian lyhytsanainen. Se siis vaatii lähempää selitystä. On ymmärrettävää, jos joku huomauttaa: Voihan yhtä hyvin sanoa, että tosiasia "Buddha" on buddhalaisuuden omaisuus, absoluuttisesti ainoa oma, tai islamin omaisuus on tosiasia "Muhammed". Tämä kuulostaa hyväksyttävältä. Tosiasiassa näin ei voi sanoa yhtä suurella syyllä. Tämän selvittämiseksi on tarpeen tehdä muutamia vertailuja, joilla ei ole mitään tekemistä tiettyjen uskontojen arvostamisen tai arvojärjestyksen kanssa, vaan jotka yksinkertaisesti pyrkivät luonnehtimaan erilaisten uskontojen omalaatuisuutta.

Primitiiviset uskonnot ovat myyttien, tapojen (riittien) ja säännösten yhdistelmiä, joiden avulla primitiivinen ihminen pyrkii turvaamaan henkilökohtaisen ja sosiaalisen elämänsä. Näin hän toivoo pysyvänsä sopusoinnussa kosmoksen kanssa ja välttävänsä vihamieliset voimat. Kaikkea kannattaa pyhä perimätieto. Konfutselaisuus on elämänoppi, joka pyrkii tekemään ihmiselle mahdolliseksi saattaa yksilöllinen ja yhteiskunnallinen elämä sopusointuun luonnon järjestyksen kanssa. Tällä tavoin hänestä tulee ihminen, joka toteuttaa "jalon" ja "viisaan" ylevät ideaalit. Lännen kielellä puhuaksemme tämä on eräänlaista humanismia, vaikkakaan ei autonomisen persoonallisuuden kehittämisen länsimaisessa merkityksessä. Tämä konfutselainen humanismi pyrkii asteittaiseen itsensä toteuttamiseen, jonka ydin on siinä, että eletään sopusoinnussa Taivaallisen Tien (Tao), taivaallisen järjestyksen kanssa. Tähän on myös sisällytetty yhteiselämä lähimmäisten kanssa, siis sosiaalinen elämä. Ensisijaisesti on kysymys tästä harmoniasta eikä yksilöstä, jonka tulee häipyä harmoniaan ja juuri siten toteuttaa itsensä. Vaikka Konfutsea suuresti kunnioitetaan Ensimmäisenä Opettajana, jokaisen on löydettävä ja kuljettava oma tiensä itsensä toteuttamiseen.

Buddhalaisuus on "tie", joka pelastaa elämästä, kärsimyksestä ja katoavuudesta. Tämän tien Buddha löysi ja julisti sitä. Hän on ikään kuin ensimmäinen, onnistunut tienraivaaja. Hänen ansiostaan hänen seuraajansa tuntevat tien, mutta päämäärä heidän on saavutettava omin voimin. Buddha on vain ensimmäinen johtaja ja merkittävä julistaja, mutta pelastusopissa hänellä ei ole mitään tehtävää. Ennen kuolemaansa hän nimenomaan selitti, ettei hänestä enää pitänyt välittää, hänhän vaipuisi nirvanaan ja siis "häviäisi". Mutta seuraajilleen hän määräsi, että hänen oppiaan on pidettävä o h j e n u o r a n a ja pelastuskeinona. Buddhalaisuuden myöhempi kehitys ei liittynyt Buddhan käsitykseen hänen omasta olemassaolostaan (tai pikemminkin olemattaolostaan) buddhalaisuudessa. Tosiasia kuitenkin on, että Buddha vii-

meisissä sanoissaan täysin johdonmukaisesti noudatti omaa pelastusoppiaan.

Islaminusko on ilmoituskirjassa julistettu oppi Allahista, Ainoasta, Kaikkivaltiaasta, joka kehottaa ihmisiä kääntymään ja ehdottomasti antautumaan (= islam) Allahille, Ehdottomalle. Lisäksi islam sisältää lain, joka säätelee elämän eri puolia. Tämä laki perustuu Allahin käskyihin ja kieltoihin sellaisina, kuin ne Muhammedille ilmoitettiin. Muhammed on Allahin lähettiläs, Koraaniin merkityn ilmoituksen luotettava välittäjä. Siksi on todistaminen hänen lähettiläänä olemisestaan uskontunnustuksessa toisella tilalla. (Oikeastaan arabian sana "sjahāda" merkitsee todistusta.) Tämä kohta on tärkeä, koska se osoittaa Muhammedin keskeisen aseman islamissa. Muhammed itse kuitenkin toistuvasti — sen voi lukea Koraanista — tähdensi olevansa vain "varoittaja", "alas lähetetyn" ilmoituksen "julistaja" ja "toistaja". Hän ei ole ilmoituksen osa, saati sitten itse ilmoitus. Aivan vastaavasti kuin buddhalaisuudessa, ei islamkaan myöhemmässä kehityksessään ole piitannut tässä asiassa Koraanin selkeästä, nimenomaisesta sanasta.

Edellisistä poiketen on Jeesus Kristus omassa persoonassaan itse ilmoitus ja samalla ilmoituksen sisältö. "Armo ja totuus ovat tulleet Jeesuksen Kristuksen kautta", kertoo Raamatun sana (Joh. 1, 14). Hän on siis aivan muuta kuin Konfutse, Buddha ja Muhammed. Kaikessa lempeydessään ja nöyryydessään hän esittäytyy ihmisille ja maailmalle tienä, totuutena ja elämänä. Hän ei ole sellainen, jota uskontotieteessä sanotaan teofaniaksi (Jumalan ilmestys). Hän ei ole ilmoituksen, siis hänelle uskotun ilmoitetun sanoman, välittäjä. Kuten jo sanottiin, hän itse on "ilmoitettu Jumala", Jumalan tiedonanto itsestään. Hän on Jumalan käsin kosketeltava, näkyvä ilmoitus; Jumala hänen persoonassaan, julistuksessaan, teoissaan, kuolemassaan ja ylösnousemisessaan. Sellaisena hän vaatii uskoa itseensä — jokaiselta. Hän ei vaadi esittämiensä periaatteiden (esim. rakkauden) tunnustamista, vaan hänen itsensä ja hänessä ilmestyneen rakkauden tunnustamista tosi elämäksi. Hänessä Jumala on ihmisten joukossa ja ihmisten kanssa, heidän hädässään, kärsimyksessään, odotuksissaan, erehdyksissään ja synneissään. Siksi hänellä on nimi Immanuel, Jumala kanssamme. Kun ihminen kohtelee häntä sillä vakavuudella, jolla hän itse asettuu ihmisten eteen, on vain kaksi mahdollisuutta, jotka vastaavat tätä vakavuutta. Tämä käy Raamatusta selvästi ilmi. Toinen mahdollisuus on usko, siis henkilökohtainen antautuminen. Toinen on häneen loukkaantuminen. Kaikki muut käytännössä esiintyvät mahdollisuudet, silloinkin, kun ne välinpitämättömyyden ja pilkan sijasta ilmenevät kunnioituksena, merkitsevät todellisuudessa hänen ohitseen kulkemista. Tämä siis pätee myös siellä, missä häntä kunnioitetaan

maailmanhistorian suurimpana uskonnollisena persoonallisuutena. ”Tämä on iankaikkinen elämä, että he tuntevat sinut, joka yksin olet totinen Jumala, ja hänet, jonka sinä olet lähettänyt, Jeesuksen Kristuksen”, sanoo Raamattu yhteenvetona (Joh. 17, 3).

Riittäköön tämä selventämään esitystä kristinuskon absoluuttisesti omasta — ainoasta omasta — tosiasiasta, joka on ilmaistu Jeesuksen Kristuksen persoonassa. Samalla toivomme, että sekä ”uskovat” että ”epäuskoiset” vapautuisivat siitä kuvitelmasta, että ilmoitus tarkoittaisi sellaisten ”totuuksien” tiedottamista, jotka meidän olisi hyväksyttävä — jopa rehellisen ajattelumme kustannuksella. Tämä Raamatun ilmoituksen pilakuva kuuluu suurimpiin esteisiin, jotka kätkevät todellisen kristinuskon — ja kuitenkin se on suurimmaksi osaksi kirkon itsensä aikaansaama. Tämä este on sitäkin kohtalokkaampi, kun — niin kuin edellä jo painotettiin — mainitun kriteerion erikois- ja omalaatuisuus on siinä, ettei totuutta uskonnollisessa mielessä voi tulla tuntemaan ”ulkoa päin” tai ajattelun, vertailun ja analysoinnin avulla, vaan ainoastaan elämänyhteyden avulla. Samahan koskee myös rakkautta ja uskollisuutta.

Siksi on uskonnollisen totuuden raamatullinen ja siis kristillinen kriteerio Jeesuksen Kristuksen persoona, hänen, joka on totuus. Tätä totuutta ei saavuteta teologis-kriittisen tai filosofis-kriittisen tai dogmaattisen todistelun ja tarkastelun tietä, vaan elämällä hänen yhteydessään. Ei ole kysymys siitä, valitaanko järki vai ilmoitus määrääväksi tekijäksi, vaan siitä että eletään tästä elämänyhteydestä, pidetään sitä ajattelun lähtökohtana ja annetaan sen näyttää suuntaa kaikissa ratkaisuissa, jotka koskevat ihmistä ja maailmaa. Tässä saavat järki ja tosiasioihin rakentuva päättely täyden, niille kuuluvan merkityksen. Näin ilmoitus ei kahlitse tai syrjäytä järkeä, vaan päinvastoin vapauttaa sen palvelukseen ja asettaa sen oikealle paikalleen. Olemme tällä tavoin selittäneet ilmoituskriteerion kaikkialle ulottuvaa merkitystä. Nyt on itsestään selvää, että vakaumuksellinen kristitty, kuten kirjoittaja, joka samalla on uskontotieteilijä, käyttää tätä kriteeriota. Hänen on pakko käyttää sitä pohtiessaan kristinuskon ja muiden uskontojen totuutta ja arvoa ja niiden suhdetta toisiinsa. Siksi on ihmeteltävää, että monet kristityt eri puolilla maailmaa, jotka toimivat tällä uskontotutkimuksen erikoisalalla, käyttävät näissä ratkaisevissa kysymyksissä uskontotieteen kriteerioita, ikään kuin ei kristityllä olisi mitään omaa kriteeriota. Tämä näyttää olevan eräänlaista tieteen ”pietismiä” tai tiedostamatonta sidonnaisuutta 19. vuosisadan tuttuun periaatteeseen ”uskonto on yksityisasia”, joka tutkimuksen alalla otetaan silloin käyttöön, kun työ koskee periaatteellisia kysymyksiä. Ajalle on ominaista, että tämä outo pidättyvyysnäkökohta otetaan tarkas-

teltavaksi. Omituista on, että sellaiset henkilöt kuin Jaspers, joka on tällaisesta ajattelusta kaukana, ottavat kriteerioksi ilmoituksen Jeesuksessa Kristuksessa ja että sellaiset kuin Menno ter Braak, joka reippaasti ilmoitti olevansa "kristitty ilman Jumalaa", ymmärtävät näitä kysymyksiä paljon selkeämmin kuin monet kristityt uskontotieteilijät.

Tässä yhteydessä kannattaa kuunnella tunnettua englantilaista ajattelijaa C. E. M. Joadia. Suuren osan elämästään hän oli "vapaa-ajattelija" ja filosofisten ja yleisten kysymysten pidetty luennoitsija. Hänen kirjoittamiensa kirjojen luettelossa on mm. teos tunnetusta hindufilosofista Radhakrishnanista. Ihastuneena hän suosittelee tässä kirjassa lännen ihmisille perusteellista syventymistä Radhakrishnaniin, joka luonnollisesti kieltää Jeesuksessa Kristuksessa tapahtuvalta ilmoitukselta kriteerion arvon ja edustaa aitoa intialaista uskontoihin suhtautumista. Myöhemmin Joadista tuli vakaumuksellinen kristitty ja anglikaanisen kirkon jäsen. Eräässä kirjassaan hän on selostanut tätä suurta muutosta.[1])

Tässä tilinteossaan hän selvittää kaksi asiaa kriittisfilosofisen todistelun perusteella. Ensiksi, että hänessä sai vähitellen vallan kauan torjuttu ajatus että "kristillinen" näkemys — verrattuna niihin erilaatuisiin "tieteellisiin" näkemyksiin, joihin hän oli tutustunut — antaa sittenkin tyydyttävimmän kuvan inhimillisestä todellisuudesta. Toiseksi, että monet "tieteellisinä" itseään pitävät maailmankatsomukset yksinkertaisesti vaikenevat ihmisen syvimmistä ja suurimmista ongelmista.[2]) Koska hänen silmänsä yhä paremmin avautuivat näkemään tällaisia tosiasioita, hän niin sanoaksemme järjellisen kääntymyksen kautta päätyi tunnustamaan "ilmoituksen" erääksi mahdollisuudeksi. Tästä hän edelleen johtui kristilliseen uskoon. Koska hänellä ennen kristityksi tuloaan oli eräänä keppihevosenaan sana "subjektivismi", jolla hän pyrki vapautumaan koko uskonnon ongelmasta, hän nyt taitavasti ja terävänäköisesti osoittaa, miten huolimattomasti ja väärin käytetään olettamusta "uskonto on vain subjektiivista".

Olen maininnut tämän ajattelijan sen vuoksi, että hän voimakkaasti ja filosofisen koulutuksen saaneena esittää, että ilmoitus ja usko eivät ole vain "sisimmän" ja "sielun" asioita, vaan että niillä on ennen kaikkea suuri merkityksensä siinä, että ne suuntaavat paljastavan ja ratkaisevan valonsa kaikkiin ihmisen ydinkysymyksiin. Juuri tähän samaan olen esityksessäni pyrkinyt. Tämän toivottavasti selventävän poikkeamisen jälkeen voimme sanoa lyhyesti ja varmasti, mitä mainitun kriteerion perusteella voidaan

---

1) Kirjan nimenä on Recovery of Belief (Uskon takaisinsaaminen).
2) Samaa myös tunnettu E. Rosenstock-Huessy toistuvasti tähdentää monissa kirjoituksissaan.

päätellä kristinuskon suhteesta toisiin uskontoihin sekä uskontojen totuudesta ja arvosta.

Ensiksi havaitsemme, että sekä historialliseen kristinuskoon että kaikkiin muihin uskontoihin nähden on oltava oikeudenmukainen ja rehellinen. Tässä oikeudenmukaisuudessa ja rehellisyydessä on kuitenkin säilytettävä totuudellisuus ja parhaan kyvyn mukaan oltava uskollinen kriteeriolle. Tämän lisäksi tarvitaan todellista (vaikkakin aina epätäydelliseksi jäävää) tietoa. Mahdollisuudesta saada tätä tietoa olemme kiitoksen velkaa uskontotieteelle, joka tutkimuksillaan on saavuttanut tärkeitä tuloksia. Voimme vain toivoa, että tätä työtä jatketaan yhtä tarmokkaasti ja siten epäilemättä saadaan uutta, sangen arvokasta tietoa.

Tässä yhteydessä tahtoisin tähdentää olevani täysin tietoinen siitä, että vasta vapaa, rehellisesti ennakkoluulottomuuteen pyrkivä nykyaikaisen uskontotieteen tutkimus, johon mielelläni osallistun, on mahdollistanut sen, että Jeesus Kristus voidaan asettaa kriteerioksi käsiteltäessä kysymystä uskontojen totuudesta ja arvosta ja niiden keskinäisestä suhteesta. Aikaisemmin tämä oli paljon vaikeampaa, koska niin sanottu kristillinen ajattelu oli aivan liian ennakkoluuloinen tarkastellessaan toisia uskontoja ja "kristinuskoa".

"Oikeudenmukainen" ja "rehellinen" suhtautuminen muihin uskontoihin tarkoittaa, että tunnustamme avoimesti ja mielellämme, mitä aitoa, suurta ja arvokasta niissä näemme ilmenipä se sitten tavoissa, ajattelussa tai niiden kannattajissa. Minulla on ollut etuoikeus asua idässä ei-kristillisten kansojen parissa ja tutustua niihin, ja myönnän toistuvasti ihastelleeni uskonnollisen elämän aitoutta ja lukuisia jaloja ihmisiä, joita siellä opin tuntemaan ja pitämään ystävinäni.

"Oikeudenmukainen" ja "rehellinen" tarkoittavat kuitenkin myös sitä, että varauksitta tuodaan päivänvaloon monet pienet ja arveluttavat, usein äärimmäisen arveluttavat asiat. On kertakaikkinen tosiasia, että kaikki uskonnot, kristinusko historiallisena "uskontona" mukaanluettuna, ovat ylevyyden, paatuneisuuden, pahuuden, valheen ja naurettavuuden sekoitus. Ne heijastavat ihmisluonnon kaksinaisuutta, sisäistä jakautumista. Siksi historian kuluessa on usein noussut profeettoja ja rehellisiä ajattelijoita arvostelemaan terävästi sitä uskontoa, jonka piiriin he ovat kuuluneet tai jonka alueella ovat eläneet.

Vain tällä tavoin, siis ottaen huomioon mainitut oikeudenmukaisuuden ja rehellisyyden näkökohdat, voi olla totuudellinen. "Totuudellinen" siis merkitsee sitä, että uskontojen todelliseen, sisimpään olemukseen suhtaudutaan rehellisesti. Kuitenkaan tämä ei ole vielä syvimmässä mielessä "totuudellisuutta". Syvässä

mielessä voidaan olla totuudellisia vain jonkin tietyn kriteerion valossa. Välttämätön historiallis-psykologinen arviointi on aina esiarviointia (mikä ei merkitse ennakkoluuloja), ts. se jää päättelyksi, joka tosin pystyy valaisemaan monia asioita, mutta aina pysähtyy varsinaiseen totuus- ja arvokysymykseen — ja sen täytyy pysähtyä. Vain olemalla uskollinen kriteeriolle — siis Jumalan ilmoitukselle Jeesuksessa Kristuksessa —, mikä on ajattelevalle kristitylle annettu eikä hänen valitsemansa tosiasia, voi päästä arvioimaan "totta" ja "väärää".

Mainitun kriteerion pohjalta seuraa toinen tosiasia: koska tämän kriteerion luonteeseen kuuluu, että se edellyttää elämänyhteyttä Jeesukseen Kristukseen (eikä katsojan asennetta), ei päämäärään päästä koskaan. Se on asenne, joka on yhä uudelleen taistellen saavutettava. Emme voi käsitellä sitä niin kuin esimerkiksi ideaa, periaatetta tai kaaviota, vaan voimme ainoastaan elää sen kanssa ja antaa sen jatkuvasti muovata, arvostella ja uudistaa itseämme. Siksi näkemyksemme voi tulla jatkuvasti selvemmäksi ja arviointimme syvemmäksi, aidommaksi ja rehellisemmäksi. Kuitenkin voi myös käydä päinvastoin. Kaikki riippuu elämänyhteytemme laadusta. Näin ollen emme koskaan ole täysin valmiita, vaan jatkuvasti — juuri kunnioituksesta sitä todellisuutta kohtaan, joka Jeesuksen Kristuksen henkilössä on läsnäoleva — olemme valmiit itsekritiikkiin ja käsityksemme korjaamiseen, myös arvioidessamme uskontoja kristinusko mukaan luettuna. Kriteerio kuitenkin sisältää vielä enemmän: Kun ponnistellaan, jotta nähtäisiin Jeesuksen Kristuksen silmillä ja Jumalan ilmoituksen valossa, etsitään Jumalan ilmoituksen jalanjälkiä myös muista uskonnoista. Samalla kuitenkin etsitään myös niissä — ja jälleen *myös kristinuskossa* — olevia demoonisia ja saatanallisia voimia. Ne kaksi eivät esiinny erillään. Evankeliumit kertovat meille kyllin selvästi, miten kaikki hänen edessään oli mahdollista: Natanaelin vilpittömyys ja roomalaisen sadanpäämiehen yksinkertainen ja rehellinen usko samoin kuin riivaajien valta ja voimattomuus ja Pietarin saatanallinen lankeemus.

Tämä vakaa jälkien seuraaminen on siis aivan muuta kuin "liittymäkohtien" puuhakasta etsintää tai — niin kuin usein aiheestamme puhuttaessa tapahtuu — uskontojen yksioikoista julistamista saman yhden Jumalan ilmoituksiksi. Kokonaisuutena kristinuskokin on kaikkea muuta kuin ilmoitus. Sen lähtökohtana ja päämääränä on Jeesus Kristus, Jumalan ilmoitus. Tässä kohden kristinusko eroaa ratkaisevasti muista uskonnoista. Kun lähtökohtana pidetään ilmoitusta Jeesuksessa Kristuksessa, joudutaan yksinkertaisesti etsimään Jumalan tekoja, ei omavaltaisesti edeten, vaan Jumalan Kristus-ilmoituksen ohjaamina. Viime mainittu on elävä todellisuus eikä periaate tai uskonnonfilosofinen idea, jota

voisi hallita. Siten ei myöskään "kristinusko" ole normatiivinen tai regulatiivinen uskonto. Normatiivinen uskonto on yksinomaan ilmoitettu Jeesuksen Kristuksen persoonassa ja pätee kaikkien uskontojen — myös kristinuskon — mittapuuna ja arvosteluperusteena. Kristinuskossa — niin kuin sen historia osoittaa — ilmenee myös monin tavoin yllä mainitsemamme kaikissa uskonnoissa esiintyvä kaksiselitteisyys. Kristuksessa ilmoitettu normatiivinen ja regulatiivinen Jumalan "palvelu" ei meidän maailmanajassamme koskaan toteudu missään yksityisessä uskonnossa, ei myöskään kristinuskossa. Tämän ilmoitetun uskonnon valtava, vapauttava ja uudistava merkitys on siinä, että sille kuuliainen voi kulkea voimasta voimaan, vaikkakin turmeltuneen todellisuutensa rajoissa. Kun kristinusko asettuu Jeesuksen Kristuksen palvelukseen, tulemme siihen ilmiöön, mitä nimitämme nykyisin "kirkon uudistukseksi". Tämä ei kuitenkaan voi merkitä, että voisimme taikoa esiin täydellisen kirkon. Jeesus Kristus opettaa meille, että "kirkon uudistuminen" on jatkuva olotila eikä siis ohimenevä vaihe.

Edellä olemme jokseenkin seikkaperäisesti[1]) pohtineet kysymystä, mitä merkitsee Jeesuksen Kristuksen persoonan käyttäminen kriteeriona sekä itsensä koettelemisessa että myös "muiden" uskontojen arvostelussa ja arvioinnissa. Olemme nyt tulleet kohtaan, jossa voimme antaa selvän periaatteellisen vastauksen erityisesti "muiden" uskontojen osalta.

Minusta näyttää parhaimmalta ja selvimmältä vastata ensin vain yleisperiaatteellisesti, pyrkimättä varsinaiseen lähikuvaan. Olen tietoinen, että näin joudun suoranaiseen ristiriitaan laajalti vaikuttavan käsityksen — "muotimielipiteen" — kanssa, kun sanon sellaista, mitä pidetään mahdottomana hyväksyä ja mikä siksi herättää heti vastustuksen. Ajattelun selkeyden vuoksi minusta kuitenkin näyttää välttämättömältä käyttää tätä tietä.

Tarpeen mukaan esitettäköön myös eräitä esimerkkejä yksityis-

---

[1]) "Jeesuksen Kristuksen persoonan" kriteeriosta en ole sen vuoksi puhunut laajasti, että saisin sen järjelle ymmärrettäväksi; sellainen ei tunnustautuminen voi koskaan olla. Pikemminkin tahdoin osoittaa, että tällä kriteeriolla on yhtä suuri olemassaolon oikeus kuin muilla kriteerioilla — olivatpa ne luonteeltaan filosofisia tai yleisuskonnollisia —, joilla joka tapauksessa on yhteinen piirre valitsemani kriteerion kanssa: niitä ei voi "tieteellisesti" todistaa. Ainoa mittapuu tieteellisessä keskustelussa saadaan tutkimalla, miten valitsemani kriteerio tuottaa tuloksia syventämällä näkemystä, kun on kysymys totuudesta ja arvosta. Tällä laajalla selostuksella oli toisena tarkoituksenaan tehdä selväksi, ettei tässä lähdetä päättelyihin dogmaattisesta prinsiipistä, vaan uskonnollisesta todellisuudesta, joka on liikkuva ja dynaaminen ja voittaa kaikki teologiset ja filosofiset prinsiipit.

piirteistä.[1]) Näin siis on Jeesuksen Kristuksen valossa, jossa ilmestyi kirkkaus täynnä armoa ja totuutta — ei siis kristinuskon valossa — ja joka tuli historialliseen, inhimilliseen todellisuuteen ja vaikutti täällä, toisista uskonnoista peittelemättä sanottava: tässä valossa ne kaikki ovat syvimmiltä tarkoitusperiltään erhettä. Tässä valossa ne ovat suurenmoisia, mutta toivottomia ja erehdyttäviä yrityksiä vastata o m i n neuvoin uskonnon peruskysymyksiin: mikä on ihmisen oikea suhde Jumalaan, kuka Jumala on ja kuka on ihminen, mikä on hänen korkein hyvänsä ja hänen todellinen kutsumuksensa ja tehtävänsä ajassa ja iankaikkisuudessa. Siitä huolimatta, että ne ovat suurenmoisia, ne ovat "hämärää puhetta" Jumalan salaisuudesta ja ihmisen ja maailman mysteeristä. Nämä salaisuudet Jumala Kristuksessa t e k e e tiettäviksi. Hän osoittaa, mikä on hänen tarkoituksensa ihmisiin ja maailmaan nähden. Kaikkialla maailmassa ihmisen olemuksen syvyyksissä on tietoisuus siitä, että hän tarvitsee vapautusta saavuttaakseen todellisen ihmisyyden. Onneksi voidaan todeta toinenkin asia: kaikkialla maailmassa ihminen etsii itsensä hyväksymistä, eli hän sitten alkeellisemmalla tai korkeammalla tasolla, ja tuntee selvästi tai hämärästi että kaikki riippuu siitä, voiko hän arvostaa ja puolustaa itseään, vai joutuuko kadotetuksi. Ihminen osoittautuu kaikissa uskonnoissa olennoksi, joka pyrkii elämän vihkimykseen ja pyhitykseen, siis tietoisuuteen siitä, että hänen elämänsä ja hän itse kuuluvat koskemattoman puhtauden ja häviämättömän voiman yhteyteen.

Kun tarkastellaan näitä kaikissa uskonnoissa ilmeneviä inhimillisiä perusasioita, voidaan sanoa Kristuksen valossa, "joka on tullut meille viisaudeksi Jumalalta ja vanhurskaudeksi ja pyhitykseksi ja lunastukseksi" (1 Kor. 1, 30): syvällisesti ja perusteellisesti tutkien havaitaan, että uskonnot paljastuvat itselunastuksen, itsevanhurskautuksen ja itsepyhityksen uskonnoiksi, ja siksi ne sisimmältä olemukseltaan ovat e r h e i t ä. Tämä pitää paikkansa jokaiseen uskontoon nähden (myös huomattavaan osaan kristinuskoa sellaisena kuin se ilmenee), mutta tietysti kunkin uskonnon erikoiskorostuksen huomioonottaen. Buddhan buddhalaisuus on itselunastuksen johdonmukaisin uskonto, samoin hindulaisuuden lunastusopit ovat nekin sangen johdonmukaisia, joskin omalla tavallaan. Konfutselaisuus ja taolaisuus (korkeammassa muodossaan),

---

[1]) Edellä on jo useammin kuin kerran viitattu siihen, miten tuskallinen ja syvälle käyvä kritiikki kristinuskoon kohdistuu sen omasta kriteeriosta, Jeesuksesta Kristuksesta. Seuraavassa luvussa palaamme siihen vielä. Muutenkin tulemme vielä loppuluvussa puhumaan niistä vivahteista, joiden tulee liittyä "muiden" uskontojen yleisperiaatteelliseen arvon määrittelyyn Jeesuksen Kristuksen persoonan valossa.

vaikka kumpikin omaleimaisuutensa mukaisesti muodostaa oman maailmansa, painottavat minän kulttuuria, "jalon ihmisen" itsensä toteuttamista ja ovat syvimmältään yhtä pyrkiessään itsepyhitykseen ja itsevanhurskautukseen.[1])

Tämä ei merkitse, että tämä "itsevanhurskautuksen" painottaminen asianomaisessa uskossa sulkisi pois, teoreettisesti tai käytännössä, "armon" käsitteen. Päinvastoin, useimmissa näistä Aasian suurista uskonnoista tämä käsite on hyvin edustettuna. Tehtäköön kuitenkin selvä ero: hindulaisuuden ja mahajana-buddhalaisuuden kannattajat, jotka opin mukaan elävät "armosta", noudattavat metodia, joka tekee mahdolliseksi "helpomman" tien päämäärään. Mihin päämäärään? "Itsensä toteuttamiseen." Tämä käsite on ja pysyy näiden uskontojen avainsanana.

Toisesta näkökulmasta voidaan myös tulla seuraavaan tulokseen: kun pidetään lähtökohtana itselunastuksen, itsevanhurskautuksen ja itsepyhityksen tendenssiä, saadaan Jumalaa ihmistä ja maailmaa koskeviin kysymyksiin täysin toisenlainen vastaus kuin pidettäessä lähtökohtana Jeesusta Kristusta. Tässä on kysymys pikemminkin tärkeästä seurauksesta kuin perustavasta syystä.

Olen saanut paljon kritiikkiä ja vastustusta tähdentäessäni eräissä laajemmissa teoksissani, että Jumalan ilmoitus Jeesuksen Kristuksen persoonassa syvimmältään on "diskontinuitiivinen", nimenomaan kun tarkastellaan sitä, mitä on tapana sanoa "muiden" uskontojen "parhaaksi osaksi".[2]) Tätä ei sanota "toisten" uskontojen väheksymiseksi ja aliarvioimiseksi. On tarkoitus vain tehdä

---

[1]) Todettakoon vielä kerran lyhyesti: Jeesuksen Kristuksen valossa, joka ei tuo ilmoitusta Jumalasta, vaan itse on Jumalan ilmoitus, kaikki uskonnot, kun ajattelemme niiden sisintä olemusta ja päämääriä, ovat pakoa Jumalan edestä. Jumalalla emme tarkoita yleistä jumaluutta, johon sisältyisivät kaikki jumalankuvatkin, vaan aivan rajoitetusti sitä Jumalaa, joka on Jeesuksen Kristuksen Jumala ja Isä. Siksi ne ovat erheitä, vaikka ovat usein suurenmoisia hengeltään ja muodoiltaan. Juuri se, että ne ovat omavaltaisia itsevanhurskautuksia (mikä käy selväksi vain Jeeuksen Kristuksen valossa), selvittää meille niiden luonteen: ne ovat pakoa Jumalan luota, kieltäytymistä Jumalan määräysvallasta, mikä on ihmisen todellinen pelastus ja hänen oikea ihmisyytensä. Päättäväisinä ne tahtovat itse määrätä tämän, ja niin ihminen olettaa itse ratkaisevansa ongelmansa ja oman arvoituksensa. Tällä tavoin tarkastellessa voidaan myös todeta, ettei tämä periaatteellinen erehdys ja pako ole vain osoitusta ihmisen uskonnollisesta ja moraalisesta rappeutumisesta, vaan että siinä myös ilmenee — juuri siksi, että se on pakoa Jumalan edestä — jälkiä Jumalan toiminnasta ja hänen kiinnostuksestaan ihmistä kohtaan samoin kuin todisteita ihmisen uskonnollisesta ja moraalisesta suuruudesta.

[2]) Diskontinuitiivinen = jatkumaton, sellainen, joka ei muodosta jatkoa jhk.

selvä ero siinä missä se on tehtävä, ja uskollisesti pitää kiinni pääasiasta, siitä että Jeesuksen Kristuksen henkilössä ruumiillistuu kokonaan uusi todellisuuksien ja normien maailma, joka "ei ole noussut kenenkään ihmisen mieleen" ja joka sisältää "kaikkien arvojen uudelleenarvioinnin".

Tätä kokonaan uutta, joka tulee Jeesuksessa Kristuksessa ilmi, ei löydetä "vertailemalla" uskontojen totuus- ja arvosisältöä. Se löydetään vain antautumalla hänen löydettäväkseen ja kokemalla, että suomut näin putoavat silmistä. Siksi "kääntymyksellä" on kristillisessä julistuksessa keskeinen asema porttina tähän uuteen. Siksi myös kutsun "kääntymykseen" on kuuluttava kristikunnan sisäpuolella yhtä voimakkaasti kuin "muiden" uskontojen piirissä, sillä kääntymys ei merkitse kääntymistä kristinuskoon, vaan kääntymistä Jeesuksen Kristuksen puoleen.

Tästä totaalisesti uudesta ei suinkaan seuraa, ettei "muissa" uskonnoissa olisi mitään totuutta tai mitään arvoja tai että ne kuvastaisivat pelkkää jumalankielteisyyttä tai kapinamieltä. Päinvastoin, sen kokonaan uuden maailman valossa, joka on Jeesuksessa Kristuksessa, käy mahdolliseksi nähdä selvemmin se, mikä on aitoa ja totta. Tämä ei kuitenkaan vähimmässäkään määrässä kumoa väitettäni, että Jeesuksen Kristuksen ja hänen totuutensa valossa uskonnot syvimmältä olemukseltaan ovat "erheitä". Tätähän nimitin itselunastukseksi, itsevanhurskautukseksi ja itsepyhitykseksi. Viittasin myös lyhyesti "armon" käsitteeseen, jotta olisimme selvemmin tajunneet käsityksissä vallitsevat eroavuudet. Niin suuri kuin "armon" merkitys onkin buddhalaisuudessa ja hindulaisuudessa, buddhalaisuudessa sitä aina suositellaan "helpompana" pelastustienä, jonka yksilö valitsee omaa henkilökohtaista pelastustaan varten, koska hänelle alemmalla henkisellä kehitystasolla olevana ei "vaikeampi", "oikea" tie sovi. Sen valitsevat hengen aristokraatit. "Armosta" on runoiltu ja kirjoitettu sykähdyttävästi hindulaisten "bhakti"-uskontojen piirissä. Mutta ei ole lupa sulkea silmiään siltä tosiseikalta, että "armo" tässä viittaa yksinomaan Jumalan omaan suhteeseen yksityiseen sieluun. Kun puhutaan Jeesuksen Kristuksen valossa ja siis autenttisesti kristillisesti Jumalan "armosta", sillä tahdotaan sanoa jotakin vallan muuta. Vaikka käytetäänkin samaa sanaa (armo), ei silti kuvata samaa asiaa. Jeesuksen Kristuksen valossa armolla tarkoitetaan, että hän kantaa maailman synnit, että on kysymys koko maailman lunastuksesta ja uudistuksesta. Mitä tulee "armon" asemaan jo mainituissa bhakti-uskonnoissa, voidaan niissä ja kristillisessä pietismissä todeta paljon samankaltaisuuksia.

Mainittakoon vielä toinen, usein pohdittu esimerkki: Vastaako sana "rakkaus" sellaisena kuin sitä yleensä käytetään buddhalaisuudessa, samaa kuin kristillisessä kielenkäytössä? (Jumalan rak-

kaus ja lähimmäisenrakkaus, esim. Joh. 3: 16, vuorisaarna, Matt. 22, 37—40, 1 Kor. 13). Buddhalaisessa kirjallisuudessa säilyneet buddhalaisten munkkien ja nunnien mietelauseet tekevät syvän vaikutuksen, mutta siitä huolimatta joutuu toteamaan, että buddhalaisessa "rakkaudessa" (maitrī tai mettā) on kysymys jostakin aivan muusta kuin siinä "rakkaudessa" (agapè), joka ruumiillistuu Jeesuksessa Kristuksessa. Buddhalaisuudessa se on nirvanaa tavoittelevalle ihmiselle keino irtautua maailman kahleista. Se ilmenee universaalisen hyvän tahdon säteilynä ja altruististen tekojen suorittamisena. Se on hyvin kaunista. Eräissä suhteissa se on myös saavuttanut erinomaisia tuloksia, mutta ei voi väittää, että se olisi samaa kuin Jeesuksessa Kristuksessa ilmestynyt "rakkaus". Viime mainittu ei missään mielessä ole "itselunastuksen" apuneuvo, vaan se on Jumalan rakkautta ja rakkautta Jumalaan, joka on rakkauden korkein ja ensimmäinen tavoite, ja rakkautta lähimmäiseen lähimmäisen vuoksi, kaikkeen, mikä on kadonnutta ja tomuun poljettua, kaikkeen mikä aitoudessaan on suurta. Se on kiitollista Jumalan heijastamista, hänen, jonka olemusta rakkaus o n.[1])

Kenties asian ymmärtämistä auttaa, jos kokoamme nämä ajatukset seuraavasti: "Erheen" tutkitseminen itselunastuksen, itsevanhurskautuksen ja itsepyhityksen käsitteillä perustuu näkemykseen, joka voi syntyä vain Jeesuksen Kristuksen valossa. Tarkoitan tällä sitä, että juuri suurten uskontojen syvimmissä tavoitteissa ihmisen koko ristiriitainen arvoituksellisuus, hänen suuruutensa ja hänen kurjuutensa, hänen kurottautumisensa korkeuksiin ja hänen saatanallinen demonisuutensa, hänen väliasemansa enkelin ja eläimen välillä, e i p ä ä s e esiin, koska perusasia, jota Raamattu nimittää "synniksi", ei koskaan saa todellista merkitystään. Sitä ei tosin sivuuteta, vaikka usein käytetään toisia käsitteitä, mutta yleensä se jää sivuseikaksi eikä muodostu koskaan keskeiseksi kysymykseksi, joka vaatisi vastausta. Sen tähden näiden uskontojen t ä y t y y erehtyä siinä, mitä ne pitävät syvimpinä tarkoitusperinään. Ne erehtyvät, koska ne juuri ihmisen perusongelman suhteen ovat sokeita. Kun ne eivät ota sitä todella vakavasti, ne muodostuvat erilaisiksi pakoilmiöiksi. Toisin sanoen, uskonnoissa ei realistisesti ja täydellisesti pureuduta "ihmisen" ongelmaan. Tässä on selitys myös seuraavaan (voin tässä vain viitata siihen): Sen aivan oikeutetun suuttumuksen lisäksi, minkä kristinusko usein uskontona herättää, aiheuttaa Jeesuksessa Kristuksessa ilmoitetun, Jumalaa, ihmistä ja maailmaa koskevan totuuden julistus — joka asettaa keskeiseksi asiaksi esim. anteeksi-

---

[1]) Äskeisessä liityin W. Freytagin kauniiseen teokseen The Gospel and the Religious, s. 17. I.U.C. Research Pamphlets no. 5.

annon, sovituksen jne. — myös periaatteellista suuttumusta ja loukkaantumista ja tulee aiheuttamaan sitä vastakin.

Siksi myös antautuminen Jeesukselle Kristukselle todella merkitsee pesäeroa omasta uskonnollisesta menneisyydestä, oli se kuinka loistava tahansa. Kristillisen kirkon velvollisuus on vaatia tätä eroa, koska Kristuksen on tultava julkisesti tunnustetuksi.[1])

Tosin monissa herättää paheksumista, kun "muita" uskontoja (ja samalla suurta osaa "kristinuskosta") kuvataan periaatteellisesti erheiksi ja itselunastuksen, itsevanhurskautuksen ja itsepyhityksen erilaisiksi ilmentymiksi. Parhaita kirjoja, jotka meille opettavat, että tämä luonnehdinta on oikea, eivät mielestäni ole "toisia" uskontoja käsittelevät luotettavat käsikirjat eivätkä liioin selittävät teokset, joissa koetetaan kuvata uskontoja niiden yhtäläisyyksien ja eroavuuksien valossa. Parhaat ovat aivan toisenlaisia kirjoja, tuntemattomia, vähän luettuja ja usein heikosti arvostettuja, nimittäin buddhalaisen, hindulaisen ja muhamettilaisen maailman rehellisten, Jumalaa etsivien edustajien teoksia, edustajien, jotka todella ovat kohdanneet Jeesuksen Kristuksen. Näissä toeksissa he ovat tehneet tiliä etsimisestään ja löytämisestään, kääntymisestään, Jeesuksessa Kristuksessa olevan "uuden maailman" "näkemisestään" ja "käsittämisestään", mikä pakotti heidät jättämään "vanhan maailman". Näiden teosten luku ei ole kovin suuri, ja useimmat ovat sangen vaikeasti saatavissa. Mutta dokumentteina ne ovat arvokkaita, sillä ne eivät kerro vain "uskonnosta" toiseen siirtymisestä (mikä usein ei olekaan vain lyhyt siirtymävaihe), vaan henkisestä vaelluksesta, jonka päätepisteenä on täydellinen kääntyminen. Tällaisina niiden pitäisi kuulua uskontotieteelliseen kirjallisuuteen, mutta siitä olemme vielä kovin kaukana.

Kristinuskon suhde "toisiin" uskontoihin ei ole niin yksinkertaisesti — kuin usein esitetään — selvitettävissä sellaisilla käsitteillä kuin: saman jumalallisen ilmoituksen eri "askelmia". Havainnollistaakseni tätä kohtaa ja syventääkseni edellä esittämääni lainaan muutamia lauseita tunnetun intialaisen kristityn, tohtori P. Devanandanin artikkelista.[2]) Hän sanoo: "Kun hindu puhuu hindun kristityksi tulemisesta, hän tarkoittaa sillä tiettyjen arvok-

---

[1]) Tästä on johdettavissa myös lähetystyön velvoitus ja oikeutus, sillä näin sen vaikutus on lujemmin ankkuroitu, kuin jos siitä sanotaan — demokraattisessa yhteiskunnassahan ei voi eikä tietenkään saa olla toisin —, että jokaisella on vapaus ilmaista "uskonnollinen" vakaumuksensa ja levittää sitä lain ja järjestyksen sallimissa rajoissa.

[2]) Ks. Ecumenical Review, 1956, ss. 307—324.

kaiden kristillisen uskon totuuksien omaksumista. Hindun näkökulmasta tällainen ei-hindulaisten aineisten ottaminen hindulaisuuteen on täysin mahdollista, kristitylle ei. Hindulle ei olisi mahdollista — mikäli hän haluaisi pysyä hinduna — tunnustaa Jeesuksen Kristuksen ehdoton herruus omassa elämässään. Sehän merkitsisi, että kaikki olisi asetettava Jeesuksen Kristuksen tuomittavaksi. Kun siis hindu oletetaan, että hänelle on mahdollista omaksua kristinusko ja silti jäädä hinduksi, niin se, mitä hän omaksuu, ei ole kristinusko sellaisena kuin kristitty sen käsittää, vaan kristinusko sellaisena kuin hindu sen mielellään näkisi." Toisin sanoen, uskonnollisesta avarasydämisyydestä hindu mielellään ottaisi kristinuskon aineksia hindulaiseen vakaumukseensa, tunnustautuisi niihin, jopa rehellisesti kunnioittaisi Kristusta Râman ja Krišnan rinnalla. Mutta silloin käy ilmi, että juuri hänen tyypillisesti hindulainen uskonnollinen asenteensa, jolla on juurensa hindulaisuuden ytimessä, estää häntä näkemästä, että Jeesus Kristus vaatii täydellistä antautumista, kääntymistä puoleensa, mikä on jotakin aivan muuta kuin uskonnollinen avarasydämisyys. Hindu ei näe totuuskysymystä sellaisena, kuin sen asettavat Kristus ja kristinusko. Päinvastoin, uskonnollinen avaramielisyys sivuuttaa totuusongelman, olematta siitä lainkaan tietoinen. Uskonnollinen suvaitsevaisuus on kovin toivottavaa jokaiselle, olipa hän kristitty, hindu tai kuka tahansa, silloin kun on kysymys toisen henkilön uskonnon oikeasta arvioinnista. Mutta, niin kuin yllä oleva lainaus osoittaa, se kadottaa helposti näköpiiristään sen, mikä toiselle on hänen uskontonsa kaikkea hallitseva ydin.

Mitä tulee Jeesukseen Kristukseen, jossa totuus ruumiillistuu, täytyy tapahtua jotakin ratkaisevaa ja mullistavaa, kun hänet hyväksytään. Häntä ei voida ympätä omaan, valmiiseen uskonnolliseen "järjestelmään", jolla on jo tietyt tavoitteensa ja periaatteensa, sillä hän murtautuu ulos kaikista uskonnollisista "systeemeistä", olivatpa ne ei-kristillistä tai kristillistä alkuperää.

Kuten huomaamme, sana "erhe" ei luonnollisesti vielä kerro kaikkea. Siksi olen nimenomaan osoittanut, että tämä periaatteellinen ilmaisu vaatii tarkentamista, ja kuvatessani tätä erhettä olen juuri viitannut eräisiin sen vivahteisiin. Sitäpaitsi tämä jo kävi ilmi sanottaessa, että uskonnot "syvimmältä olemukseltaan" — eivät siis kautta linjan — Jeesuksen Kristuksen valossa osoittautuvat erheiksi.

Kuten jo on käynyt ilmi, ei siis tämä yleisperiaatteellinen väite tietenkään voi tarkoittaa, että "muita" uskontoja kokonaisuutena, kaikkinensa olisi pidettävä erheinä. Mutta ei myöskään saa olla niin naiivi, että kuvittelee mahdolliseksi yksiselitteisen tavaraselosteen tekemisen, jossa kaikki muiden uskontojen väittämät ja

ilmiöt voitaisiin kauniisti ryhmittää kahteen palstaan: erheet ja oikeat. Tämä veisi harhaan. Eräs toinen menettely näyttää oikeammalta ja oikeudenmukaisemmalta. Joka tapauksessa pitää mielestäni väitteen, että uskonnot ovat *erheitä*, jäädä voimaan. Tämän lisäksi täytyy mielestäni kuitenkin yhtä painokkaasti sanoa, että uskonnot huolimatta tästä perustavaa laatua olevasta erheestä ovat inhimillisen toiminnan alue, jolta — jopa "erheestäkin" — Jumalan *jalanjäljet* ovat löydettävissä ja tunnistettavissa. Tämä pätee *juuri* silloin, kun tällaiseen uskontoon pyritään tutustumaan Jeesuksen Kristuksen valossa, joka paljastaa itselleen sukua olevan eikä sammuta edes suitsevaa kynttilänsydäntä. Sitäpaitsi — ja tämä on yhtä tärkeää — uskonnot ovat aitoa pyrkimystä, joka monessa (ei jokaisessa) suhteessa tähtää Jeesukseen Kristukseen, joka on "täynnä armoa ja totuutta". Näin on siitä huolimatta, että kaikissa uskonnoissa (myös kristinuskossa) on jälkiä inhimillisestä, jopa alhaisesta. Tutustuessaan ennakkoluulottomasti uskontoihin ei voi olla panematta merkille ihmisen suurta lahjakkuutta, joka niissä tulee näkyviin. Se ilmenee hänen rehellisessä pyrkimyksessään, hänen ajattelunsa ja uskontoon perustuvan kulttuurinsa ylevyydessä ja syvällisyydessä, hänen kyvyssään olla asiallisen rehellinen, hänen usein sankarillisessa valmiudessaan uhrata kaikki "totuuden", "korkeimman hyvän", tämän "kallisarvoisen helmen" saavuttamiseksi. Samalla kuitenkin järkyttyneenä huomaa, että ihminen (jälleen kristinusko mukaanluettuna!) juuri näissä pyrkimyksissään ja saavutuksissaan voi myös tehdä virheitä, suistua raiteiltaan ja vajota alennustilaan, niin että tuloksena usein on ihmisen häpäiseminen.

Jos tahtoisimme perusteellisesti käsitellä Jeesuksen Kristuksen valossa mainittuja pääpiirteitä, perustavaa erhettä, Jumalan jalanjälkiä, jaloja pyrkimyksiä ja ylevää luomiskykyä, häpeällistä eksymistä, saisimme kirjoittaa useita teoksia. Mielestäni annetut viitteet riittävät selvittämään tarkkaavalle lukijalle, millaisena näen ongelmamme.

Sanotusta käy toivottavasti myös ilmi, että kristinuskon on, milloin siitä tulee kysymys, rauhallisesti otettava kannettavakseen syytös eksklusiivisuudesta. Tai sanokaamme paremmin: Jeesus Kristus on Jumalan *ilmoituksena* samalla kertaa eksklusiivinen ja inklusiivinen. Tämän me näemme selvästi evankeliumeista, missä se on kiteytetty mm. seuraavaan kahteen ilmaisuun: "Joka ei ole minua vastaan, on minun puolellani" ja "Joka ei ole minun puolellani, on minua vastaan."

Väärinkäsitysten välttämiseksi sanottakoon vielä kerran — ehkä tarpeettomasti — ettei kristinusko historiallisena uskontona ole oikeutettu ilman muuta pitämään itseään eksklusiivisena uskontona.

Eräitä huomioita islamista ja Israelista:[1]) Edellä olevissa kuvauksissa olivat esillä etupäässä ne Aasian suuret uskonnot, jotka ovat pelastususkontoja, ja islamin sekä juutalaisten uskonnon tarkastelu jäi vähemmälle. Siksi täytyy kahdestakin syystä vielä lisätä eräitä huomautuksia viime mainituista. Ensiksikin: joku on varmaan saattanut lukiessaan sanoja ”itselunastus” jne. ajatella: ”Pitääköhän tämä paikkansa islamiinkin nähden?” Ehkä on myös kyselty: ”Entä miten on juutalaisten uskonnon laita?” En tällä niinkään tarkoita ”Israelia”, vaan erästä juutalaisten uskonnon myöhäisempää vaihetta, nimittäin judaismia. Nämä kysymykset ovat ymmärrettäviä, sillä asialla on islamissa ja judaismissa toinen luonne kuin Aasian uskonnoissa. Islamissa sen vuoksi, että lopullinen ratkaisu korkeimman hyvän saavuttamisessa riippuu Allahista, kaikkivaltiaasta ja laupiaasta, joka toiminnassaan on arvaamaton. Tämä ei kuitenkaan kumoa tosiasiaa, että islam ennen kaikkea on lakiuskonto, jossa kaikki riippuu uskovan ponnistelusta ja siitä, miten hän täyttää jumalallisen lain määräykset. Sitä voisi luonnehtia uskonnoksi, joka on verhotun itselunastuksen, itsevanhurskautuksen ja itsepyhityksen sävyttämä. Tämän vuoksi se ei lopultakaan seiso tukevalla perustalla. Islam ei ole pelastususkonto eikä voikaan sitä olla, koska sen ilmoitus ei ole Allahin itseilmoitus, vaan laki, joka ihmisille ilmoittaa Allahin käskyt ja kiellot. Tietoinen ja erittäin voimakas monoteismi, joka on islamin ylpeys ja jolla on paljon yhtäläisyyttä profeetallisen, raamatullisen Jumalaa koskevan julistuksen kanssa (tässä suhteessa voisi mainita muitakin yhtäläisyyksiä), poikkeaa kuitenkin ratkaisevasti raamatullisesta ”monoteismista” siinä, ettei islam ole pelastususkonto eikä tunne Raamatun keskeisiä ajatuksia Jumalan valtakunnasta. Siksi on mahdotonta rinnastaa Allahia ja Jeesuksen Kristuksen Jumalaa ja Isää, vaikka molemmat edustavatkin ”monoteismia” ja ”teismiä”.

Judaismissakin pyhän, armahtavan Israelin Jumalan osuus on huomattava. Kuitenkin tällä käsitteellä on täysin erilaisesta jumalakuvasta johtuen toisenlainen luonne kuin islamissa. Lainkuuliaisuuden uskontona judaismi epäilemättä on itselunastuksen uskonto. Tälle judaismille Paavali osoitti tutut vaihtoehtonsa: Lain täyttämisen kautta vai uskon kautta Kristukseen? Omat teot vai Kristuksen teko? Kaikki hänen selityksensä pyrkivät osoittamaan

---

[1]) Väärinkäsitysten välttämiseksi huomautan, ettei ”Israelilla” tarkoiteta nykyistä Israelin valtiota, vaan Israelin ilmoituskansaa. Nämä kaksi on tarkoin erotettava toisistaan, vaikka tunnettaisiinkin sympatiaa Israelin valtiota kohtaan. Sympatia ei kuitenkaan estä kohdistamasta tähän valtioon kritiikkiä tai ymmärtämästä ”arabialaista” katsantokantaa.

mahdottomaksi itselunastuksen ja itsevanhurskautuksen tien. Tähän voi tutustua Uuden testamentin avulla.

Toinen syy siihen, että liitämme yleisesitykseemme eräitä erityishuomautuksia on seuraava: islam ja Israel (joka on paljon laajempi kuin judaismi) ovat kumpikin omalla tavallaan erityisasemassa kristinuskoon ja kirkkoon. Tai paremminkin päinvastoin: kristinusko — tai kristillinen kirkko — on islamiin ja Israeliin nähden toisessa asemassa kuin muihin uskontoihin.

Islamin kohdalla syyt tähän ovat ensisijaisesti historiallisia. Islam syntyi kristinuskon jälkeen uutena ilmestyssanomana ja itsenäisenä uskontona (ajanlaskumme mukaan 600-luvulla). Sitäpaitsi ympäristö, jossa islam syntyi ja muodostui itsenäiseksi uskonnoksi, oli voimakkaasti "kristillisten" ja "juutalaisten" ajatusten läpitunkema. Vanhaa ja Uutta testamenttia sekä juutalaisia ja kristillisiä käsityksiä tunnettiin vain pintapuolisesti, usein virheellisesti ja epätarkasti. Tärkeintä on kuitenkin, että islam Koraanin ilmoitustodistuksen nojalla asettuu viimeisenä ja lopullisena ilmoituksena ja uskontona kristinuskon ja juutalaisuuden yläpuolelle. Jopa lähtökohdissaan islam hylkää nimenomaisesti sekä kristinuskon että juutalaisuuden. Sen sijaan Aasian uskontojen "opit" ja "pyhät kirjoitukset" eivät tiedä mitään kristinuskosta. Käsityksensä suhteestaan kristinuskoon ja juutalaisuuteen islam ilmaisee perussäännössä, ettei kristittyjen ja juutalaisten, erotuksena "pakanoista", tarvitse kääntyä islaminuskoon, koska he ovat "kirjan kansaa", ts. heillä on ilmoituskirja. Muhammedin jälkeen syntynyt muhamettilainen valtio salli sen vuoksi "suojatuiksi" kutsumiensa kristittyjen ja juutalaisten elää yhteiskunnassa toisen asteen kansalaisina. Lopuksi on mainittava vielä eräs seikka islamin ja kristinuskon suhteesta: varhaiselta keskiajalta lähtien muhamettilainen valtio ja eurooppalainen kristikunta olivat keskenään aseellisessa (ristiretket) ja henkisessä taistelussa. Viime mainittua ei voinut välttää, sillä islam harjoitti terävää kristinuskoon (ja juutalaisuuteen) kohdistuvaa kritiikkiä. Tämä "henkinen taistelu" on samalla eräs kirkon historian häpeällisimpiä piirteitä. Jotta päästäisiin todella rehelliseen keskinäiseen ymmärtämiseen, on molemmin puolin, sekä kristinuskosta että islamista, raivattava kokonaisia väärinkäsitysten vuoria. Tämä on tehtävä, joka vaatii kummaltakin osapuolelta kärsivällisyyttä ja rehellisyyttä.

Suhde Israeliin on taas aivan toisenlainen, paljon syvällisempi. Israelkin kuuluu Raamatun mukaan Jumalan ilmoituksen alaisuuteen, nimenomaan koska Jumalan ja tämän kansan välillä on liitto. Jeesus Kristus on juutalainen, Israelin kansan jäsen, ja Israelin Messiaana (vaikkakin aikansa juutalaisten hylkäämänä) hän on koko maailman Messias. Jumala, joka ilmestyi Jeesuksessa

Kristuksessa, pitää Israelin edelleen liitossaan. ”Vanha” ja ”uusi liitto” jäävät siis yhdessä Jumalan ilmoituksen. Kirkko ei ole korvannut tai syrjäyttänyt Israelia. Paavalin sanojen mukaan (Room. 11, 17) kirkko on Jumalan vanhaan liitonpuuhun oksastettu haara. Siitä on tullut ”kansojen” (pakanain) kirkko, mutta se on kutsuttu julistamaan Jeesuksen evankeliumia kaikkina aikoina, myös nykyajan juutalaisille. Tämä kirkon omalaatuinen suhde Israeliin, johon se on liitetty saman Jumalan ilmoituksen kautta, kuuluu kirkon luonteeseen. Kristillinen kirkko on vain usein unohtanut sisäisen yhteytensä Israeliin ja on kohdellut sitä epäinhimillisesti, kirkolle syvästi häpeällisellä tavalla. Vasta viimeksi kuluneiden 25 vuoden aikana on tässä suhteessa nähtävissä todellista muutosta.

Kristillisen kirkon ainutlaatuinen suhde Israeliin ja sen erikoinen suhde islamiin eivät siis missään tapauksessa sulje pois evankeliumin julistusta, Jeesuksen Kristuksen julistamista näiden ”uskontojen” ja niiden kannattajien keskuudessa. Evankeliumi on universaalinen, ts. se on voimassa koko maailmassa, ja sen kohteena on koko maailma. Se, joka yrittäisi erottaa tästä Israelin tai islamin pois, joutuisi ennen pitkää toteamaan, että hänen silloin olisi erotettava loputkin, sillä jokainen uskonto tahtoo löytää oman tiensä Jumalan tai ”Sen” luo ja puolustaa omaa uskonnollista ja sivistyksellistä luonnettaan.

Kuitenkin, tarkasteltaessa sitä tosiasiaa, että kirkko juuri suhteessaan Israeliin ja islamin maailmaan on vetänyt päällensä erittäin raskaan syyllisyyden, on sen välttämättä tunnustettava itselleen, että niiden parissa vallitsee hyvin ymmärrettävä ja syvälle juurtunut torjunta ja vihamielisyys Jeesuksen Kristuksen julistamista kohtaan, minkä kristillisen kirkon oma käyttäytyminen on herättänyt. Valaiseva ohjenuora suhtautumiselle sekä Israeliin että muhamettilaiseen maailmaan saadaan amerikkalaisen rabbin, Stephen S. Wise’n sanoista: ”On vain yksi voima maailmassa, joka voisi saada juutalaiset pitämään Jeesusta omanaan (ja hän on heidän omaisuuttaan), ja se on kristittyjen aito lähimmäisenrakkaus.”

5. luku

ONKO KRISTINUSKO ABSOLUUTTINEN?

Tarkkaavainen lukija, joka myös osaa lukea rivien välistä ja jolta ei ole jäänyt huomaamatta kristinuskoon kohdistunut kritiikkini, ei hämmästy, kun vastaan otsikkomme kysymykseen jyrkästi: ”Ei.” Kuitenkin lienee oikeutettua vaatia lähempiä selityksiä. Ehkä ne ovat myös sikäli hyödyllisiä, että siten saadaan hie-

man valoa niihin seikkoihin, joissa käsitykseni mukaan vallitsee sekaannus. Jyrkkä kieltoni perustuu siihen, mitä olen edellä selittänyt "kristinuskosta" konkreettisena ja historiallisena ilmiönä — tällaisena se on yksi suurista uskonnoista, täysin rinnastettavissa muihin uskontoihin. Näin ei ole mitään mieltä väitteessä, että kristinusko päinvastoin kuin "muut" uskonnot olisi "tosi" uskonto. Absoluuttisessa mielessä ei ole mitään absoluuttista uskontoa. Rehellisesti tarkastellen on vain uskontoja, jotka — joskin eri tavoin — edustavat totuuden ja erheen selvittämätöntä vyyhteä. Tämä on syytä muistaa, sillä eräät "edistysmieliset" kristityt ja monet kristinuskosta ja kirkosta vieraantuneet "modernit" ihmiset hyvin mielellään toteavat: "Älkää selittäkö, että olisi vain yksi tosi uskonto; kaikki uskonnot ovat tosia." Tämä ilmaistaan näin, koska asianomaiset tuntevat itsensä järkevän asenteensa ja "moderniutensa" vuoksi uhatuiksi. Uhkana on luulo, että mielipidettä "kristinusko on kertakaikkiaan ainoa tosi uskonto" pidetään ainoana ja oikeana kristillisenä asenteena. Tästä ilmenee, miten tarpeellista on puuttua kysymykseen, onko kristinusko absoluuttinen.

Koetamme nyt tämän kysymyksen kohdalla porautua hieman syvemmälle, pitäen koko ajan kiinni valitsemastani totuuden kriteeriosta. Sen tuomion alaisia ovat kaikki uskonnot, myös kristinusko. Tästä kysymyksestä on paljon keskusteltu joitakin aikoja sitten, etenkin vuosisatamme ensi neljänneksellä, vaikkakin pohdiskelu etupäässä rajoittui teologien piiriin. Uskontotieteen valtava nousu saattoi monet sisäiseen hätään. Erittäin kyvykkäät miehet osallistuivat tähän epämääräiseen ajatustenvaihtoon. Kolmenkymmenen viime vuoden aikana keskustelu on huomattavasti laantunut. Nyt se uinuu, mutta ei ole kuollut. On vielä kysymys yhdestä asiasta, joka salaisesti askarruttaa monia tai josta he ovat epätietoisia. Kun kirjamme aihetta nykyisin on selvitetty uudella, paljon laajempia piirejä koskettelevalla tavalla, kuuluu vastaväitteitä: "Mutta kristinuskohan on absoluuttinen" tai "Siispä kristinusko ei ole absoluuttinen." Tällaisissa kysymyksissä piilee paljon enemmän pelkoa ja epävarmuutta kuin ollaan valmiit tunnustamaan. Tai sitten singotaan rauhallisen Siionin kansalaisen säikäyttämiseksi sanat: "Eihän kristinusko ole absoluuttinen, kuinka sellaisia puhut!"

Mitä oikeastaan tarkoitetaan sanalla "absoluuttinen"? Sillä tahdotaan ilmaista ehdotonta, virheetöntä, ohjeellista ja auktoritatiivista. Tätä tarkoitetaan puhuttaessa "absoluuttisesta totuudesta" tai "absoluutista" kaiken ajattelun perimmäisenä käsitteenä, joka samalla ylittää kaiken ajattelun.

Tästä seuraa, ettei siitä mitään muuta voikaan sanoa. Ihmisellä on parantumaton kaipuu "johonkin absoluuttiseen", vaikkapa se

ilmenisi siten, että hän epäilee kaikkea. Hän ei näytä tulevan toimeen ilman "kiintopistettä", ilman "varmuutta". Mutta samalla paljastuu, mikä vastakohtaisuuksien kokoelma ihminen on. Tehdäkseen absoluuttisen kaikissa oloissa varmaksi, hän pyrkii sen vielä todistamaan vastaansanomattomasti. Ajateltakoon yrityksiä, joiden tarkoituksena on todistaa järjelle Jumalan olemassaolo. Tällaiset todistelut on punnittu ja kevyiksi havaittu, vaikka ne epäilemättä silloin tällöin voivatkin palvella meitä inhimillisessä sopertelussamme ja haparoinnissamme. T o d i s t e i k s i ne kuitenkin ovat arvottomia. Todistelemalla jotakin absoluuttiseksi ihminen syöksyy jälleen uuteen vaikeuteen, sillä hän havaitsee, että absoluuttinen on lainannut absoluuttisuutensa korkeammalta instanssilta, josta käsin se muka todistetaan oikeaksi, joten absoluuttisen koko absoluuttisuus loogisesti ottaen sortuu siihen. Entä mikä on tämä korkeampi instanssi? Se on ihmisen järjellinen arvostelukyky, siis järki, eikä se relatiiviselle ihmiselle kuuluvana voi olla absoluuttinen, sitäkin vähemmän, kun eri ihmisten järjenmukaisissa arvioinneissa järki saattaa puhua sangen vastakkaisilla tavoilla. En voi tässä jatkaa tätä teemaa. Mikäli koettaisin, olisi minun rehellisyyden vuoksi analysoitava kaikki suuret ajatussuunnat idästä länteen. Vähäiset huomautukseni vain osoittavat, että ihminen on joutunut noidankehään. Hän janoaa absoluuttisuutta. Muuta hän ei voi. Jos hän menettää tämän janonsa, hänelle on tapahtunut jotakin arveluttavaa.[1]) Mutta juuri tässä janossaan, joka pakottaa hänet pitämään kiinni absoluuttisesta ja ennen kaikkea t e k e m ä ä n sen kerta kaikkiaan "varmaksi", hän tuhoaa ja kadottaa sen. Onko sitten ihme, että hän tämän jälkeen yrittää itse t e h d ä "absoluutteja". Raamattu käyttää sumeilematta nimitystä "epäjumalat". Aikanamme niin suuren suosion saaneet ja innokkaasti esitetyt "myytit" ja "ideologiat" sekä monet "järkkymättömät prinsiipit", ovat tällaisia t e h t y j ä "absoluutteja" ja siten "valheabsoluutteja" tai vielä paremmin: epäjumalia. Mutta näiden kaikkien takana piilee uskonnollinen kaipuu. Kristinusko uskontona on muiden uskontojen tapaan kokonaisuus, joka on muodostunut inhimillisistä käsityksistä ja asenteista ja joka kuten kaikki inhimillinen "katoaa", eikä siis mitenkään voi olla absoluuttinen.

Epäabsoluuttisesta luonteestaan huolimatta kulttuureissa ja uskonnoissa on ikuisia arvoja. Tämän toteamuksen voi tietysti oikeutetusti ja perustellusti tehdä vain se, jolle periaatteet, ylevät ihmisen luomukset, järki, sattuma, edistys jne. eivät edusta korkeinta arvoa, vaan joka uskoo iankaikkiseen Jumalaan ja hänen tuo-

[1]) Aikamme vakavimpiin sairauden oireisiin kuuluu todellisen nälän puute eli valenälkä.

mioonsa. Kuitenkin juuri tämä tekee hänelle selväksi kaikkien inhimillisten ilmiöiden suhteellisuuden, uskonnot mukaanluettuna.

Kriteeriomme valossa on sittenkin tehtävä ero kristinuskon ja ”muiden” uskontojen välillä. Tällaisenakin kristinusko nimittäin eroaa muista uskonnoista — vaikka sille ei mikään inhimillinen olekaan vierasta[1]) — etupäässä siinä, että se on lähtöisin Jumalan ilmoituksesta Jeesuksen Kristuksen persoonassa.

Siihen voi ja täytyy kristinuskon uskontona yhä uudelleen palata ja antaa kutsua itsensä takaisin harhateiltä.

Käytännössä tämä usein tapahtuu kömpelösti, niin että kristinusko samalla saa osakseen oikeutettua kritiikkiä sekä ulkopuolisilta että kannattajilta. Eräs erittäin tärkeä seikka kristinuskon erikoisasemassa — ei niinkään nyt uskonto- ja kulttuurimuotona, vaan kristillisenä kirkkona — on se, että tämä kirkko on herransa Jeesuksen Kristuksen auktoriteetin alainen ja että sillä on lupaus Pyhästä Hengestä, joka johtaa ja lohduttaa, ja että se jatkuvasti voi saada valoa lahjaksi saamastaan Sanasta, Raamatusta. Kuinka paatunut ja tottelematon (aivan kuten Israelin lapset) se näistä etuisuuksista huolimatta usein saattaa olla, käy ilmi sen turmeltuneesta menneisyydestä ja nykyisyydestä. Mutta Jumalan armosta nämä etuoikeudet ovat ja pysyvät tosiasiana.

Kristinusko ei siis ole absoluuttinen. Ei se edes ole joka suhteessa ”paras” uskonto siinä mielessä, että se aina olisi löytänyt suhteellisesti parhaimman ja jaloimman ilmaisun uskonnolliselle totuudelle ja kokemukselle. Oleskellessani muiden uskontojen valta-alueilla panin usein merkille, että tietyt uskonnolliset tunteet ja tavat näissä uskonnoissa saivat paljon kauniimman ilmaisun kuin kristinuskossa. Mainittakoon muutamia esimerkkejä.

[1]) Historia opettaa, että kristinuskonkin piirissä koetaan itse tehtyjen ”absoluuttien” edellä kuvattuja tragedioita, jotka Raamatun valossa ovat ”epäjumalanpalvelusta”. Tämä kaikki on peräisin ylivoimaisesta ”varmuuden” tarpeesta, jo mainitusta lähtemättömästä uskonnollisesta kaipuusta, joka on harhautunut. Se että tätä tapahtuu kristinuskon piirissä, on pahempaa kuin että sitä on muissa uskonnoissa. Sanaa, jonka Jeesus pani Aabrahamin suuhun (Luuk. 16, 29): ”Heillä on Mooses ja profeetat, kuulkoot heitä!” on hieman muunnettuna käytettävä kristityistä: ”Teillä on Raamattu ja julistus Jumalan kaikki tuomitsevasta, puhdistavasta ja uudistavasta ilmoituksesta Jeesuksessa Kristuksessa; kuulkaa sitä!” Nämä erheet tekevät siis kristinuskon syyllisemmäksi, kuin mitä muut uskonnot ovat raskaine erheineen. Esimerkkejä itsevarmuudesta on yllin kyllin. Mainitsemme vain kaksi: kirkon erehtymätön oppiauktoriteetti; Raamatun erehtymättömyys. Nämä eivät saa eivätkä voi olla uskon perustus, koska Kristus, elävä Herra, eikä mikään dogmi, on uskon ja kirkon ainoa perustus. Nämä ”varmat” ovat siis vääriä varmuuksia ja johtuvat Jeesuksessa Kristuksessa tapahtuneen Jumalan ilmoituksen todellisen luonteen väärinymmärtämisestä, harhautuneista yrityksistä kunnioittaa häntä ja osoittaa hänelle uskollisuutta.

Se joka muhamettilaisessa maailmassa kokee, miten valloittavalla vakaumuksella tietoisuus Allahin suvereenista majesteettiudesta ja todellisuudesta ilmaistaan "Allahu akbarissa" (Jumala yksin on suuri), saa turhaan hakea vastaavaa kristinuskosta, jopa ylevimmistä, Jesajan 6. lukuun perustuvista liturgioista; ja kuitenkin juuri tämä luku yksin jo sisältää enemmän kuin Allahin absoluuttinen kaikkivalta ja ylevyys. Intian halki matkustava voi kohdata joukoittain pyhiinvaeltajia, jotka ovat niin intohimoisen uskonnollisen kaipuunsa valtaamia, että kristityn on tunnustettava, ettei sellaista ole vielä koskaan nähty kristillisen kirkon piirissä. Juuri kristittynä silloin tuntee itsensä Pyhän Hengen herättämän jumalankaipuun koskettamaksi.

Ilmaistakseni sanottavani joka suhteessa selvästi, lisään vielä seuraavaa: vaikkakin kristinusko jatkuvan Kristuksesta riippuvuutensa vuoksi on etuoikeutetussa ja epätavallisessa asemassa muiden uskontojen rinnalla, ja siksi myös ankaramman tuomion alainen — tosin sillä on myös parempi mahdollisuus saavuttaa pelastus — se on kuitenkin k o n k r e e t t i s e n a, h i s t o r i a l l i s e n a u s k o n t o n a m u i d e n u s k o n t o j e n tapaan hyvän ja pahan, toden ja erheen sekoitus. Tämä ilmenee jokaisessa uskonnossa eri tavalla, ja tätä tapaa on syytä tarkasti tutkia. Tämä hyvän ja pahan, toden ja erheen sekoitus on kiistämätön tosiasia, jonka pitäisi tehdä k a i k k i e n uskontojen edustajat nöyriksi ja rehellisiksi (ennen kaikkea itseensä nähden).

Tämän kaiken ei tarvitse järkyttää varmuuttamme siitä, että kuulumme kristikuntaan, sillä eihän ole kysymys kristinuskosta, vaan Jeesuksesta Kristuksesta kiinni pitämisestä, johon kristinusko erottamattomasti liittyy. Kuitenkin tämä tieto tekee meidät nöyremmiksi ja saa meidät kunnioittamaan toisia. Kristinusko ei siis ole absoluuttinen, vaan Jumalan ilmoitus Jeesuksessa Kristuksessa. H ä n ei tarvitse todistelujamme. Hän aivan yksinkertaisesti h a l l i t s e e ristiltä käsin, vaikka sitä ei yksikään myöntäisi.

Hän h a l l i t s e e ja pitää m e i s t ä kiinni. Ei ole meidän asiamme ns. todisteilla, joilla me petämme itsemme, varmistaa absoluuttista ja pitää siitä kiinni. Niin kauan kuin kristillinen kirkko julistaa t ä t ä ja opastaa ihmisiä tajuamaan, että yksin Jumalan ilmoitus, se että hän on antanut itsensä auttaa ihmisen syvimmässä hädässä, hänen (usein tiedostamattomassa) ahdistuksessaan, voimattomuudessaan ja hänen avuttomuudessaan, tulee kristinusko ja kristillinen kirkko kaikkine räikeinä huutavine puutteineenkin säilymään ja olemaan "paras" uskonto. Se tulee olemaan sitä, k o s k a s i i n ä o n e v a n k e l i u m i, ei siksi, että siinä kaikki olisi parhain päin.

Mikäli kävisi niin yllättävästi, ettei se enää julistaisi tätä eikä

ohjaisi ihmisiä siihen, täytyisi Pyhän Hengen poistua kirkosta ja kristinuskosta ja tehdä ne mauttomaksi suolaksi, joka enää kelpaa vain pois heitettäväksi ja ihmisten tallattavaksi.

Juuri sen vuoksi, että kristinusko ja kristillinen kirkko jatkuvasti ovat riippuvaisia Jumalan ilmoituksesta Jeesuksessa Kristuksessa, on kristinuskon ja kristillisen kirkon historia muiden uskontojen historiaan verrattuna vaikuttavampi ja värikkäämpi. Siihen tosin sisältyy paljon erheitä, mutta kuitenkin se on syvällisyydessään ja itsensä unohtavassa Jumalan ja lähimmäisen palvelussaan enemmän kuin muut uskonnot. Sillä jatkuvasti elävä ja voimakas Jumalan ilmoitus Jeesuksessa Kristuksessa pysyy sen elämänlähteenä ja kannustavana tutkaimena, jota vastaan se tosin usein potkii.

Järkkymättömyydessä, lujuudessa ja luotettavuudessa vain Jumalan ilmoitus Jeesuksessa Kristuksessa on absoluuttinen. S i i n ä on totuuden mitta. Hän, Jeesus Kristus, ja hänen valtakuntansa on maailmanhistorian salattu keskus ja päätepiste. Kun edellisessä luvussa sanoin, että kaikki uskonnot Jumalan Jeesuksessa Kristuksessa tapahtuneen ilmoituksen valossa ovat erheitä, huolimatta paljosta ylevästä ja ihailtavasta, meidän on muistettava, että Jumalan ilmoitus paljastaa juuri niiden tavoittteleman itselunastuksen, itsevanhurskautuksen ja itsepyhityksen ja asettuu vastustamaan niitä.

Kuten edellisessä luvussa mainittiin, ihminen etsii uskonnoista elämän uskallusta ja lunastusta, koska hän epämääräisesti tai ehkä selvästikin tietää olevansa tavalla tai toisella sidottu. Hän ajaa takaa omaa vanhurskautta, koska hän joko hämärästi tai selkeästi tajuaa, ettei hän syyllisyytensä vuoksi jää rankaisematta. Hän kaipaa itsepyhitystä, koska toivoo tietämättään tai tietoisesti "vapautusta", "korottamista" täydellisyyteen. Nämä pyrkimykset ovat usein yleviä ja valtavia, usein myös latteita, säälittäviä ja vastenmielisiä.

Tässä tulee näkyviin ihmisen uskonnollinen perusongelma, nimittäin pyrkimys puhtaaseen ja täydelliseen elämään sekä lujan, järkkymättömän perustan tarve. Tämä on itselunastususkontojen salainen käyttövoima, ylevien uskonnollisten luomusten, mutta myös niissä esiintyvän sokeuden ja säälittävien erheiden lähde.

Tämä "itse..." on niiden erehdys ja harha. Ne elävät näkemättä moraalis-uskonnollista tosiasiaa, jota nimitän "kummalliseksi kyvyttömyydeksi". Tämän voi ilmaista toisinkin: ihminen ei todellakaan voi ratkaista olemassaolonsa moraalis-uskonnollista perusongelmaa, nimittäin jumalasuhteensa (ja samalla myös itsensä ja lähimmäisten välisen suhteen) häiriintymistä, i t s e s t ä ä n k ä s i n, o m a s t a a l o i t t e e s t a a n. Se voi tapahtua vain Jumalan aloitteesta, ja tämä jumalallinen aloite pukeutui ajalli-

seen muotoon Jeesuksessa Kristuksessa. Vain Jumala tietää, mikä on meidän "pelastuksemme". Ihminen on kykenemätön määrittelemään todellista pelastustaan, vaikka hänen näkemyksellään "pelastuksesta" voikin olla syvällinen merkitys. Toiset uskonnot nimittävät itseään "pelastusteiksi". Tämä on niiden täydellinen erehdys, joskin niissä siitä huolimatta voi olla totuuttakin. Siinä, että Jumala tuli tähän inhimilliseen umpikujaan, on ilmoituksen i d e a n järjellisyys. Sisältönsä ja toteutumisensa puolesta se kuitenkin on kaiken järjellisyyden yläpuolella. Siksi Raamattu sanoo, kuten jo edellä lainasimme, että "a r m o ja totuus tulevat Jeesuksen Kristuksen kautta".

Sanoessani kaiken tämän en yritä vähimmässäkään määrin todistaa Jeesuksen Kristuksen totuutta. Sen voi vain elää todeksi persoonallisen ratkaisun kautta, nimittäin ottamalla Uuden testamentin mies vakavasti ja avautumalla hänelle. Tämä persoonallinen teko on ehdoton antautuminen. Hänestä voi, täytyy ja saa todistaa; mutta tämä ei ole samaa kuin yrittää todistaa oikeaksi häntä.

Lopuksi on tässä kirjassa vielä käsiteltävä eräs asia. Otan jälleen lähtökohdaksi kysymyksen.

Mikä asenne on siis "kristittyjen" nyt otettava tässä uudessa uskontojen kohtaamisessa, varsinkin kun he tulevaisuudessa varmaan yhä useammin henkilökohtaisesti tapaavat näiden uskontojen edustajia? Tehdessäni tämän kysymyksen ja koettaessani vastata siihen, suljen samalla erään kehän. Otimmehan lähtökohdaksi tosiseikan, että muut uskonnot eri syistä ovat tulleet "suuren" yleisön tietoisuuteen, herättävät kiinnostusta ja aiheuttavat odottamattomia seurauksia. Lisäksi totesimme, että kristinusko tästä syystä on tullut monille yhä vieraammaksi, joten monet "kristityt" ja "uskovat", jotka ovat rehellisiä ja uskollisia kirkon jäseniä, ovat hämmentyneet ja tulleet epävarmoiksi. He eivät tiedä, mitä mieltä heidän olisi tästä oltava ja mitä sanottava. He joutuvat kysymysten eteen, joihin he eivät tiedä selvää vastausta. Epäilemättä monia sokaisee tunne siitä, ettei kristinusko kenties pysty vastaamaan tähän vieraiden uskonnollisten näkemysten tulvaan. Nekin kaikki katsovat julistavansa totuutta. Opettava ja paljon puhuva on se tosiasia, että eräät jopa hyvin puhdasoppisten kirkkojen jäsenet vetäytyvät sivuun ja liittyvät niiden joukkoon, jotka iskevät solmun kahtia huomauttamalla: "Loppujen lopuksi kaikki uskonnot tarkoittavat samaa asiaa."

Tässä kirjassa on koetettu valaista asiaa ja selkeästi vastata asetettuihin kysymyksiin, myös tähän hankalimpaan kysymykseen: Onko siis kristinusko totuus vai ei?

Jokaiselle, joka on seurannut esitystäni tähän saakka, lienee käynyt selväksi, millä kannalla minä olen ja miten minä näissä

asioissa oppia saaneena miehenä ja vakaumuksellisena kristittynä tarkastelen asiaa. Samoin valkenee, miksi (kuten jo ensimmäisessä luvussa huomautettiin) nimi, jonka harkiten olen tälle kirjalle antanut, ei oman esitykseni valossa olekaan osuva: koska ei suinkaan kristinusko ole totuus, vaan Kristus, ja koska meidän on muistettava tämä ratkaiseva ero.

Tämä huonosti osuva sanamuoto valittiin aiheestamme käydyn keskustelun perusteella.

Palatkaamme nyt kysymykseen asenteestamme. Pitäisikö meidän tyytyä epätietoisuuteemme ja kyvyttömyyteemme ja palata lopultakin päiväjärjestykseen ja antaa Jumalan hoitaa asiansa? Vai olisiko meidän päinvastoin ryhdistäydyttävä ja puolustettava "kristillisiä" periaatteita? Kysyn tätä, vaikka toivonkin, ja olen melkein varma, ettei viime mainittua paljon tai ollenkaan tule tapahtumaan, ellei nyt satu mitään aivan odottamatonta.

Ensiksi tahdon sanoa, että meidän on rehellisesti katsottava silmiin tätä jatkuvasti lisääntyvää muiden uskontojen etenemistä, silloinkin kun se tapahtuu näiden uskontojen keskuudessamme harjoittaman lähetystyön muodossa.[1])

Tämän on nimenomaan tapahduttava vapauden ilmapiirissä, ja on oltava valmis solmimaan yhteyksiä, jotka ovat Jeesuksen Kris-

---

[1]) Olen todella pahoillani, että minun on puhuttava hieman toiseen äänensävyyn Hollannissa, Haag keskuspaikkanaan toimivasta Ahmadijja-lähetyksestä. Olen elämäni varrella ollut paljon tekemisissä Ahmadijja-lähetyssaarnaajien kanssa sekä idässä että lännessä ja olen usein tuntenut suurta kunnioitusta heitä kohtaan lähimmäisinä. Eräiden kanssa solmin jopa sydämellisiä ystävyyssuhteita. Kuitenkin minun on todettava, että heidän "lähetystyönsä", myös Hollannissa, usein on pelkkää "propagandaa". On nimenomaan kysymys asioita sekoittavasta propagandasta.

En väitä, että tämä olisi tietoista harhaanjohtamista. Tällaista oikeutta en voi itselleni ottaa. Mutta se antaa usein pinnallisissa lehtisissä väärän kuvan islamista (kristinuskosta puhumattakaan), jonka tulkinnassa se täysin nojautuu länsimaisiin käsityksiin eikä todelliseen islamin oppiin. Tämän lisäksi on liian vähän tunnettua, ettei Ahmadijjaa Intiassa ja Pakistanissa, mistä se on syntyisin ja missä sen päämaja on, huolimatta kaikesta sen antaumuksellisesta intoilusta "oikeauskoisen" islamin puolesta, tunnusteta muhamettilaisen "seurakunnan" todelliseksi jäseneksi. Minulla on oikeus esittää tämä huomautus s e n k i n t a k i a, että se Hollannissa harjoittaa kirjoituksillaan propagandaa käyttäen lainausta eräästä kirjoittamastani artikkelista vuodelta 1931, jossa lausun tunnustuksen sanoja Ahmadijjasta. Pysyn edelleenkin tämän lauseen sanamuodon takana, mutta kun sitä nyt on käytetty propagandatarkoituksiin, minulla on sitäkin suurempi velvollisuus todeta, että Ahmadijja-lähetys ennen kaikkea on propagandaa, joka monessa suhteessa vääristelee islamin katsantokantaa yhtä paljon kuin kristinuskonkin, eikä missään tapauksessa edusta islamin julistusta.

tuksen mielen mukaisia ja myös vastaavat ajallisia (kristinuskollekin tuttuja) demokraattisia käsityksiämme. Tällä tarkoitetaan, että on oltava oma itsensä, elettävä ja annettava toistenkin elää, ei kuitenkaan sellaisessa suvaitsevaisuuden hengessä, joka on välinpitämätön ja johtaa itsepetokseen ja hengen lamaantumiseen, vaan niin että etsitään ja vaalitaan yhteyksiä. K. Mannheim, tunnettu sosiologi, on eräässä luetuimmista teoksistaan (Diagnosis of our Time, 1943) kirjoittanut mieliinpainuvat sanat: "Suvaitsevaisuus merkitsee, että jokainen saa esittää oman mielipiteensä, mutta se ei merkitse sitä, etteikö jokainen saisi lujasti pitää kiinni omasta mielipiteestään. Vapaamielisyys on mennyt niin pitkälle, ettemme enää ole varmoja päämääristämme."

Kaiken todennäköisyyden mukaan tulevaisuudessa yhä suuremmassa määrin siirrytään henkilökohtaisiin tapaamisiin, ja se onkin aivan toista kuin kirjallisuuden tai kokousten antama kosketus. Mitä enemmän harjoitamme aivan tavallista, inhimillistä vieraanvaraisuutta ja autamme näiden vieraiden uskontojen edustajia, sitä parempi, sitä "kristillisempää" toimiutamme on. Suurimman osan todellisesta "keskustelusta", syvemmästä henkisestä välien selvittelystä, joka tästä kaikesta epäilemättä seuraa ja jonka täytyy seurata, joutuvat ne meistä hoitamaan, jotka eivät ole saaneet koulutusta ainoastaan näissä asioissa, vaan myös jossakin määrin teologiassa.

Ennen kaikkea teologeille avautuu tässä aivan uusi tehtävä, jonka täytyy liittyä aidosti inhimilliseen ja uskonnolliseen ajatustenvaihtoon ja uusien kristinuskon apologian muotojen löytämiseen (ilmaistaksemme jälleen kerran asian epätarkasti).

Asialla on muuten vielä toinenkin puoli. Kuten tässä kirjassa on esitetty, elämme aikaa, jolloin uskontojen välinen kosketus ja näiden uskontojen johtavien edustajien välinen yhteydenotto jatkuvasti on lisääntymässä. Ennen kaikkea viime mainittu antaa aihetta pyrkiä rehelliseen keskinäiseen ymmärtämiseen ja uusiin yhteistoiminnan muotoihin. Tällä en ollenkaan tarkoita, että olisi tavoiteltava synteesiä tai rakennettava kaikkien uskontojen yhteistä uskonnollista foorumia. Oppimalla tuntemaan toisensa aidosti ja avoimesti ja huolehtimalla keskinäisestä yhteydestä, kunhan vain siinä on kysymys totuudesta eikä pyrkimyksestä luoda universaaliuskontoa, päästään vakaumukseni mukaan juuri syvempään eri uskontojen erilaisuuksien tuntemiseen.

Tämän ei kuitenkaan tarvitse estää niitä työskentelemästä eräillä aloilla yhdessä ihmisten hädän lievittämiseksi ja kuitenkin jatkaa lähetystyötänsä toisen uskonnon alueella. Tämä kävi minulle selväksi osallistuessani tammikuussa 1960 Manilassa uskonnolliseen keskusteluun yhdessä kyvykkäiden hindulaisten, buddhalaisten, muhamettilaisten, juutalaisten ja roomalaiskatolisten keskustelu-

kumppanien kanssa. Tämä keskustelu kuului Unescon suureen tutkimussuunnitelmaan, joka koskee uskonnon osuutta idän ja lännen suurissa kulttuureissa. Ennen kaikkea keskusteluissa, joita "asiantuntijoina" (niin meitä virallisesti nimitettiin) kävimme suljetussa piirissä, kävi seuraava tosiasia hyvin selväksi: Kaikki suuret uskonnot nykyisessä maailmassamme, jossa sisäisen hengen elämän on löydettävä aivan uudet muodot, koska vanhat muodot joko ovat kuolleet tai eivät riittävästi vastaa muuttuneita olosuhteita, ovat samojen tärkeiden ongelmien edessä. Tässä suhteessa ne poikkeuksetta ovat samassa asemassa, joskin jokainen uskonto lopulta lähestyy tätä ongelmaa omalla tavallaan ja eroaa muista uskonnoista sen tason puolesta, jolla se sen kohtaa.

Tämän keskustelun perusteella vakuutuin siitä, että uskontojen aidon kohtaamisen eräänä hedelmällisimpänä muotona on pidettävä molemminpuolista syventymistä toisen osapuolen ongelmiin ja valmiutta toistensa palvelemiseen sanoin ja teoin.

Siksi on myös voimakkaasti varoitettava kristilliseltä kannalta henkisesti alamittaisesta asenteesta, jota ilmentää sanonta: "Jos nämä uskonnot todella ovat erhettä, ne eivät liikuta minua." Tämä on sen vuoksi epäkristillistä ja typerää, että näissä uskonnoissa, kuten selvästi olen osoittanut, on meille sanottavaa ja annettavaa. Me voimme oppia niistä paljon, ja meidän on myös oltava valmiit oppimaan. Elävässä kosketuksessa näihin uskontoihin ja niiden edustajiin, jotka ovat lähimmäisiämme, voimme sitäpaitsi saada paljon valoa luodaksemme uuden käsityksen kristillisestä uskosta. Heidän kysymyksensä ja vastaväitteensä avaavat uusia näköaloja, ja heistä näin tulee auttajiamme. Tietysti he myös kysymyksillään ahdistavat meidät usein terveelliseen umpikujaan. Siksi meidän on pyrittävä heidän seuraansa, sen sijaan että karttaisimme heitä. Hehän ovat lähimmäisiämme, ja heitäkin varten "armo ja totuus Jeesuksessa Kristuksessa" tuli maailmaan. Siksi olemme velvolliset todistamaan heille siitä ja tekemään siitä tiliä.

Kristittyinä olemme siis uuden tehtävän edessä. Meidän on rakkauden hengessä päättäväisinä ja suvaitsevaisina pyrittävä totuuteen. Tämä ei varmasti ole mahdollista ilman yrityksiä ja erehdyksiä, mutta mahdottomaksi se käy, jos puuttuu varmuus siitä, että tärkein voima ei ole (usein kyllä välttämätön) asiantuntemus ja selkeä päättelykyky, vaan s y v e m p i j a t o t u u d e l l i s e m p i e l ä m ä J e e s u k s e n K r i s t u k s e n y h t e y d e s s ä. Hän yksin voi opettaa meitä yhdistämään oikean ehdottomuuden ja rakkauden.

Tällä ei kuitenkaan ole sanottu kaikkea. Ydinkysymys kuuluu: Miten kristinuskon ja kristillisen kirkon on kohdattava tämä uusi tilanne? Jo mainittujen rehellisyyden ja inhimillisyyden, totuu-

dessa ja rakkaudessa pysymisen rinnalla ja yläpuolella, on nähdäkseni vain yksi vastaus tähän kysymykseen, joka on kristillisesti pätevä ja oikea. Tämä vastaus sisältää kristinuskon, tai oikeammin, kristillisen uskon ja Jeesuksessa Kristuksessa olevan Jumalan ilmoituksen syvemmän tuntemisen ja paremman käsittämisen.

Tämä on terveempi tie kuin hämminki, sekaannus ja levottomuus. Tämä syvempi tunteminen edellyttää myös, että herätään tajuamaan kirkon uudistumisen ehdoton välttämättömyys. Samanaikaisesti tämä merkitsee päättäväistä asettumista ekumeenisen liikkeen, kirkon ykseyden palauttamisen, polulle.

Tämän uudistumisen päämääränä on kirkko, joka ei väitä, vaan tunnustuksella ja elämällä osoittaa, että Herramme Jeesuksen Kristuksen tunteminen ylittää kaiken, niin kuin Paavali vaikuttavasti on asian esittänyt Filippiläiskirjeessä (3, 4—9). Jeesuksen Kristuksen tuntemisen asettaminen uutta luovana elämänvoimana kaiken yläpuolelle, myös ja ennen kaikkea "kirkollisten", teologisten ja muitten näkökantojemme yläpuolelle, on ainoa tosi tie, ainoa tosi vastaus, joka voidaan esittää muille uskonnoille ja niiden tunnustajille. Ainoa kunnioitusta herättävä, todistusvoimainen tie on kirkon olemassaolon todistus, joka saa ravintonsa Kristuksen uudistavasta voimasta. Olen vakuuttunut siitä, että maailma tietämättään odottaa sitä.

SISÄLLYS

KIRJAPAINO OY
LAUSE
HELSINKI 1965

Kristinuskon suhde muihin uskontoihin on aihe, jota professori Kraemer tässä kirjassa käsittelee. Se on aihe, joka askarruttaa jokaista vakavasti ajattelevaa kristittyä.

MIKSI JUURI KRISTINUSKO?

Tekijä antaa kysymykseen selvän vastauksen. Siihen hänellä Leidenin Yliopiston uskontotieteen opettajana, maailman uskontojen erikoistuntijana ja vakaumuksellisena kristittynä on kaikki edellytykset. Hän on viettänyt suuren osan elämästään muhamettilaisissa maissa ja tutkinut hinduismia Intiassa sekä buddhalaisuutta Ceylonilla ja Burmassa ja vaikuttanut suuresti kristillisen lähetystyön kasvuun Jaavalla. Vuodesta 1955 hän on pääasiassa omistautunut kirjalliselle työlle, mutta samalla matkustellut eri maissa luennoiden yliopistoissa uskontotieteestä. Hän on myös antanut erittäin merkittävän osuuden lähetysjärjestöjen kansainväliseen yhteistyöhön.

Tekijä on pyrkinyt välttämään ammatti-ilmaisuja saadakseen kirjan kaikkien helposti luettavaksi ja on tarkoittanut sen yhtä hyvin uskontotieteen ammatti-ihmisille kuin maallikoille.